

Predsjednici Republike Italije

Gianluca Passarelli

Predsjudnici Republike Italije

Gianluca Passarelli

Predsjednici Republike Italije

Izdavači:

MoPSA
Crnogorsko udruženje
za političke nauke

MoPSA - Crnogorsko udruženje
za političke nauke

CeMI - Centar za monitoring
i istraživanje CeMI

Za izdavače:

Olivera Komar
Zlatko Vujović

Urednik:

Olivera Komar

Recenzent:

Zlatko Vujović

Autor:

Gianluca Passarelli

Štampa:

Studio Mouse

Tiraž:

200

Godina izdanja:

2024

Gianluca Passarelli
Predsjednici Republike Italije

Sadržaj

Predgovor crnogorskom izdanju	9
I Zvono i topovi Predsjednika Republike	17
II Ko je Predsjednik Republike	25
III Luidi Einaudi: prvi Predsjednik i njegove beskorisne pridike	33
3.1. Blag, obrazovan, prefinjen. Kod njega je diplomirao Toljati	36
3.2. Prvi predsjednik koga je izabrala skupština Republike	38
IV Đovani Gronki: prvi demohrišćanski predsjednik	41
4.1. Prvi demohrišćanin postaje predsjednik uz pomoć Mora i Mateija	44
4.2. Predsjednik za pripremu lijevog centra	45
4.3. Kongres Italijanskog socijalnog pokreta i stradali u Ređo Emiliji	47
4.4. Predsjednik aktivista za razliku od Einaudija “notara”	47
V Antonio Senji: najkraće predsjednikovanje i pokušaj puča	49
5.1. Kandidat Alda Mora i pokretanje lijevog centra	52
5.2. Tanka većina i glasovi Italijanskog socijalnog pokreta i monarhista	53
5.3. Prijetnja preuranjenog raspuštanja	54
5.4. Zdravstvene tegobe i ostavka	55
VI Đuzepe Saragat: socijaldemokrate u Kvirinalskoj palati	57
VII Težak predsjednički mandat Đovanija Leonea između terorizma i skandala	65
VIII Sandro Pertini: elegantni predsjednik partizan i “protivnik sistema”	73
IX Frančesko Kosiga: najmlađi predsjednik	81

X Oskar Luidi Skalfaro: predsjednik koji je svjedočio promjenama	89
XI Karlo Aceljo Čampi: nepokolebljivi republikanac	97
XII Đorđo Napolitano: Od Italijanske komunističke partije do evropskog socijalizma	105
XIII Serdo Matarela – uzor u političkom ambijentu.....	115
XIV Reizbor predsjednika. Neprekidno otvoreno pitanje	125
XV Kako se bira predsjednik Republike	133
XVI Dodatne informacije	141
Bibliografija	151
Biografija autora.....	153

Predgovor crnogorskom izdanju

S velikim zadovoljstvom predstavljam crnogorsko izdanje knjige *Predsjednici Republike Italije* autora profesora Gianluce Passarellija. Ova knjiga nije samo puki prevod; ona predstavlja značajan akademski i kulturni most između italijanske političke misli i složenih političkih realnosti Zapadnog Balkana. Put ove knjige od Italije do Zapadnog Balkana naglašava važnost razumijevanja političkih nijansi koje su oblikovale obje regije i šire implikacije za demokratsko upravljanje u 21. vijeku.

Institucija Predsjednika Republike Italije: Model stabilnosti

Institucija Predsjednika Republike Italije, kako je detaljno opisano u Passarellijevom djelu, služi kao model političke stabilnosti u pejzažu često karakterisanom čestim promjenama vlada i nestabilnošću koalicija. Italijanska Republika, osnovana nakon Drugog svjetskog rata, rođena je iz želje da se stvori politički sistem koji bi spriječio autoritarne ekscese doživljene pod fašizmom. Predsjednik Republike, kao institucija, zamišljen je kao stabilizujuća snaga, koja utjelovljuje kontinuitet, neutralnost i zaštitu demokratskih principa. Tokom decenija, italijanski Predsjednik Republike se razvio od uglavnom ceremonijalne figure do one sa značajnim uticajem, posebno u vremenima političke krize. Ova evolucija je detaljno dokumentovana u Passarellijevom radu, nudeći sveobuhvatno razumijevanje kako se uloga prilagodila promjenljivim potrebama italijanskog društva.

Za Zapadni Balkan, italijanski model nudi vrijedne lekcije. Institucija Predsjednika Republike u Italiji postala je simbol jedinstva i zaštitnik ustavnog poretka, uloge koje su od ključne važnosti u regi-

jama gdje je demokratija još uvijek u procesu konsolidacije. Iskustva italijanskih predsjednika, od njihovih posredničkih uloga tokom političkih kriza do njihovog učešća u oblikovanju vanjske politike, pružaju bogat izvor uvida za Zapadni Balkan. Kako ove zemlje nastavljaju da definišu svoj politički identitet i prevazilaze vlastite političke krize, italijanski model pruža okvir za razumijevanje kako šef države može funkcionisati kao stabilizujuća snaga.

Zapadni Balkan: Regija u tranziciji

Zapadni Balkan, poput Italije, prošao je kroz značajne političke promjene u posljednjih nekoliko decenija. Od nasilnog raspada SFR Jugoslavije do stalnih izazova političkih reformi i evropske integracije, regija je bila u konstantnom stanju tranzicije. Svaka zemlja na Zapadnom Balkanu morala je da izgradi svoje političke institucije iz temelja, često suočena s etničkim tenzijama, ekonomskim teškoćama i vanjskim pritiscima. U ovom kontekstu, italijansko iskustvo, posebno uloga predsjednika u održavanju političke stabilnosti, nudi vrijedne lekcije koje su i pravovremene i relevantne.

Crna Gora, Srbija i Bosna i Hercegovina svaka su suočene sa jedinstvenim izazovima u svojim post-jugoslovenskim tranzicijama. Crna Gora i Srbija još uvijek navigiraju složenim putem ka punopravnom članstvu u EU dok Bosna i Hercegovina, sa svojim jedinstvenim i složenim političkim ustrojstvom, ostaje nacija podijeljena po etničkim linijama, boreći se da uspostavi kohezivni nacionalni identitet. U svim ovim zemljama, uloga predsjednika se značajno razlikuje, čak u slučaju Bosne i Hercegovine riječ o tročlanom kolektivnom organu, ali u svakom slučaju nosi potencijal da ili ujedini ili dodatno podijeli naciju.

Prilagođavanje italijanskog modela Zapadnom Balkanu

Odluka da se ova knjiga objavi u Crnoj Gori, s širim dometom pokrije dio Zapadnog Balkana, vođena je potrebom da se podstakne dublje razumijevanje političkih sistema i njihovih lidera u ovoj regiji. Crna Gora, sa svojim jedinstvenim političkim pejzažom, nalazi se na raskrsnici gdje lekcije iz Italije mogu biti posebno poučne.

Međutim, prilagođavanje italijanskog modela Zapadnom Balkanu nije jednostavan zadatak. Dok italijansko predsjedništvo ima jasnu i definisanu ulogu u stabilnom demokratskom okviru, Zapadni Balkan predstavlja fluidnije i često nestabilno političko okruženje. Istorija etničkih sukoba u regiji, zajedno s trajnim sporovima oko nacionalnog identiteta i državnosti, znači da predsjedništvo u ovim zemljama često nosi drugačiju težinu i značaj nego što je to slučaj u Italiji.

Na primjer, u Bosni i Hercegovini, predsjedništvo je tročlana institucija, koja predstavlja tri glavne etničke grupe u zemlji—Bošnjake, Hrvate i Srbe. Ovaj jedinstveni aranžman, iako je zamišljen da osigura jednaku zastupljenost, često dovodi do zastoja i neučinkovitosti, jer tri člana predsjedništva moraju da se slože oko svih glavnih odluka. Ovo je u oštrom kontrastu sa italijanskim Predsjednikom Republike, gdje predsjednik, iako također figura jedinstva, djeluje u mnogo centralizovanim političkom sistemu.

U Crnoj Gori, uloga predsjednika se razvila od 1992. i dodatno od sticanja nezavisnosti 2006. godine. Na izborima 1990. godine, prvim, nakon obnovljenog višepartizma, odnosno pada komunizma, šef države, tadašnje Crne Gore, koja je bila dio raspadajuće SFRJ, je bio kolektivni organ sastavljen od 5 članova. Nakon usvajanja Ustava 1992. kolektivni model predsjedništva je ukinut, a građani su od tada birali predsjednika neposredno. Isti model je opstao i nakon obnavljanja nezavisnosti 2006. godine.

Predsjednik ovdje ima potencijal da djeluje kao ujedinjujuća figura, ali je pozicija također snažno pod uticajem stalnih političkih podjela, posebno podjele između onih koji se nacionalno identifikuju kao Crnogorci i onih koji sebe definišu nacionalno kao Srbi. Italijanski model neutralnog, stabilizirajućeg predsjedništva mogao bi ponuditi nacrt za to kako bi crnogorsko predsjedništvo moglo evoluirati kako bi bolje služilo svojoj ulozi u podijeljenom društvu.

Proces prevođenja i prilagođavanja

Proces prevođenja i prilagođavanja knjige *Predsjednici Republike Italije* za tržište Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske i Srbije nije bio bez svojih izazova. Italija i ove zemlje, iako dijele neke historijske i kulturne veze, imaju različite političke tradicije i iskustva. Međutim, osnovni principi upravljanja, demokratije i uloge šefa države su univerzalne teme koje prevazilaze ove razlike. Ovo izdanje ima za cilj da istakne te univerzalne teme, dok pruža specifične primjere i analize relevantne za ove zemlje i šire za Zapadni Balkan.

Jedan od ključnih izazova u ovoj adaptaciji bio je osigurati da su nijanse italijanskog političkog sistema tačno prenesene u kontekstu koji je često nestabilniji i manje institucionalno razvijen.

Značaj razvoja koncepta prezidencijalizacije na Zapadnom Balkanu

Jedan od ključnih aspekata ove knjige je njeno istraživanje koncepta prezidencijalizacije fenomena koji je sve relevantniji. Kako se zemlje u regiji bore s izazovima izgradnje robusnih demokratskih institucija, uloga predsjednika često dolazi pod lupu. Passarellijeva analiza italijanskog iskustva pruža okvir za razumijevanje kako funkcija predsjednika može evoluirati u odgovoru na promjenljive političke dinamike. Ovo je posebno relevantno u kontekstu Zapadnog Balkana, gdje se ravnoteža moći između predsjednika i drugih političkih institucija još uvijek definiše.

Na Zapadnom Balkanu, proces prezidencijalizacije često je povezan s centralizacijom moći i personalizacijom politike. U mnogim zemljama, predsjednik nije samo ceremonijalna figura, već centralni politički akter koji može značajno uticati na domaću i vanjsku politiku. Predsjednik Republike je najčešće i predsjednik vladajuće partije, tako da usljed toga njegova moć prevazilazi obim ovlaštenja koja stoje na raspolaganju predsjedniku države. Ova koncentracija moći može biti i snaga i slabost, zavisno od političkog konteksta. U situacijama gdje su demokratske institucije slabe ili nerazvijene, snažan predsjednik može pružiti potrebnu stabilnost i pravac. Međutim, postoji i rizik da se takva moć zloupotrijebi, što može dovesti do autoritarnih tendencija.

Passarellijeva studija Predsjednika Republike Italije nudi vrijedne uvide u to kako se obavljanje ove funkcije može vršiti i na način koji jača, umjesto da potkopava demokratske institucije. Italijanski model pokazuje da je moguće imati snažnog predsjednika koji igra aktivnu ulogu u politici, a da pritom poštuje principe kontrole i ravnoteže. Ovo je lekcija koja je posebno relevantna za Zapadni Balkan, gdje je koncentracija moći u rukama nekolicine često dovodila do političke nestabilnosti i sukoba.

Međukulturalno razumijevanje i uloga Predsjednika

Objavljivanje ove knjige također je dokaz važnosti međukulturalnog razumijevanja u proučavanju političkih sistema. Iako su politički konteksti Italije i ove četiri zemlje različiti, postoje važne lekcije koje mogu jedni od drugih naučiti. Italijansko iskustvo, posebno evolucija predsjedništva, nudi model kako političke institucije mogu biti dizajnirane i prilagođene da zadovolje potrebe društva u promjeni. U isto vrijeme, ove zemlje i šire Zapadni Balkan, sa svojim jedinstvenim političkim izazovima, pruža bogatu studiju slučaja za razumijevanje složenosti upravljanja u podijeljenom društvu.

U tom smislu, uloga predsjednika može se posmatrati kao mikrokosmos šire političke dinamike. I u Italiji i na Zapadnom Balkanu, predsjednik služi kao simbol države, figura koja utjelovljuje kontinuitet i stabilnost nacije. Međutim, način na koji se ova uloga shvata i sprovodi značajno varira u zavisnosti od političkog konteksta. U Italiji, predsjednik se vidi kao neutralni posrednik, čuvar Ustava koji interveniše samo kada je potrebno da se riješe političke krize. Na Zapadnom Balkanu, predsjednik često igra aktivniju ulogu, ne samo kao posrednik, već i kao centralna politička figura koja može uticati na pravac zemlje.

Razlike u načinu na koji predsjedništvo funkcioniše u ovim regijama naglašavaju važnost konteksta u razumijevanju političkih institucija. Dok italijanski model nudi vrijedne lekcije, on mora biti prilagođen kako bi odgovarao specifičnim potrebama i izazovima svake zemlje pojedinačno. Ovo zahtijeva duboko razumijevanje političke, društvene i kulturne dinamike regije, kao i spremnost da se angažuje s složenostima upravljanja u podijeljenom društvu.

Uticaj ovog izdanja

Kako ova knjiga dolazi u ruke čitalaca širom Crne Gore, Hrvatske, Srbije, Bosne i Hercegovine, uvjeren sam da će podstaći promišljeno razmatranje uloge liderstva u našim društvima. Izazovi s kojima se suočavaju Italija i zemlje bivše Jugoslavije mogu se razlikovati, ali osnovna potraga za stabilnim, demokratskim upravljanjem je zajedničko putovanje. U regiji gdje je nasljeđe sukoba i podjela još uvijek vrlo živo, lekcije iz italijanskog iskustva sa institucijom Predsjednika Republike mogu ponuditi put ka većoj političkoj stabilnosti i koheziji.

Za buduće političke lidere na Zapadnom Balkanu, ova knjiga pruža i upozoravajuću priču i izvor inspiracije. Upozorenje leži u prepoznavanju da koncentracija moći u rukama jedne osobe može dovesti do erozije demokratskih institucija ako se ne upravlja pažljivo. U isto vrijeme, italijansko iskustvo pokazuje da snažno predsjedništvo

može igrati vitalnu ulogu u održavanju političke stabilnosti i osiguravanju kontinuiteta demokratskog upravljanja.

Ova dvostruka poruka je posebno važna za Zapadni Balkan dok regija nastavlja navigaciju izazovima postkonfliktne rekonstrukcije, ekonomskog razvoja i evropske integracije. Budućnost političkih sistema u regiji zavisice u velikoj mjeri od toga koliko dobro mogu balansirati potrebu za snažnim liderstvom s principima demokratske odgovornosti i vladavine prava. U ovom kontekstu, italijanski model predsjedništva nudi vrijednu osnovu za to kako se ovaj balans može postići.

Objavljivanje ove knjige također je poziv na akciju za naučnike, donosioce odluka i studente na Zapadnom Balkanu. To je poziv da se angažuju s idejama i iskustvima predstavljenim u ovoj knjizi, da razmotre njihovu relevantnost za regiju i da razmisle o tome kako se mogu primijeniti na izazove s kojima se Zapadni Balkan danas suočava. Razmjena ideja i iskustava ključna je za razvoj snažnih, demokratskih institucija u regiji, a ova knjiga predstavlja vrijedan doprinos tom kontinuiranom dijalogu.

Na kraju, želio bih da se zahvalim autoru knjige, uvaženom profesoru Gianluci Passarelliju na njegovom neprocjenjivom doprinosu razumijevanju institucije Predsjednika Republike Italije, kako u samoj Italiji, ali još više sa prevodom ove knjige van Republike Italije.

Posebna zahvalnost izdavač i čitatelji crnogorskog izdanja duguju prevodilici, profesorici Oliveri Popović, na sjajnom prevodu zahvaljujući kome čitaoci mogu uživati u ovom radu i na crnogorskom jeziku.

Kako Zapadni Balkan nastavlja svoje putovanje ka većoj političkoj stabilnosti i integraciji s Evropskom unijom, lekcije iz italijanskog iskustva sa institucijom Predsjednika Republike biće neprocjenjiv resurs. Ohrabrujem čitaoce da se angažuju s ovim radom, da istraže

njegove uvide i da razmotre kako lekcije iz Italije mogu informisati budućnost Zapadnog Balkana. Izazovi pred nama su značajni, ali uz pažljivo razmišljanje i posvećenost demokratskim principima, postoji svaki razlog za optimizam o budućnosti regije.

Doc. Dr Zlatko Vujović, recenzent crnogorskog izdanja

I

**ZVONO I TOPOVI
PREDSJEDNIKA REPUBLIKE**

Zvono i topovi Predsjednika Republike

Od trenutka kada novi predsjednik Republike izađe iz svog stana u Rimu i krene prema Montečitoriju,¹ veliko zvono postavljeno iznad ulaza istoimene zgrade počinje da zvoni i prestaje kada predsjednik države pređe prag Parlamenta. Zvuk je svakako svečan, ali ne baš slavljenički, i podsjeća na mučne dane i vjerske obrede. Naime, to je bronzano zvono s natpisom, koji predstavlja upozorenje i program: „Poštujte pravdu vi koji sudite na zemlji.“ Jasan vjerski kontekst za izraz koji je u razdoblju prije ujedinjenja obilježavao otvaranje saslušanja papskih sudova. Sve u svemu, dosljedna i simbolički evokativna rečenica, posebno ako uzmemo u obzir da predsjednik Republike vrši funkciju predsjednika Vrhovnog sudskog i tužilačkog savjeta.

Izbor predsjednika predstavlja veliki republikanski obred, laičku konklavu čiji ishod zavisi od ujedno mutne i kristalno jasne alhemije. Ali se njime ne može upravljati. Bijeli dim, odnosno izborni rezultat koji određuje odabir novog Šefa države, ishod je mnogih uporednih činilaca kojima nijedan politički akter nije u mogućnosti da upravlja u cjelini, a svakako to ne može da učini istovremeno.

Nema izbornih kampanja, ne organizuju se javni skupovi, nema plakata ili internet stranica kojima se daje podrška zvaničnim kandidatima. Nema kandidatura, ni formalnih ni političkih. Sve se odvija u pozadini, a ostati u sjenci, tih i povučen najbolja je strategija za nekog ko želi da postane predsjednik. Šutnja, prikrivanje, zatvaranje i skrivanje iza uzdržanosti, koja pritom mora biti antiteza izgnanstva. Tajno dogovaranje i pravljenje mreže kako bi se obezbijedio

¹ Prim. prev. Montečitorio je ime zgrade u kojoj je sjedište italijanskog parlamenta.

veliki broj glasova, ali prije svega “mali broj veta”, jer ako se neko usprotivi, trka prema najvažnijem brežuljku u glavnom gradu postaje gotovo nemoguća. Nijedan sponzor i otvoreni podržavalac nije dobrodošao, jer bi otkrivanje karata moglo da aktivira unutrašnje i spoljne protivnike, te ponovo razbukta stare nesuglasice, zavist, ljubomoru i pokrene najgore ljudske aktivnosti protiv protivnika. Nemate kontrolu, nema unaprijed definisane strategije koja bi se racionalno i naučno mogla primijeniti u izbornom procesu: predsjedničke dinamike su u domenu nekoliko važnih političara među velikim elektorima (prije svega su to lideri stranaka), ali oni sami ne mogu da obećaju ništa. Posebno kada je, kao 2013. ili 2022. godine, parlament pogođen dubokim podjelama među strankama, ali i unutar njih, s visokom fragmentacijom, personalizacijom i rizikom promjene koalicija. Za predsjedničke izbore igra očekivanih reakcija je uzaludna, a nepredvidljivost visoka. Tajnost glasanja, zajedno s navedenim faktorima, pojačava napetost, produžava vrijeme, intenzivira pregovore, ali ih istovremeno i frustrira, daje moć pojedinačnim glasačima, čak i pionima, čineći ih u toj situaciji izuzetno važnim, sposobnim da odluče o ishodu izbora. Ne na pozitivan, već zasigurno na negativan način. Slobodni igrači ne mogu da predlože ili promovišu, ali sigurno mogu da sabotiraju predsjedničke ambicije bilo koga ko je napravio grešku da s njima ne stupi u kontakt, ne privuče ih ili ih ne počastvuje molbom za glas. Tajnost glasanja takođe ostavlja kreativni prostor za birače šaljivdžije, italičke gluposti, niski institucionalni osjećaj, grubu ironiju i aluzije ili pretenciozno šifrovane poruke, kao kada glasački listići sadrže neobična prezimena istorijskih ličnosti, vanpolitičkih figura ili osoba potpuno nepovezanih sa ulogom predsjednika.

Protokol je, kao i mnogo toga u Italiji, nepromijenjen od 1948. godine. To jest od kada je Parlament izabrao prvog predsjednika, Luđija Einaudija (Luigi Einaudi), nakon perioda uprave Alčidea De Gasperija (Alcide de Gasperi) i Enrika De Nicole (Enrico de Nicola), privremenih šefova države – prvi je na tom mjestu bio mjesec i po, a drugi godinu i po – to jest dok nije stupio na snagu Ustav.

Ustavotvorna skupština je žučno raspravljala o ulozi šefa države, postupku izbora, nadležnostima i ovlaštenjima koje bi mu bile dodijeljene. Iako su postojali različiti stavovi, posredan izbor je opšte prihvaćen, uzimajući američki primjer kao paradigmatičan za direktni narodni izbor, ali u suštini kao izuzetak. Konačno, saglasnost je bila gotovo jednoglasna, posebno nakon krize vlade u proljeće 1947. godine, koja je oštro podijelila antifašističke stranke, ostavljajući prvenstveno članovima Demohrišćanske partije mogućnosti za stvaranje „jačeg“ oblika vlasti, uključujući neposredni izbor predsjednika Republike. Lično je intervenisao predsjednik Vlade De Gasperi, koji je u tajnoj konklavi demohrišćanskih konstituenata ukazao na potrebu povlačenja takvih prijedloga zbog uzajamnog nepovjerenja dvije suparničke strane, Demohrišćanske partije i lijevo orijentisanih stranaka koje su zauzele proruskostavove, bojeći se, u tom polarizovanom okruženju, mogućeg direktnog izbora socijaliste Pjetra Nenija (Pietro Nenni).

Inspiracija kojom su se rukovodili konstituenti u vezi sa “izborom” bila je svakako primjer Treće Francuske Republike, u kojoj je šefa države izabrao parlament, na mandat od sedam godina. Isto vremensko ograničenje preuzeto je za predsjednika Republike Italije. Prvi predsjednik koji je stalno boravio u Kvirinalskoj palati bio je Luidi Einaudi, nakon što je Enriko De Nikola odbio da se nastani u zgradi u kojoj su do prije samo nekoliko mjeseci boravili epigoni savojske monarhije.

Parlament se na zajedničkoj sjednici okuplja u Montečitoriju – čiji predsjednik također obavlja dužnost predsjednika Skupštine – gdje se nalaze mjesta oko hiljadu elektora: poslanicima se pridružuju senatori (uključujući doživotne senatore) i regionalni delegati. Ustav postavlja kao uslove samo minimalnu starosnu dob (navršениh pedeset godina) i da ste italijanski državljanin s građanskim i političkim pravima. Da biste bili izabrani, neophodno je da dobijete dvotrećinsku većinu svih članova Skupštine elektora, barem u prva tri glasanja. Od četvrtog glasanja dovoljna je apsolutna većina. Prema

utvrđenom običaju, prvo glasaju senatori, zatim poslanici i na kraju regionalni delegati, svi po abecednom redu. U slučaju da iz bilo kog razloga glasač preskoči prvo “pozivanje”, može glasati pri drugom pozivu koji ponavlja navedeni redoslijed. Svaki glasač od službenika dvorane dobija olovku i prazan glasački listić, bez ikakvih naznaka imena, kandidata, brojeva ili bilo čega drugog. Kada uđu u glasačku kabinu (u žargonu zvanu “katafalk”), svaki glasač stavlja svoj listić u glasačku kutiju (u narodu poznata kao “zdjela za salatu”). Da bi se spriječile prevare i krađe, za svaki glasački krug dodjeljuju se listići različitih boja. Na kraju svakog kruga, predsjednik Skupštine čita rezultate s pripadajućim glasovima za svakog kandidata, koji mora dobiti najmanje dva glasa kako bi se unijela u zapisnik, dok su svi ostali slučajevi grupisani u kategoriju “rasutih glasova”. Predsjednik Skupštine, uz pomoć predsjednika Senata, pored toga što vodi sjednicu, čita imena sa listića, u čemu mu pomažu članovi predsjedništva Montečitorija i službenici Skupštine koji obavljaju ulogu izbornih posmatrača.

Nakon što bude utvrđen izabrani kandidat, on će položiti zakletvu vjernosti Ustavu pred Parlamentom koji će se okupiti u skupštini svečano ukrašenoj trobojkama (dvadeset i jedna) i crvenim čohama sa zlatnim rubom. Predsjednik Skupštine poziva novog predsjednika da položi zakletvu u skladu s članom 91. italijanskog Ustava, koristeći sljedeću formulaciju:

“Zaklinjem se da ću biti vjeran Republici i odano poštovati njen Ustav.”

Nakon toga, šef države svoj govor naciji izgovara u Skupštini, što je jedini slučaj u kojem se predsjednik može neposredno obratiti poslanicima, dok će druge poruke upućivati i jednom i drugom domu, ali u odsustvu. Nakon ceremonije zakletve, predsjednik odlazi da oda počast spomeniku “Oltar domovine”, gdje mu gradonačelnik Rima prenosi pozdrav glavnog grada. Predsjednička povorka je prilično impresivna: šef države vozi se u oldtajmeru (“Lancia Fla-

minia 335”), u pratnji članova garde na konjima i prolazi gradskim ulicama sve do Kvirinala, gdje drži govor pred odlazećim predsjednikom. Ovaj prima odlikovanje „Vitez Velikog krsta“, i prenos vlasti se može smatrati završenim.

U trenutku kada izabrani predsjednik izgovori zakletvu, topovi postavljeni na drugom brdu, Đanikolo, ispaljuju dvadeset i jedan plotun.

Šef države u Italiji uvijek je fascinirao istraživače i građane zbog njegove istovremene nepristrasnosti, ili bolje rečeno neutralnosti, i očekivanja koja stvara tako značajna ličnost kao što je “prvi građanin” zemlje.

Ova knjiga sadrži jedanaest poglavlja o isto toliko predsjednika države izabranih od strane parlamenta od 1948. do 2022. godine. Mandata je u stvari bilo dvanaest, s obzirom na to da je Đorđo Napolitano (Giorgio Napolitano) bio predsjednik u dva mandata, iako je jedan bio samo na dvije godine. Prije toga, tu su bili privremeni šefovi države De Gasperi i De Nikola. Posljednje poglavlje analitički opisuje proceduru izbora šefa države, dok prvo daje biografski, institucionalni i politički profil prethodnih predsjednika. Na kraju, dodatak s podacima i tabelama pruža statistiku i informacije o predsjedničkim izborima.

II

KO JE PREDSJEDNIK REPUBLIKE

Ko je Predsjednik Republike

“Mnogo glasova, ali prije svega, mali broj veta.” Da bi se prešao prag Kvirinalske palate, potrebno je prikupiti značajan broj glasova podrške, ali je takođe neophodno biti što manje nepopularan. Potrebno je izbjeći igru unakrsnih veta koja je pokosila mnoge ugledne žrtve na putu do funkcije Predsjednika Republike. Od 1948. godine u Italiji je bilo jedanaest predsjednika u dvanaest mandata (Đorđo Napolitano je ponovo izabran 2013. godine), a tu je bio i privremeni šef države Enriko De Nikola, kome je prethodio Alčide De Gasperi, koji je, u svojstvu Predsjednika Vlade, obavljao istu dužnost nekoliko sedmica u burnom periodu nakon izbora Ustavotvorne skupštine i referenduma o državnom uređenju.

Uzevši u obzir glavne profesionalne, sociodemografske i političke karakteristike predsjednikā, moguće je ukazati na “profil” koji sažima - bez statističkih ambicija - kakav je obično *cursus honorum* (put časti) kojim se ide, ili bolje rečeno, koji se povezuje s usponom na Kvirinal. Iako je zakonom utvrđeno da je potrebno napuniti pedeset godina kako biste bili izabrani, starosna dob onih koji su obavljali ovu funkciju znatno je veća od one navedene u Ustavu. Prosječna starost onih koji su dosad bili izabrani za Predsjednika Republike iznosila je sedamdeset dvije godine, pri čemu su trojica od njih bili osamdesetogodišnjaci. Najstariji je bio Sandro Pertini (82), zatim Napolitano (81) i Karlo A. Čampi (79). S druge strane, najmlađi je bio Frančesko Kosiga (Francesco Cossiga), koji je u trenutku izbora imao manje od šezdeset godina (57). Samo još tri predsjednika su izabrana prije sedamdesete godine: Đovani Gronki (Giovanni Gronchi, 68), Đuzepe Saragat (Giuseppe Saragat, 66) i Đovani Leone (Giovanni Leone, 63), koji su zajedno sa Antonijom Senjijem (Antonio Segni, 71) jedini ispod ukupne prosječne starosti.

Funkcija koju je obavljao u trenutku izbora takođe je značajna i simbolična u vezi sa šansama za uspjeh kandidata u dobijanju predsjedničkog mandata. Predsjednik Skupštine je najčešće obavljana funkcija među onima koji su potom izabrani za Predsjednika države. Gronki i Skalfaro su bili predsjednici Skupštine kada su ih dva doma izabrala; čak je i Leone to bio u prošlosti, iako je, prije nego što je postao predsjednik, bio doživotni senator imenovan od strane Saragata, dok je Napolitano imenovao Čampi, što su jedini slučajevi do sada. Saragat je, takođe, izuzetak, iako značajan i vrijedan, jer je to jedini slučaj da je aktuelni predsjednik neke političke stranke (Italijanska socijaldemokratska partija) postao Predsjednik Republike. U samo tri slučaja izabran je aktuelni ministar (Senji i Saragat, ministri vanjskih poslova; Einaudi, ministar finansija), i samo jedan sudija Ustavnog suda, Matarella (Mattarella); Pertini nije obavljao nikakvu institucionalnu, političku ili stranačku funkciju kada je bio izabran. Kosiga je predsjedavao Senatom prije nego što je postao Predsjednik Republike. Na kraju, u dva slučaja, za šefa države izabran je guverner Italijanske centralne banke, a to su bili Einaudi i Čampi. Kada je riječ o stranačkoj pripadnosti, Demohrišćanska partija je odigrala vodeću ulogu sa pet izabраниh, kojima treba dodati Matarelu, koji je dugo bio njen član prije nego što je izabran kao nezavisni kandidat, kao što je slučaj i sa Napolitanom 2013. godine. Socijaldemokrate (Saragat), socijalisti (Pertini), bivši komunisti (Italijanska komunistička partija-Demokrate ljevice) (Napolitano) i liberali (Einaudi) poslali su po jednog predstavnika u predsjedničku palatu. Postfašisti iz Italijanskog socijalnog pokreta nikada nijesu dobili svog predstavnika, budući da su bili isključeni, a i sami su napustili političke snage koje su mogle da imaju legitimne predstavnike u institucijama, djelujući van ustavnog okvira. Međutim, njihovi glasovi bili su odlučujući za izbor Leonea, i značajni u slučajevima Einaudija i Senjija. Komunisti su, nakon neuticajnog početka sa prvim šefom države, uvijek pokušavali da ostvare značajan uticaj pri izboru predsjednika, barem u pogledu uslovljavanja, iako u granicama veta i opozicionog djelovanja. Imali su važnu ulogu u slučaju Gronkija, preusmjerivši podršku na Saragata (iako je bio proatlantski orijentisan i antikomunistički

nastrojen), te su ga izabrali umjesto predstavnika Demohrišćanske partije, i, naravno, glasali su za Pertinija.

Što se tiče upravljačkih funkcija, u četiri slučaja od dvanaest, osoba koja je ranije obavljala funkciju Predsjednika Vlade postala je šef države: Senji, Leone, Kosiga i Čampi. Kada je riječ o ministarskim funkcijama, treba napomenuti da samo dva političara nikada nijesu obavljali izvršne funkcije prije nego što su postali predsjednici: Leone, koji je rano postao doživotni senator i stoga bio “nepodoban” za izvršne funkcije, i Pertini, jer je bio previše “radikalan” i previše istaknuta ličnost da bi ušao u Vladu čak i u prvoj organskoj vladi lijevog centra. S druge strane, Senji je bio predsjednik koji je prethodno obavljao najviše ministarskih funkcija, čak pet, u poređenju s prosječne dvije. Slijede Kosiga, Skalfaro i Matarela sa tri vođena ministarstva, dok su svi ostali imali samo jedno iskustvo u vladi (Napolitano je kao ministar unutrašnjih poslova takođe bio zadužen za civilnu zaštitu). Među najpopularnijim ministarstvima ističe se Ministarstvo unutrašnjih poslova (Viminale) koje su vodili Senji, Kosiga, Skalfaro i Napolitano; slijede obrazovanje (Senji, Skalfaro i Matarela) i vanjski poslovi (Senji, Saragat i Kosiga). Na kraju je ministarstvo finansija s dvojicom pomenutih guvernera Centralne banke. Analizirajući podatke i politički, profesionalni i institucionalni profil predsjednika države, može se primijetiti da nikada nijedan ministar pravde nije postao Predsjednik Republike. S obzirom na značaj ovog ministarstva, opravdano je zapitati se zašto nijedan šef države ranije nije obavljao tu funkciju. Dio objašnjenja može proizaći iz intrinzične strukture karakteristika ministara pravde. Ako pogledamo zašto neki ministar pravde nije postao šef države, uočava se da su to uglavnom bile političke ličnosti od manjeg značaja, odnosno predstavnici manjih političkih stranaka (Diliberto i Mastella); dok u dva slučaja, iako su bili političari s nacionalnim ugledom u samoj stranci i van nje, obojica nijesu ispunjavala zakonske uslove u trenutku predsjedničkih izbora (Aldo Moro je imao 39 godina, a Klaudio Marteli 48). Na kraju, Mino Martinacoli (Mino Martinazoli) nije dobio podršku stranke koja je podržala Kosigu. Pomenuta

situacija bi samo djelimično mogla zavisiti od dobrovoljnog izbora onih koji teže ka Kvirinalskoj palati da se ne kandiduju za tu funkciju, iz neke vrste samonametnutog ograničenja vođenog osjećajem prilika i političke i institucionalne “nespojivosti” onih koji vode resor, sprovodeći politiku partije, a onda se nađu u funkciji predsjednika Vrhovnog sudskog i tužilačkog savjeta. Zapravo, prethodna funkcija ministra pravde može biti od koristi za predsjedavanje Vrhovnim sudskim i tužilačkim savjetom, posebno u burnim vremenima. Einaudi i Saragat su takođe bili potpredsjednici Vlade.

Dok su u nekim zemljama sa neposrednim narodnim izborom i žene bile u ulozi šefa države, u sistemima sa posrednim izborom ta funkcija je gotovo isključivo bila u rukama muškaraca (izuzetak je Grčka 2020. godine). U Italiji je bilo jedanaest predsjednika u dvanaest mandata, ali nikada nije bila izabrana nijedna žena. Nijedna nije ni približno bila u stanju da postane kandidatkinja s realnom šansom da bude nominovana. Tek 1999. godine nastao je pokret “Emma for President” s podrškom Emi Bonino, koja je u parlamentu prikupila desetak glasova, zajedno s Rozom Rušo Jervolinom (Rosa Russo Iervolino), koje su znatno zaostajale za Čampijem, izabranim u prvom krugu. Mada je prva žena koja je dobila značajan broj glasova bila novinarka Kamila Čederna (Camilla Cederna) 1978. godine. Na izborima za predsjednika 1992. godine, komunistička kandidatkinja Nilde Joti (Nilde Iotti) prikupila je 249 glasova u petom krugu. U pogledu geografije, koja, iako samo posredno, nešto govori o porijeklu elita u zemlji, najviše predstavnika dolazi iz regija Piemont (Einaudi, Saragat, Pertini i Skalfaro), Toskana (Gronki i Čampi), Kampanija (Leone, Napolitano), Sardinija (Senji i Kosiga) i Sicilija (Matarella). Što se tiče profesionalnog aspekta, treba napomenuti očitu prevlast diplomiranih pravnika, s izuzetkom Gronkija (književnost) i Saragata (ekonomija), te značajan broj univerzitetskih profesora (Einaudi, Senji, Leone i Matarella).

Trenutna funkcija, dakle, nije bila dovoljan uslov za izbor; nije dovoljno naći se na važnoj i prestižnoj poziciji. Između ostalog i zato što je ta uloga jedna od prelaznih etapa u profesionalnom i političkom putu koji je vodio ambicioznog predsjedničkog kandidata da preuzme datu funkciju. Drugim riječima, to je odskočna daska koja vodi do predsjedničke palate, ne samo trenutak, već cijeli politički i profesionalni put. Što se tiče 2022. godine, neke napomene već mogu biti uzete u obzir, upravo polazeći od navedenog profila. Trenutni predsjednik Skupštine je ispod zakonske starosne granice, isto kao i ministar vanjskih poslova, dok je predsjednik Senata predstavnik male stranke, iako ne slab i beznačajan; s dovoljno stranačke podrške, mogao bi ciljati na četvrti izborni krug kako bi dobio podršku ujedinjenog desnog centra. Šef Vlade ispunjava sve uslove: godine, stručnost, sa prestižnim sličnim primjerima u prošlosti, ali nema vlastitu stranku, već ima grupu uticajnih pristalica koje mu omogućavaju izbor i prije četvrtog izbornog kruga.

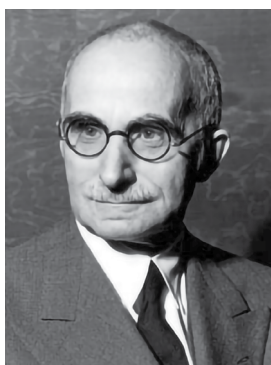
Do sada smo, dakle, imali starije predsjednike, muškarce, parlamentarce, gotovo nikada vođe stranaka, koji su prethodno obavljali institucionalne funkcije i imali značajno iskustvo u vladi, i, prije svega, bili veoma ugledni i imali dobru reputaciju na unutrašnjem i međunarodnom planu. Da bismo identifikovali profil, korisno je da krenemo od prošlosti, od prethodnih slučajeva, i tako pokušamo da naznačimo mogući put. Stvarnost je, međutim, puna neizvjesnosti. Sadašnji lideri stranaka često teže međusobnom osporavanju i vode iscjepkane i podijeljene koalicije, prožete frakcijama koje nadilaze fiziološke ideološke razmirice. Same stranačke organizacije su slabe, pocijepane, s prevladavajućim transformizmom i stoga je njima teško upravljati. Jedina “jaka” stranka, u brojčanom smislu, je Pokret 5 zvjezdica (M5s), ali je jasno da nije sposobna da pregovara sem sa jednim dijelom Demokratske partije (PD) i stoga rizikuje da bude marginalna u složenoj i sveobuhvatnoj dinamici odabira kandidata koji može ubijediti mnoge, a biti mrzak malom broju poslanika. U ovoj situaciji klanova koji se kreću bez cilja, teško je naznačiti ime nekoga ko će voditi struju.

III

**LUIÐI EINAUDI:
PRVI PREDSJEDNIK I
NJEGOVE BESKORISNE PRIDIKE**

Luidi Einaudi: prvi Predsjednik i njegove beskorisne pridike

(Karuz, 24. mart 1874 – Rim, 30. oktobar 1961)

“Monarhista”. Prvi predsjednik Republike Italije bio je sklon monarhiji i na referendumu o državnom uređenju 2. juna 1946. godine glasao je za opciju koja bi u slučaju pobjede uspostavila parlamentarnu monarhiju. Luidi Einaudi jasno je izrazio svoj glasački izbor na stranicama lista *L'opinione*, argumentujući neposredno prije glasanja da se boji socijalističko-komunističkog zavoda i, u svakom slučaju, nezrelosti Italijana da se nose sa Republikom. Sve to, u čistom einaudijevskom stilu, potkrijepljeno podacima, brojevima, izvorima i citatima. Ukratko, mala rasprava kojom je zagovarao prilično neusklađenu tezu i poziciju u odnosu na političku elitu, glavne stranke i intelektualce. Monarhistički stav treba tumačiti i u odnosu na duh vremena, kao vrstu preuranjenog populizma. U stvarnosti, Einaudi je dobro razumio razlike između dva institucionalna uređenja i nije glasao za monarhiju iz simpatija prema dinastiji Savoja, već zbog uvjerenja da bi u neistraženom i novom republikanskom okruženju slabost države i poslijeratne ekonomije doveli do propasti tek obnovljenu krhku italijansku demokratiju. Parlamentarnu demokratiju kojoj je, kako je naglasio u inauguracionom govoru, “pružio više od pukog pristupanja”, naglašavajući upravo distancu od prethodnog stava iskanog 1946. godine.

Kulturna, ljudska i politička istorija Einaudija u potpunosti se uklapa u liberalnu i liberalističku ekonomsku kulturu. Bez popuštanja ili lice-mjerstva. Njegove simpatije prema (proto) socijalizmu među seljacima postepeno su se pretvorile u sumnju i neprijateljstvo kako se pokret kretao ka radikalizaciji u dvadesetim godinama. Bio je dio evropskog federalističkog pokreta i s lakoćom se kretao u evropskim i međunarodnim krugovima (između ostalog, proveo je više studijskih boravaka u Sjedinjenim Američkim Državama). Prvobitni oprez i određena “popustljivost” prema fašističkom režimu, tumačeni kao davanje kredita vladi koja je tvrdila da će suzbiti rastuću ambiciju radničkog i seljačkog sloja, kao i neke “kolektivističke” ideje, brzo su nestali kad je Benito Mussolini priznao da je lično naredio ubistvo Đakoma Matteotija (Giacomo Matteotti). Einaudi je, kao i mnogi liberali, prekinuo okolišanje i oštro kritikovao one koji nijesu ustali protiv režima, posebno industrijalce. I ostao je čvrst protivnik tog režima. Potpisao je manifest intelektualaca protiv fašizma 1925. godine zajedno sa Benedetom Kroćeom (Benedetto Croce).

3.1. Blag, obrazovan, prefinjen. Kod njega je diplomirao Toljati

Blag, obrazovan, prefinjen. Bibliofil i zemljoposjednik. Bio je dijete svog vremena, kome se prilagodio, bez povijanja kičme. Njegovo plemensko porijeklo isticalo se u njegovom divljenju prema efikasnoj i strukturiranoj državi, pod uticajem frankofonskog naslijeđa. Na društvenom i ekonomskom planu, Einaudi se divio Velikoj Britaniji i finansijskom, industrijskom i političkom modelu s one strane Lamanša. Bio je saradnik lista *Corsera* i *Economist*, ali, prije svega, univerzitetski profesor nauke o finansijama, cijenjen u Italiji i inostranstvu. U akademskom svijetu imao je kao učenike vrhunske ličnosti poput Antonija Gramšija (Antonio Gramsci), Karla Roselija (Carlo Rosselli) i Pjera Gobetija (Piero Gobetti), kao i Palmira Toljatija (Palmiro Togliatti), koji je kod njega i diplomirao. To govori o vremenu u kojem je živio. Bio je član Ustavotvorne skupštine i izabran je u jedinstveno

nacionalno vijeće za koaliciju Nacionalne demokratske unije (Unione democratica nazionale), formiranu od liberala i konzervativaca, kao kandidat Italijanske liberalne partije (Partito Liberale Italiano), u dvije pijemontske izborne oblasti. Bio je istaknuti član Italijanske liberalne partije, posebno u pogledu prestiža koji je stekao kao veoma ugledni ekonomista na međunarodnoj sceni. Imenovan je za senatora 1919. godine kao član jedne od predviđenih kategorija (Akademija nauka) prema statutu kralja Alberta, što je bio preduslov za prijem u Gornji dom. Tu dužnost obavljao je do 1946. godine. Kao senator (sa 46 glasova protiv) glasao je protiv jedinstvene fašističke liste na plebiscitarnim izborima naredne godine. Takođe, nije potpisao manifest koji je pozivao na italijanski rat u Etiopiji i, iznad svega, glasao je protiv rasnih zakona iz 1938. godine. Godine 1943. bio je prisiljen da se skloni u Švajcarsku.

Einaudi je stoga bio kompletna ličnost i političar sa dugim stažom, ali i kompetentan i ugledan, što su danas rijetki spojevi. U poslijeratnom periodu obavljao je dužnost guvernera Banke Italije, i bile su važne njegove ideje o ulozi države kao, iako ograničenog, “kontrolora” ekonomije, koji ostavlja prostor privatnom sektoru, ali vješto umije da oštro udari na “najviše vrhove bogatstva”.

Zahvaljujući Einaudiju, uveden je zahtjev za predviđanje svakog troška u budžetu, kako je navedeno u članu 81 Ustava, dok se usprotivio “društvenoj koristi” sadržanoj u članu 41, koja ublažava i ograničava remetilačko i potencijalno destabilizujuće dejstvo privrede van kontrole, jer je smatrao da je ta formulacija previše uopštena i teško mjerljiva. Sedmogodišnji Einaudijev mandat, prvi republikanski, bio je veoma težak, na više polja. Zemlju je trebalo obnoviti, državu ponovo urediti, a Republiku osmisлити. Postavio je sve vlade kojima je rukovodio De Gasperi, koje su obuhvatile cijeli prvi saziv parlamenta i početak drugog. Zatim, nakon odlaska državnika iz Trentina, imenovao je Đuzepea Pelu (Giuseppe Pella), koga je izabrao među svojom saradnicima i koga su podržale Demohrišćanska partija i Nacionalna monarhistička partija. Formalno gledano, ovo je bio prvi manevarski

prostor predsjedničkog djelovanja u novoj parlamentarnoj Republici; ključna faza njegovog političkog rada jer je postupio bez konsultacija. Zatim je došao Mario Šelba (Mario Scelba), čiji je ugled čovjeka koji umije da zavede red u svojstvu ministra unutrašnjih poslova rezultirao mjestom koordinatora vlade baš kad je zemlji bilo potrebno popuštanje zategnutosti, a ostao je na dužnosti do kraja Einaudijevog sedmogodišnjeg predsjedničkog mandata. To je označilo napuštanje centrističke politike poslijeratnih vlada.

3.2. Prvi predsjednik koga je izabrala skupština Republike

Einaudi je bio prvi predsjednik koga je izabrala skupština Republike (1948-1955), iako je drugi po redu ukoliko ubrojimo Enrika De Nikolu, koji je, međutim, bio “privremeni” šef države nakon 1946. godine, izabran od strane Ustavotvorne skupštine, a potom je šest mjeseci nosio titulu predsjednika. Izabran je u starosnoj dobi od 74 godine sa 57 posto glasova u četvrtom krugu izbora, s podrškom “vladajuće” većine koju su činili Demohrišćanska partija, Italijanska liberalna partija, Socijaldemokratska partija Italije, republikanci i monarhisti. Einaudi je uspio da pobijedi svoje konkurente. Demohrišćanska partija De Gasperija podržavala je Karla Sforcu, ali mu je lijeva struja (poslanici okupljeni oko Đuzepea Dosetija) otežala uspon. Komunisti nijesu bili uključeni u izbor, niti su imali uticaja. Imenovao je osam doživotnih senatora: dirigent Arturo Toscanini (Arturo Toscanini) je odbio, a pjesnik Trilusa (Trilussa) je ostao na dužnosti samo tri sedmice. S druge strane, nije mogao da imenuje sudije Ustavnog suda jer je Sud osnovan 1956. godine, godinu dana nakon završetka njegovog predsjedničkog mandata. Kada je riječ o korišćenju nadležnosti predsjednika države, Einaudi je bio prilično štedljiv. Četiri puta je odložio usvajanje isto toliko zakona od strane parlamenta. Godine 1953, na kraju prvog saziva parlamenta, postavilo se političko i institucionalno pitanje u vezi sa dvodomnim parlamentarnim sistemom. Einaudi je tada raspustio oba doma parlamenta, uključujući Senat, kako bi omogućio glasačima da glasaju istovremeno za oba doma, budući da

su senatori imali mandat na šest godina, za razliku od petogodišnjeg mandata poslanika.

Godine 1953. politika se odvijala s perspektivom moguće primjene tzv. “prevarnog” izbornog zakona, koji je željela vlada De Gasperi-ja. Ta norma bi dodijelila 65 posto mjesta stranci ili koaliciji koja bi osvojila 50 posto plus jedan glas. Time bi se osigurala većina koja je potencijalno mogla da izmijeni Ustav gotovo nezavisno i bez potrebe za potvrđujućim referendumom.

Demohrišćanskoj partiji i njenim saveznicima kvorum je izmakao za dlaku (49,24%), dodatna mjesta u parlamentu nijesu dobijena i zakon je izmijenjen, vraćajući se na prethodni.

Kao gotovo osamdesetogodišnjak na kraju sedmogodišnjeg mandata, Einaudi je unutar demohrišćanskih krugova razmatran za reizbor i dobio je podršku stranaka desnog centra, sakupivši oko stotinu glasova. Bio je prvi predsjednik koji je boravio u Kvirinalskoj palati; koristio je štap za šetnju i stoga je djelovao pomalo nestabilno, na neki način kao metafora Italije koja se oporavljala od rata i fašističke diktature. Einaudi je bio predsjednik s izuzetnom intelektualnom strašću, univerzalno priznat zbog onoga što je govorio i pisao, posebno zbog svojih “beskorisnih pridika”. To je naziv njegove zbirke eseja o problemima Italije. Riječi koje su donekle sinonim, budući da pridika sadrži unutrašnji element ponavljanja, upućen odsutnim slušaocima i vjernicima prisiljenim da to slušaju. Bila je to zbirka osjećajnih i oštroumnih hvalospjeva vrlini, njegovih preciznih analiza, uvijek potkrijepljenih podacima, o različitim društvenim, političkim i naravno ekonomskim aspektima koji su pogađali Italiju. “Beskorisne pridike”, jer, kako bi rekao Gramši, nije bilo đaka. I, na kraju, ali ne i najmanje važno, naglašavao je potrebu za naučnim, komparativnim i mjerljivim pristupom koji bi prožimao i političke odluke, što je trajna opomena, nikada do kraja ostvarena u Italiji: “Poznavati nešto kako bi se donijela odluka”.

IV

**ĐOVANI GRONKI:
PRVI DEMOHRIŠĆANSKI
PREDSJEDNIK**

Đovani Gronki: **prvi demohrišćanski predsjednik**

(Pontedera, 10. septembar 1887 – Rim, 17. oktobar 1978)

Italija olimpijskih igara iz 1960. godine, Rimski ugovori i ekonomski procvat

Jedan bosonogi čovjek trči kroz rimsku noć. To je Abebe Bikila koji osvaja maraton na Olimpijadi 1960. godine. Etiopljanin je, pa je to bila posthumna osveta fašističkoj Italiji, i pomalo je podsjećala na Džesija Owens (Jesse Owens) u Berlinu 1938. godine, pred bijesnim Hitlerom, i na rat koji je Italija vodila protiv ove zemlje na rogu Afrike 1935. godine. Bila je pripremila i kompleks Eur 1942. godine za Svjetsku izložbu koja nikada nije održana jer je, naravno, izbio Drugi svjetski rat. Italija je odlučila da u sukob uđe s “muškim” entuzijazmom. To je nacionalni kontekst i međunarodna pozornica koja je obilježila predsjedništvo Đovanija Gronkija, drugog predsjednika Republike i prvog demohrišćanina koji je obavljao tu funkciju. Olimpijske igre, Rimski ugovori i ekonomski procvat, kao i uvijek prisutna ideološka granica - simbolička i društvena - koja je dijelila Italiju iznutra i od nje činila prirodni i geopolitički limes između Istoka i Zapada, vratili su političku važnost poluostrvu nakon ratnih razaranja. Centrizam kao politička formula (sa Demohrišćanskom strankom, Italijanskom socijaldemokratskom partijom, Italijanskom liberalnom partijom i Italijanskom republikanskom partijom) bio je u krizi i zbog demohrišćanske opozicije nakon De Gasperija, a više nije izgledalo da je dovoljan

za suzbijanje rastućih društvenih pritisaka i zahtjeva za socijalnim, građanskim i individualnim pravima. Poteškoće u vođenju „nezavisne“ demohrišćanske vlade već su se pokazale u Pelinom, a potom i u Šelbinom kabinetu, u završnoj fazi sedmogodišnjeg Einaudijevog mandata.

Samo su odlučnost i nepopustljivost De Gasperija omogućile izbjegavanje krajnosti i opasnih saveza, kao što je desna komponenta Demohrišćanske partije, povezana s kurijalnim krugovima bliskim papi Piju XII, pokušala s “Operacijom Sturco (Sturzo)” na lokalnim izborima u Rimu 1952. godine, težeći savezu s monarhistima i nostalgičarima za dvadesetogodišnjim fašističkim režimom.

4.1. Prvi demohrišćanin postaje predsjednik uz pomoć Mora i Mateija

Gronki je obavljao funkciju Predsjednika Republike između 1955. i 1962. godine u zastrašujućem međunarodnom okruženju. U Francuskoj se nova Peta Republika konsolidovala i neposrednim narodnim glasanjem izabrala svog predsjednika, zahvaljujući ustavnoj promjeni koju je uveo general Šarl de Gol (Charles De Gaulle). U Sjedinjenim Državama je pobjeda Džona Kenedija (John Kennedy) otvorila novu fazu i sa Evropom, a i s Istokom uopšte. Upravo s liderom Kremlja, Gronki je vodio žustre razgovore tokom službene posjete Sovjetskom Savezu, kako o pravnom statusu Berlina, tako i o međusobnim zaslugama i superiornosti kapitalizma i komunizma. Kada je upitao Hruščova (Хрущёв) nije li poželjno da njemački građani putem referenduma izraze svoje mišljenje o ustavnoj prirodi “dvije” Njemačke, ovaj mu je odgovorio pozivom da se pridruži Komunističkoj partiji. Na ovaj prijedlog, Predsjednik Italije je lakonski odgovorio ističući vrline Demohrišćanske partije i nudeći mu člansku kartu. Italijanski predsjednik je odlučno podržavao dijalog i suzdržavanje u hladnom ratu. U tom smislu, bio je vrlo aktivan u vanjskoj politici, s ponekad neusklađenim rezultatima koji su stvorili napetosti s SAD-om. Primjer za to je Suecka kriza iz 1956. godine,

u vezi sa kojom je Gronki zagovarao veće italijansko zalaganje u korist američkog stava u odnosu na francusko-britanski dvojac, kako u Egiptu, tako i u ostalim djelovima Afrike, kao i u vezi sa pitanjem “Njemačke”. Pismo koje je Gronki poslao kao odgovor na pismo predsjednika SAD-a, koje mu je potpredsjednik Nikson (Nixon) predao prilikom posjete Rimu, bilo je blokirano u Ministarstvu vanjskih poslova jer je, kako se navodi, bilo u suprotnosti s manje odlučnom pozicijom vlade kojom je predsjedavao Senji. No, stalna i odlučna Gronkijeva aktivnost u međunarodnom okruženju imala je važan odjek i kroz podršku koju je pružio Enriku Mateiju (Enrico Mattei) i njegovoj energetskejoj politici i geopolitici koja je predviđala heterodokсни pristup prema tzv. Trećem svijetu.

Opuštanje na međunarodnom planu takođe je predstavljalo pokušaj ublažavanja post-ratne napetosti između bivših saveznika iz Komiteta nacionalnog oslobođenja, koje je potom razdvojila Jalta. To je bio nagovještaj otvaranja prema „lijevoj strani”, ali ne prema Italijanskoj komunističkoj partiji, već prema socijalistima koje je Gronki, zajedno s dijelom Demohrišćanske partije, namjeravao da izvuče iz komunističke orbite. Učesće socijalista u vladi zapravo će se ostvariti tek nakon Gronkijevog predsjedničkog mandata. On je od samog početka bio član Narodne stranke s Luiđijem Sturcom i bio je izabran u Parlament 1919. godine. Kao državni sekretar u Musolinijevoj vladi podnio je ostavku čim je fašizam u potpunosti otkrio svoju tiransku i kriminalnu narav, posebno nakon 1924. godine i ubistva Mateotija. Ne može se reći da nije bilo nagovještaja, bili su očiti, ali su mnogi liberali i članovi Narodne stranke otvorili kanal povjerenja prema režimu, posebno jer su ga smatrali sredstvom za suzbijanje socijalističko-komunističke prijetnje.

4.2. Predsjednik za pripremu lijevog centra

Kao prvi predsjednik parlamenta (1948-1955) vješto je koristio svoju funkciju da uspostavi gustu mrežu odnosa s političkim grupama koje su bile važne za predsjedničke izbore, pokazujući pregovaračke

i retoričke sposobnosti. De Gasperijeva smrt otvorila je utakmicu za Kvirinalsku palatu drugim novim potencijalnim kandidatima. Među njima su bili Amintore Fanfani, tadašnji lider stranke, ali i Čezare Mercagora (Cesare Merzagora), predsjednik Senata i „nezavisni“ član u redovima Demohrićanske partije, koji je stoga bio u mogućnosti da privuče i glasove drugih stranaka vladajuće većine. Međutim, ravnoteža u upravi i parlamentarnim grupama Demohrićanske partije promijenila se u korist Gronkija, kako zbog manjeg otpora Italijanske socijalističke partije i Italijanske komunističke partije, tako i zbog njegove veće popularnosti i otvorenosti prema drugim strankama.

Po prvi put, izbor za predsjednika države uključivao je i regionalne delegate, barem iz “posebnih” regija, s obzirom na to da su “obične” regije osnovane 1970. godine, a njihovi delegati su počeli da glasaju tek od izbora Leonea naredne godine.

Izabran u četvrtom krugu s 658 glasova (78%) koje je dobio od Demohrićanske partije, čiji je bio zvanični kandidat (nakon što je pretekao Mercagoru i ministra Gaetana Martina), ali i od Italijanske komunističke partije – koja je htjela da bude odlučujući i anti-centristički faktor nakon neučestvovanja u slučaju izbora Einaudija – kao i od Italijanske socijalističke partije, Italijanskog socijalnog pokreta (Msi) i od monarhista. Odlazeći predsjednik je skupio značajan broj glasova (oko 70), dobivši podršku uglavnom liberala i socijaldemokrata. Kao što je to prethodno učinio Einaudi sa vladom Pele, i Gronki je pokušao s opcijom “vlade predsjednika”, imenujući Adonea Zolija za vladu koja bi mogla privući vanjsku podršku socijalista, no to se nije moglo ostvariti zbog još uvijek značajne saradnje socijalista i komunista na nacionalnom planu. Pakt je narušen optužbom socijalista usljed događaja u Mađarskoj 1956. godine, koji su oslabili odnose između Italijanske komunističke partije i Italijanske socijalističke partije, i otvorili prostor ka Demohrićanskoj partiji. Ovo zblizavanje se dogodio 1958. godine, s uspostavljanjem četvrte Fanfanijeve vlade, koja je mogla da računa na blagonaklonu suzdržanost socijalista, što je bila najava uravnoteženog lijevog centra pet godina kasnije.

4.3. Kongres Italijanskog socijalnog pokreta i stradali u Ređo Emiliji

Vjerovatno najteža prepreka sa kojom je Gronki morao da se suoči bila je vrlo teška situacija na unutrašnjem planu, u vrijeme vlade Tambronija. Godine 1960, odluka da se održi kongres Italijanskog socijalnog pokreta u Đenovi bila je prilika za opoziciju, kako unutrašnju tako i vanjsku, da oslabi jednobojnu vladu Demohrišćanske partije. Održavanje tog skupa u gradu koji je dobio zlatno odlikovanje za hrabrost za vrijeme Otpora, bilo je viđeno kao uvreda, posebno zbog ključne potpore Italijanskog socijalnog pokreta Vladi, čiju je ostavku sam Gronki odbio prilikom prelaza iz Parlamenta u Senat. Narodni bunt je bio velik, raširen i izrazito snažan jer reakcionarne provokacije tada nijesu prolazile nezapaženo. Sukobi su bili žestoki, a policija na čijem je čelu bio Šelba reagovala je mobilizujući zloglasno odjeljenje “Celere”, osnovano nakon rata kako bi “suzbijalo” tenzije i posljedice koje su proizašle iz završetka sukoba. Mnogi su stradali kao žrtve represije, a desetine povrijeđenih i dvanaest ubijenih zabilježeni su diljem poluostrva, od Likate do upečatljivog slučaja pogibije u Ređo Emiliji: pet članova Italijanske komunističke partije. Nakon tog događaja, Tambroni je podnio ostavku: mnogo suđenja i nijedan krivac.

4.4. Predsjednik aktivista za razliku od Einaudija “notara”

U odnosu na prvu “notarsku” predsjedničku ulogu Einaudija, Gronki je imao mnogo direktniji, intervencionistički, odlučan i presudan pristup u odnosima s parlamentom, vladajućim koalicijama i strankama. U dugom prelaznom razdoblju između starenja centrizma i neizvjesne perspektive otvaranja prema lijevoj strani, Gronki je s dobrim dozama pragmatizma uspio da posreduje, pregovara i nametne se kada je bilo potrebno, kako bi prevladao mnoge teškoće trećeg mandata: opadanje glasova Demohrišćanske partije 1953. godine i sedmogodišnje predsjedničko razdoblje obilježeno domaćim opasnostima i međunarodnim potresima.

Njegova faza najmanjeg uticaja bila je tokom formiranja treće Fanfanijeve vlade koja je označila prelaz od “paralelnih konvergencija” – dijaloga s socijalistima i protivljenja komunizmu – do početka uravnoteženog lijevog centra, i iz očiglednog protesta povukao se na nekoliko dana u predsjedničku rezidenciju San Rosore. Stvaranje lijevog centra u perspektivi podstaknuto je upravo unutrašnjim događajima tokom njegovog predsjedničkog mandata: enciklika pape *Mater et Magistra* i predsjednički izbori Džona F. Kenedija u Sjedinjenim Državama što je ublažilo međunarodnu napetost.

Gronki je nominovao samo jednog doživotnog senatora i zastupničkim domovima vratio tri zakona. U dva slučaja odbio je njihovo proglašenje zbog nedostatka finansijske podrške, dok je u jednom slučaju uputio poziv za primjenu člana 73 jer mu je Vlada poslala zakon „nakon roka utvrđenog Ustavom“. Prije nego pravni formalizam, u pitanju je bio trenutak jake napetosti s predsjednikom Vlade (Fanfani), što je bilo simptomatično za postojeći politički dualizam. Gronki se zalagao za osnivanje Nacionalnog savjeta za ekonomiju i rad (Cnel), Ustavnog suda i Vrhovnog sudskog i tužilačkog savjeta (Csm). Obeshrabren procjenom da ne može da utiče na politiku, Gronki je bio sklon da predloži neposredni izbor Predsjednika države s mandatom na četiri godine, vjerovatno pod uticajem novog francuskog iskustva.

Solidna popularnost, normalna ambicija i određena politička podrška izvan i unutar parlamenta, kao i ne previše odmakla starosna dob, otvorile su put prema mogućem reizboru, ali se tadašnji lider Demohrišćanske partije, Aldo Moro, usprotivio. Gronki je napustio svijet sa položaja doživotnog senatora, skoro bez ikakvog interesovanja javnosti, jer je preminuo dan nakon izbora za papu Karola Vojtile (Karol Wojtila).

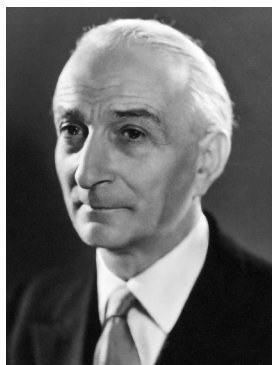

**ANTONIO SENJI:
NAJKRAĆE PREDSEDNIKOVANJE
I POKUŠAJ PUČA**

Antonio Senji: najkraće predsjednikovanje i pokušaj puča

(Sasari, 2. februar 1891 – Rim, 1. decembar 1972)

Najkraće predsjednikovanje u istoriji i “puč” pod nazivom “Solo plan”

Predsjedništvo s najkraćim trajanjem u istoriji Republike. Samo godinu i po dana trajao je period koji je Antonio Senji proveo na čelu najvažnije monokratske funkcije.

Predsjedništvo Senjija će ipak ostati zapamćeno po famoznom događaju pod nazivom “Solo plan”, budući da su ga navodno sproveli samo karabinijeri. Plan je 1964. godine osmislio Komandant karabinijera, s odobrenjem predsjednika Republike, koji je, između ostalog, pozvao upravo Đovanija de Lorenca (Giovanni de Lorenzo) baš u Kvirinalsku palatu tokom konsultacija za formiranje vlade, mada tačan razvoj događaja nikada nije u potpunosti rasvijetljen. Projekat je predviđao represivne akcije protiv političara, intelektualaca i istaknutih ličnosti koje su smatrane opasnim, posebno protiv lidera ljevice, i okupaciju italijanske državne radio-televizije. Slaba tačka je bila ta da je bilo predviđeno da ove akcije ne budu pod kontrolom civila/vlade, već pod direktnom upravom vojske. Ovo je bila uznemirujuća situacija, iako historiografija smatra da je iza ovoga stajao pritisak na Mora i Nenija da prihvate umjerenije pozicije za lijevi centar, a ne pokušaj državnog udara. I da, u svakom slučaju, Senji nije bio uključen. Neni je, ipak, prema nekima, spominjao evokativno “zveckanje sablji”.

Senji je kao predsjednik Vlade u vrijeme predsjednika Gronkija potpisao Rimske ugovore. Kao ubijedeni Evropejac zagovarao je čvrstu saradnju s SAD-om. Porijeklom iz ugledne porodice, bio je jedan od osnivača Demohrišćanske partije, a bio je i poslanik u Ustavotvornoj skupštini u izbornoj oblasti Kaljari.

Na simboličkom i diplomatskom planu, svakako treba pomenuti susret sa papom Jovanom XXIII, prvim poglavarom Katoličke crkve koji je posjetio Kvirinalsku palatu, što je bio znak postignutog pomirenja Države i Crkve. Na drugoj strani Atlantika, Kubanska raketna kriza je dovela svijet do ivice ambisa, od kojeg su nas spasili odvažnost Hruščova i hladnokrvnost Dž. F. Kenedija. Kenedi je potom ubijen jer se usudio da ide ispred svog vremena (Dž.F.K. je posjetio Kvirinalsku palatu i susreo se sa Senjijem 1963. godine). Od tog trenutka, Hladni rat je počeo da se smiruje, a godinu dana ranije izgradnja Berlinskog zida predstavljala je simbol, oltar na međunarodnom planu na koji je trebalo prinijeti podjelu svijeta u blokove, koja će se razvlačiti u narednim decenijama, u stalnim sporovima. Na unutrašnjem planu, Senji je bio svjedok (najavljene) tragedije u Vajontu, u zemlji u kojoj poštovanje prirode još nije bilo ni na vidiku.

5.1. Kandidat Alda Mora i pokretanje lijevog centra

Aldo Moro je podržao Senjija nasuprot Gronkijevim ambicijama da bude ponovo izabran, kako zbog političkih neprijateljstava prema potonjem, tako i zbog šire strategije - imati predsjednika u Kvirinalskoj palati koji ne bi bio protivan budućem bloku lijevog centra u nastajanju. Senji nije bio samo antifašista, već je uvijek bio blizak stavovima lijeve struje u Demohrišćanskoj partiji i vodio dijalog sa socijalistima i komunistima. Emblematski primjer takvog stava bila je saradnja sa komunistom Faustom Gulom (Fausto Gullo) na donošenju zakonodavstva za raspodjelu zemlje iz velikih posjeda u južnoj i centralnoj Italiji siromašnim seljacima. Većina koja je podržala izbor Senjija bila je drugačija od one koja je podržavala vladu, i donekle je poslužila kao najava nove akcije, odnosno stvaranja

lijevog centra, za koju je izbor predsjednika bio, u nekom smislu, prvi čin.

5.2. Tanka većina i glasovi Italijanskog socijalnog pokreta i monarhista

Međutim, Senji je izabran u devetom krugu s vrlo malom većinom (52%), jedva dovoljnom da premaši propisani kvorum. Njegove pristalice uglavnom su bile iz Demohrišćanske partije, naravno, ali i iz Italijanskog socijalnog pokreta, koji je odigrao ključnu ulogu, te iz monarhističkih redova. Ironično, upravo tokom glasanja o povjerenju njegovoj drugoj vladi, on je odbio podršku Italijanskog socijalnog pokreta kada je shvatio da bi ona bila presudna. Kažu da je pomoć, možda simbolična, ali vjerovatno značajna, došla i od nekoliko “lijevih” parlamentaraca sa Sardinije, koji su ubrzo postali poznati kao “Brigada Sassari”, po mjestu Senjijevog rođenja. Njegov izbor je bio prilično komplikovan uprkos očitom političkom pritisku i podršci koju je imao od Mora, kojeg je Senji podržavao i bio istaknuti predstavnik većinske struje unutar stranke (dorotejci). Problemi su bili dvostruki; izazov unutar Demohrišćanske partije i unutar koalicione vlade. Nakon liberalnog predsjednika (Einaudi) i demohrišćanina (Gronki), socijaldemokrati su težili izboru Đuzepea Saragata, hvaleći njegove antifašističke vrline i nesumnjivu demokratsku narav, ali i njegovu jasno izraženu antikomunističku i snažnu atlantsku orijentaciju. Ovaj stvarni i opasni izazov bio je eliminisan djelovanjem direktno na prvoj liniji fronta, unutar Demohrišćanske partije.

Poslovična Morova diplomatska vještina i njegova sposobnost rješavanja složenih problema rezultirali su metodologijom odabira predsjedničkog kandidata za Demohrišćansku partiju koji je bio u stanju da rizik od dezerterstva svede na minimum ili izbjegne da bude trn u oku slobodnih strijelaca uvijek spremnih da obore nekog kandidata kako bi predložili drugog. Moro je predložio da kandidat Demohrišćanske partije bude onaj koji skupi apsolutnu većinu glasova među parlamentarnim grupama i regionalnim delegatima, pod uslovom da je barem

dvije trećine njih učestvovalo u konsultaciji. Tako je i bilo, a saboteri su morali da se slože, htjeli to ili ne. Nakon što je riješen interni spor u Bijelom kitu,² ostalo je izgledalo znatno manje zabrinjavajuće. Međutim, Saragat je ostao kandidat i suparnik koji je imao stvarne šanse za izbor, iako je na kraju zaostao za Senjijem za više od sto glasova.

5.3. Prijetnja preuranjenog raspuštanja

Senji je imenovao tri doživotna senatora, pažljivo balansirajući njihovu političku pripadnost (Feruča Parija - Ferruccio Parri, Čezarea Mercagoru - Cesare Merzagora, Meuča Ruinija - Meuccio Ruini) i nijednog ustavnog sudiju. Treći predsjednik Republike osam puta je odložio odluke o zakonima koji nijesu imali finansijsku potporu, a suprotstavio se zakonima o nacionalizaciji električne energije i poljoprivrednim ugovorima. Iako hrabar u vezi sa poljoprivrednim pitanjima, Senji je bio predstavnik umjerenog dijela Demohrišćanske partije, i zato ga je Moro izabrao kako bi umirio najkonzervativnije struje, imajući u vidu otvaranje prema lijevom centru. Tokom svog mandata, Senji se suočio sa tri krize vlade koje nijesu izazvale značajne napetosti, već su potvrdile ukupnu snagu i stabilnost koalicije (Demohrišćanska stranka, Italijanska socijalistička partija, Italijanska socijaldemokratska italijanska partija, Italijanska radikalna partija). Predsjednik se ograničio na neke privremene odluke, kao što je bilo formiranje prve Leonove vlade, s ciljem smirivanja mogućih nesuglasica, ali i potvrđivanja lijevog centra, između ostalog i da bi se izbjegli ili umanjili stalni pokušaji pripadnika Demohrišćanske partije i koalicije koji su revnosno radili na povratku centru odnosno na ubacivanju desničara. Ili, u krajnjem slučaju, na imenovanju tehnokrata. U nekoj mjeri, Senji je djelovao u tom smjeru, često pozivajući Mercagoru, politički neutralnog senatora ali povezanog s finansijskim krugovima, koji je zagovarao hitna rješenja. Takođe, Senji je sugerisao mogućnost prijevremenog raspuštanja parlamenta kako bi se brzo prevazišla kriza vlade.

2 Jedan od nadimaka Demohrišćanske partije.

Poruka koju je Senji uputio parlamentu 1963. godine predstavlja najupečatljiviji slučaj kad je u pitanju tema ponovnog izbora predsjednika i ovlaštenja šefa države. Naime, u čuvenom tekstu parlamentu, Senji je iznio ideju o ukidanju “bijelog polugodišta”,³ a time i nemogućnosti (neposrednog) reizbora predsjednika. Ukupno uzevši, ta poruka predstavljala je inovaciju: bilo je to prvi put da je predsjednik iskoristio ovlaštenja koja mu daje Ustav (član 87), a takođe je sadržala prijedloge izmjena Ustava. Posebno se odnosila na ustavne sudije, trajanje njihovog mandata i postupke izbora sudija; teme koje su i danas na političkoj agendi Italije. O toj poruci, pripremljenoj uz podršku i razmjenu mišljenja sa eminentnim pravnicima, neobičnoj i inovativnoj po formi i sadržaju, nikada se nije raspravljalo u parlamentu, što potvrđuje zaostajanje italijanskog političkog društva, koje je uvijek bilo neprijateljski nastrojeno prema “novini”, često zagovaralo konformizam, a ne dijalog.

5.4. Zdravstvene tegobe i ostavka

Predsjednik Senata Mercagora obavljao je funkcije šefa države tokom faze oporavka i do ostavke Senjija, koja je djelovala gotovo oslobađajuće i utješno za političku elitu, zabrinutu zbog mogućnosti da mora da razriješi bolesnog predsjednika, ali prije svega zbog nepostojanja saglasnosti o tome ko bi – parlament ili Ustavni sud – trebalo da donese odluku o njegovoj trajnoj nesposobnosti i, stoga, o njegovom razrješenju. Hronično slabom Senjiju (De Gasperi ga je prozvaio “gvozdenim bolesnikom”), je pozlilo tokom oštrog sukoba sa Morom i Saragatom, nakon formiranja druge Morove vlade, možda u vezi sa slučajem de Lorenzo, i bio je prisiljen na bolničko liječenje. Tako se završio treći predsjednički mandat u Republici, najkraći do sada, ali veoma intenzivan.

3 Bijelo polugodište je period od šest mjeseci prije isteka mandata predsjednika, tokom koga on po zakonu ne može da raspusti zastupničke domove.

VI

**DUZEPE SARAGAT:
SOCIJALDEMOKRATE U
KVIRINALSKOJ PALATI**

Đuzepe Saragat: socijaldemokrate u Kvirinalskoj palati

(Torino, 19. septembar 1898 – Rim, 11. jun 1988)

Nakon jednog liberala i dva demohrišćanina, red je došao na jednog socijaldemokratu. Taj socijaldemokrata već je pokušao da dođe do predsjedničke funkcije u borbi protiv Senjija. I gotovo mu je uspjelo, što bi možda zaplašilo protivnike novog bloka lijevog centra zbog smjene između konzervativca iz Demohrišćanske partije i socijalista, makar i reformističkih.

Saragat je stekao veliko političko iskustvo i stručnost kao ministar vanjskih poslova i ambasador u Parizu. Takođe je bio (prvi) predsjednik Ustavotvorne skupštine od 1946. do 1947. i dugogodišnji lider Socijaldemokratske stranke, prije i nakon sedmogodišnjeg predsjedničkog mandata u Kvirinalskoj palati.

Kao antifašista bio je prisiljen na izgnanstvo u Francuskoj u dvadesetim godinama, da bi se vratio u Italiju nakon 8. septembra, ali su ga nacisti uhapsili, zatočili u zatvoru Ređina Koeli i osudili na smrt. U zatvoru je dijelio sudbinu s drugim budućim predsjednikom države, takođe socijalistom, Sandrom Pertinijem. Obojica su oslobođeni zahvaljujući hrabrom planu partizana, advokata i socijalista, koji je zasluživao da bude ovjekovječen u nekom akcionom filmu.

Od 1946. godine neprekidno je bio poslanik, uvijek ponovno biran u izbornoj jedinici Torino – njegovom rodnom gradu – sve

do predsjedničkih izbora, a potom je postao doživotni senator po pravu. Sproveo je tzv. rascjep „palate Barberini“, koji je predstavljao avangardnu i dalekovidu političku avanturu, koja je imala za cilj da razbije vezu između Italijanske komunističke partije (PCI) i Italijanske socijalističke partije (PSI) kako bi se predložila politika socijaldemokratskog reformizma, upravo polazeći od kritike ortodoksnog marksizma. Tako je 1947. godine nastala Italijanska socijaldemokratska partija (PSLI) koja se, dosljedno toj odluci, protivila izbornom savezu lijevih stranaka, socijalista i komunista, pod imenom Narodni front 1948. godine. Događaji koji su uslijedili nakon objavljivanja tajnog izvještaja Nikite Hruščova o zločinima staljinizma, poljuljali su mnoga socijalističke uvjerenja i strateški savez s komunistima. Saragat i Neni, žestoki neprijatelji, potpisali su saveznički pakt (poznati sastanak u Pralonjanu, u Francuskoj), koji je zapravo otvorio put budućem stvaranju saveza uravnoteženog lijevog centra s Demohrišćanskom strankom. U tom savezu, 1963. godine, upravo je Saragat igrao važnu ulogu kao ministar vanjskih poslova u prvoj vladi Alda Mora.

Do predsjedničkog mandata došao je uz podršku Italijanske komunističke partije, svih socijalističkih grupa i unutrašnje ljevice Demohrišćanske partije kojom je predsjedavao Aldo Moro. Bilo je još tri dana do kraja 1964. godine i dvije trećine velikih elektora podržavale su Saragata, ali tek nakon dvadeset i jednog glasanja. Utakmica je bila duga, složena i komplikovana, na početku gotovo trostrana pat pozicija: komunisti su podržavali Teračinija (Terracini), demohrišćani Leonea, a socijalisti prvo Nenija, a zatim lidera Italijanske socijaldemokratske partije. Saragatova izborna kampanja bila je najnapetija, nesigurna na političkom nivou, dijelila je glasače i bila je “stranačka”, u smislu da su različiti akteri imali poteškoća u postizanju konsenzusa i dogovora o zajedničkom kandidatu. Kandidatu Leoneu iz Demohrišćanske partije suprotstavio se Fanfani. Sukob između ova dva demohrišćanska lidera stvorio je pat poziciju koja je trajala desetak glasanja, nakon čega su obojica odustala od trke. Demohrišćanska partija nije mogla da podrži

Nenija jer je bio kandidat i Italijanske komunističke partije, pa su se okrenuli Saragatu, baš kao i ujedinjeni socijalisti. Saragatova pozicija na predsjedničkim izborima bila je čvrsta zbog njegovog dugog i vrijednog iskustva, ali se učvrstila nakon parlamentarnih izbora 1963. godine, kada je njegova stranka, Italijanska socijaldemokratska partija, uspjela da kapitalizuje učešće u vladi lijevog centra (oko 7% glasova) i istakne uspješno sprovedene akcije poput nacionalizovanja električne energije i osnivanja javnih srednjih škola, a sve to bilo je sažeto u modernoj i ambicioznoj izbornoj poruci: “škole, kuće i bolnice”. Obnovljeni savez Italijanske socijalističke partije i Italijanske socijaldemokratske partije 1966. godine bio je kratkog vijeka, a negativan rezultat bio je ispod očekivanja i, prije svega, manji od zbirnog broja glasova koje su ove dvije formacije pojedinačno osvojile. Italijanska socijalistička partija je doživjela ljevičarsku podjele (Italijanska socijalistička partija radničkog jedinstva), a Italijanska socijaldemokratska partija se vratila svojim korijenima; njihov savez trajao je manje od tri godine. Saragat je ironično zabilježio opasnost od podjele: “drama, nesreća, propast”. Ali za njega, uvjerenog pristalicu Atlantskog saveza i antikomunistu, to je bilo manje opasno od popuštanja Italijanskoj komunističkoj partiji.

Predsjednički mandat Saragata poklopio se s dugom i teškom fazom socijalnih i političkih borbi: pokret šezdesetosmaša, “vruća jesen” i zahtjevi radnika i nove generacije, koja je stigla iz Pariza i Berklija do Vale Đulije. Osim toga, neofašističko terorističko razdoblje koje je počelo 12. decembra ukaljalo je obnovu zemlje i žigosalo mladu demokratiju u potrazi za stabilnošću i postojanošću. Na to su se nadovezali i ludi krvavi napadi crvenih brigada. Praško proljeće, paljenja, sovjetski tenkovi i Jan Palah (Jan Palach) koji se svojevrijem zapalio u znak protesta protiv sovjetskih tenkova, učvrstili su Saragatove antisovjetske i antikomunističke stavove, potvrđujući njegov atlantizam.

Najniža politička i društvena tačka u Italiji tokom predsjedništva Saragata zabilježena je 1970. godine. U noći praznika Djevice Marije (8. decembar) bio je planiran pokušaj ukidanja demokratskih institucija i uspostavljanja autoritarnog režima u skladu sa trendovima u ostatku mediteranske Evrope, posebno s diktaturom pukovnika u Grčkoj. Bio je to pokušaj puča, ljigav splet zavjera, moći, interesa, slabosti i tajnih dogovora koji su još uvijek postojali u mnogim institucionalnim i političkim strukturama države. Na njegovom čelu bio je Junio Valerio Borghese (Junio Valerio Borghese), koji je već predvodio famoznu X-MAS jedinicu republikanaca aktivnih u marionetskoj “republici” Salò, koji su pokušali da promijene i potkopaju institucije Republike osnovane 1948. godine. “Državni udar sa šumskim stražarima” (jedinica mobilisana za ovu svrhu) propao je zbog okolnosti koje nikada nijesu u potpunosti rasvijetljene, iako je intervencija dijela obavještajnih službi i CIA-e bila očita. Plan je, između ostalog, predviđao i hapšenje samog predsjednika Saragata. Godine 1967. izbio je slučaj SIFAR, odnosno otkrivanje mračnih i subverzivnih spletki važnog dijela tajnih službi pod upravom de Lorenca, koji je već bio uključen u “Solo plan” tokom posljednje faze Senjijevog predsjedničkog mandata. Hiljade dosijea i vojnih zavjera otkriveni su u jednom ekskluzivnom izvještaju nedjeljnika *l'Espresso*. Saragat se, konačno, uključio u spor sa tužiocima koji su željeli da organizuju štrajk: kao predsjednik Vrhovnog sudskog i tužilačkog savjeta podsjetio je da “suverena funkcija” sudija treba da ih podstakne na razmišljanje o prikladnosti obustave rada.

Tokom sedmogodišnjeg mandata Saragat se suočio sa šest kriza vlade, što potvrđuje veliko političko i društveno previranje u komplikovanom razdoblju za blok lijevog centra koji je gubio svoj zamah. Međutim, to nije nagovještavalo promjenu uređenja nastalu 1963. godine ulaskom Italijanske socijalističke partije u vladu, i posebno trajnu i stalnu isključenost Italijanske komunističke partije iz vladajuće strukture. Krize sa kojima se Saragat suočio trajale su nekoliko nedjelja (u tri slučaja čak i mjesec dana) i naglasile su stepen konflikata unutar koalicije, pogoršan frakcijskim borbama unutar

Demohrišćanske partije i Italijanske socijalističke partije, i odsustvom alternative/ smjenjivanja. Iako je Saragatov zadatak uglavnom bio suočavanje sa stranačkim krizama i koalicijama koje su nastajale i nakon izbora (lokalnih ili nacionalnih), u nekim trenucima je pokazao neuobičajen aktivizam. Tokom krize treće vlade Alda Mora, Saragat je preuzeo centralnu ulogu dajući mandat Đovaniju Leoneu (Giovanni Leone), što je bio željeni izbor šefa države, to jest jednopartijska vlada Demohrišćanske partije, stvorena s ciljem dobijanja vremena kako bi se ponovo uspostavila ravnoteža unutar koalicije. Ista akcija čekanja sprovedena je i u slučaju Rumorove vlade (II), to jest onih privremenih vlada koje je teško objasniti u inostranstvu, a za šta se Saragat zalagao kako bi uspio da izađe na kraj sa krizom unutar koalicije lijevog centra ugrožene unutrašnjom podjelom u socijalističkom taboru. Dakle, Saragat je djelovao na neki način u dvostrukom pravcu: s jedne strane bio je potpuno usklađen kada je parlamentarna većina koju je činila koalicija lijevog centra plovila mirnim vodama, a s druge strane bio je “intervencionistički” predsjednik kada je koalicija pokazivala znakove slabosti i napetosti. Zahvaljujući svom položaju (bivšeg) lidera važne i odlučujuće snage za koaliciju, uspio je ne samo da osigura prisutnost i lojalnost, već i da ublaži sukobe s glavnim konkurentom, Italijanskom komunističkom partijom, što je bilo od opšte koristi za saveznike.

Nije koristio pravo vraćanja zastupničkim domovima zakonodavnih tekstova koje je odobrio Parlament, što je jedini slučaj odsustva zahtjeva predsjednika Republike za novim razmatranjem zakona. U govoru pri preuzimanju dužnosti i zakletvi imao je jasno usmjerenje ka “razdvajanju” vlasti, posebno u smislu poštovanja dinamike između zakonodavne i izvršne vlasti, i u svjetlu nove političke orijentacije koju je diktirala koalicija lijevog centra. Saragat je, kao četvrti šef države, unio inovacije u obavljanje ove funkcije i u smislu aktivizma kada su u pitanju njegove aktivnosti izvan Kvirinalske palate, obilazeći društvo u previranju koje je tražilo institucionalne oslonce s kojima bi se moglo poistovjetiti.

VII

**TEŽAK PREDSEDNIČKI MANDAT
ĐOVANIJA LEONEA IZMEĐU
TERORIZMA I SKANDALA**

Težak predsjednički mandat Đovanija Leonea između terorizma i skandala

(Napulj, 3. novembar 1908 – Rim, 9. novembar 2001)

“Napolje Rosi ili strada Sosi!” Slogan kojim su se Crvene brigade predstavile društvu 1974. godine otmicom tužioca iz Đenove obilježio je sedamdesete godine i italijansku istoriju. A neizbježno je obilježio i sedmogodišnji predsjednički mandat Đovanija Leonija, izabranog 1971. godine. Kandidat predodređen za funkciju predsjednika bio je Aldo Moro, u konkurenciji sa Amintoreom Fanfanijem, ali su frakcijske intrige bile protiv njega, između ostalog i zbog taktičkih simpatija prema lijevo orijentisanim strankama (veće prije konačnog glasanja Berlingver je najavio Moru podršku Italijanske komunističke partije), pa su glasovi potrebni za pobjedu otišli Leoneu. Ovaj potonji je živio ukliješten između Crvenih brigada i desnog ekstremizma s jedne strane, i institucionalne potrebe s druge, u godinama napetosti i terora. Tužilac Sosi je oslobođen, a Italija je doživjela sramotno ucjenjivanje kroz pregovore za oslobađanje talaca. To je bila tragična praksa diplomatije straha koju je Leone iskusio neposredno pri kraju svog mandata prilikom otmice i ubistva Alda Mora. Za Mora se nije sprovelo nikakvo pravo i efikasno pregovaranje, dok su se za Sosija otvorili pregovarački kanali, kojima se tužilac Koko (Coco) protivio i zbog toga su ga Brigade dvije godine kasnije ubile.

Leoneovo sedmogodište bilo je uronjeno u “olovne godine”, u crveno/crno nasilje, koje možda nije bilo istovjetno samo po sebi, ali je svakako na sličan način iscrpljivalo zemlju, s desecima mladića ubijenih zbog pogrešne odjeće ili bioskopa. U maju 1974. godine, jedna neofašistička bomba je ubila i ranila ljude na Trgu Lođa u Brešii; narednog ljeta, bomba je eksplodirala u vozu *Italicus* u planinama iznad Bolonje, slučajno detoniravši čim je voz izašao iz tunela, što nije bilo u skladu sa namjerama neofašista. “Strategija napetosti”, započeta 1969. godine, stvarala je užas, paniku i podsticala “narod” da traži jakog vođu, rješenje “pukovnika”, poput Grčke. I sa tim se stvarno i probalo, kada se na puč odlučio Borgeze, bivši republikanac iz Saloa povezan s Propagandom dva,⁴ godinu dana prije Leoneovog preuzimanja dužnosti.

Italija je bila podijeljena između komunista i demohrišćana i reprodukovala je jaz sa Jalte, između Istoka i Zapada, između NATO-a i Varšavskog pakta. Prava i državno interesa. Poluostrvo je predstavljalo geopolitičku, simboličnu granicu između ta dva svijeta, s najjačom komunističkom partijom u zapadnoj Evropi i američkim uticajem i uplitanjem. Enriko Berlingver (Enrico Berlinguer) je pokušao da poljulja strateške aksiome Amerikanaca, približavajući se (makar taktički) Demohrišćanskoj partiji koja se upravo s Morom kretala (uprkos mnogim napetostima i protivurječnostima) prema “istorijskom kompromisu”. Italijanska komunistička partija se preusmjerila ka NATO kišobranu, i to nakon vojnog udara protiv Aljendea (Allende) u Čileu. Izbor Leona za predsjednika označio je konzervativni zaokret i kraj lijevog centra, čiji je glavni pobornik, Moro, poražen među delegatima Demohrišćanske partije. Italijanski socijalni pokret bio je odlučujući za izbor Leonea, nakon što je za kvorum nedostajao jedan glas (503 u odnosu na potrebnih 504). Leone je došao u Kvirinalsku palatu kao doživotni senator (prvi slučaj), imenovan od strane Đuzepea Saragata 1967. godine, nakon

⁴ Prim. prev. Masonska loža u Italiji koja se pročula po političkim skandalima i nelegalnim aktivnostima.

što je 1964. godine, poslije četrnaestog izbornog kruga, povukao svoju kandidaturu upravo u korist lidera socijaldemokrata. Bio je to gest elegantne institucionalne odštete. S druge strane, Leone je za doživotnog senatora imenovao Fanfanija, u nizu čak i otužnih izraza zahvalnosti. Drugi običaji, drugo vrijeme koje se brzo mijenjalo: od društva masovne kolektivnosti do društva individualizovane/individualističke masovnosti. Međunarodna energetska kriza izazvana Jom Kipurskim ratom 1973. godine prijetila je i uticala na živote, posebno u gradovima: „nedjeljom se ne vozi, vlada štednja“. To je bio oblik prisilne autarhije, prisilnog zaustavljanja rasta, bez Serža Latuša (Serge Latouche). Upravo su međunarodni kontekst i arena obilježili drugi dio Leoneovog mandata. Lokhidski skandal (Lockheed), u kojem je istoimena aviokompanija priznala da je plaćala mito raznim političarima u zamjenu za usluge u poslovima. Među njima je bio i Antelop Kobler (Antelope Cobbler), za koga se, prema knjizi Kamile Čederna (Camille Cederna), nedjeljniku Espresso i paradoksalnom napadu Radikala na predsjednika pobornika ustavnih garancija, tvrdi da je Leone. Mizerna podmuklost zastranjelih službi, odmazde Amerikanaca (prvo su optužili Mora), uvijek korisne da se objasni sve, što će reći ništa; Leone je ostao nasukan u historiji, možda plašljiv, manje kukavica nego što se govorilo, siv, ali ne i mračan. Postupak podizanja optužbe bio je najavljen od strane Italijanske komunističke partije, ali nije dovršen jer je Leone podnio ostavku prije nego što je završio svoj sedmogodišnji mandat, praktično u “bijelom polugodištu” (dva mjeseca prije početka), za koji je, između ostalog, predložio da se ukine, uz eliminisanje mogućnosti reizbora, čime se nadovezao na poruku Senjija upućenu zastupničkim domovima. Kasnije je oslobođen, ali Italija to nije htjela da primijeti i polako je počela da podstiče na ideološku neopredijeljenost i iskorišćavanje pravosuđa u političke svrhe. To su bile godine silovanja Franke Rame (Franca Rame) i “Brata Mitre”, sveštenika s teorijom oslobođenja koji je sarađivao sa Dela Kjezom (Della Chiesa) u hvatanju raznih pripadnika Crvenih brigada.

Tokom jednog susreta u Pizi, Leone je grupi studenata koji su mu upućivali neke uvrede i, kako on tvrdi, čak i prijetnje smrću, uputio gest rukom imitirajući prstima rogove, koji je postao veoma poznat. Malograđanska i licemjerna Italija je bila zgrožena, dok je ovaj gest učinio predsjednika iz Napulja simpatičnim, i sigurno blago ironičnim u poređenju sa savremenom vulgarnošću. Kao priznati pravnik i prijatelj De Nikole, bio je kandidat za predsjednika Republike već nakon Senjija, a godinu dana ranije postao je premijer s jednopartijskom demohrišćanskom, tzv. "privremenom" vladom, što je tipično italijanska karakteristika, teško objašnjiva u inostranstvu.

Na unutrašnjem planu, jak uticaj je imao „slučaj Moro”, slabost i taktika koje su predstavljene kao čvrstoća, kao i nespremnost države, nedostatak odlučnosti predsjednika, koga pak ni Moro nije osudio u svojim pismima iz zarobljeništva.

Leone iz mjesta Pomiljano d'Arko bio je član Ustavotvorne skupštine, a potom i poslanik u parlamentu do 1963. godine, zatim predsjednik Skupštine i predsjednik Vlade. Izabran je u dvadeset trećem glasanju, što je rekord, kao i postotak velikih elektora koji su ga podržali (51,4%, najmanje u istoriji), uz potporu Demohrišćanske partije, Italijanske socijaldemokratske partije, Italijanske republikanske partije, Italijanske liberalne partije i doprinos Italijanskog socijalnog pokreta. Neni je dobio 408 glasova (4% listića je bilo prazno), što je pokazivalo razliku između socijalista i demohrišćana. Parlamentarna većina nije imala kontrolu nad glasanjem i bila je i sama prožeta unutrašnjim tenzijama. Leone je sproveo prvo privremeno raspuštanje parlamenta u istoriji republike 1972. godine, uglavnom da bi izbjegao referendum o razvodu. Kriza vlade je takođe bila izazvana razlikom između većine koja je birala predsjednika i one iz istrošenog lijevog centra. Na raspuštanje parlamenta Leone se odlučio i 1976. godine kako bi odgovorio na promijenjenu parlamentarnu ravnotežu i odnos s vladom. Bio je vješt pregovarač i diplomata, ponekad pretjerano činovnički nastrojen. Riješio je osam kriza vlade, kao i Pertini, sve s uspjehom, zahvaljujući i vanparla-

mentarnom posredovanju, tj. pregovaranju prije parlamentarnih sastanaka s vođama stranaka i struja Demohrišćanske partije. Tokom konsultacija u Kvirinalskoj palati pozivao je i lidere stranaka i bivše predsjednike Republike, mijenjajući i inovirajući praksu kako bi dobio što više informacija o parlamentarnim dinamikama i našao najprikladnijeg kandidata za mandat.

Leone je imenovao četiri ustavne sudije, a u izboru potpredsjednika Vrhovnog sudskog i tužilačkog savjeta njegov glas, nasuprot uobičajenoj praksi, bio je odlučujući za izbor Vitorija Bašelea (Vittorio Bachelet) umjesto Đovanija Konsa (Giovanni Conso).

Jutro 16. marta 1978. godine označilo je prekretnicu u istoriji Italije. Leone je izašao iz ovog događaja oslabljen, suočavajući se s problemom koji je bio veći od njega, u komplikovanom sedmogodišnjem mandatu, u zemlji koja je prolazila kroz bolne promjene. Bilo je Badnje večer. Možda zbog iscrpljenosti, Italija je dobila šestog predsjednika Republike, sa samo trinaest glasova više od potrebnog minimuma; ime Leonea pojavilo se na listićima tek u predzadnjem, dvadeset drugom glasanju. Politički sistem je napet, lijevi centar ide nizbrdo a Petostranačka koalicija je daleko, nacionalno jedinstvo je nužna prepreka, Kompromis je propala ideja. Društvo je u uzavreloj fazi: referendum o razvodu, mladi su uvijek aktivni, a nijesu svi nasilni, politička klasa je kruta, umorna, birokratska i siva. Ponekad reakcionarna. Leone je ostao u kolektivnoj svijesti kao tamna figura, neka vrsta italijanskog Niksona, ali zapravo je istorija puno složenija i nakon dužeg vremena čini se da je bio mnogo više institucionalan nego što se godinama pisalo.

VIII

**SANDRO PERTINI:
ELEGANTNI PREDSJEDNIK
PARTIZAN I “PROTIVNIK SISTEMA”**

Sandro Pertini: elegantni predsjednik partizan i “protivnik sistema”

(Stella, 25. septembar 1896 - Rim, 24. februar 1990)

Kada je završio sedmogodišnji predsjednički mandat 1985. godine, neki su, zbog njegove popularnosti, željeli da predlože njegov reizbor, ali je šef države imao osamdeset osam godina i, prije svega, morala se poštovati smjena u Kvirinalskoj palati jer je sad na redu bila Demohrišćanska partija. Italijanska socijalistička partija, čiji je on istorijska i harizmatična ličnost, već je dala i šefa Vlade Betina Kraksija (Bettino Craxi), a Bijeli kit je nervozno čekao, bilo je mnogo visokih pozicija koje je trebalo raspodijeliti između njegovih gladnih struja. Sandro Pertini je imao buran život i na ličnom i na političkom planu. Izbavljen je iz zatvora Ređina Koeli gdje su ga fašisti držali i vjerovatno bi bio strijeljan da nije pobjegao, zajedno s drugim socijalistom i budućim predsjednikom Republike, Đuzepeom Saragatom. Poslat je u izgnanstvo na ostrvo Ventotene zbog antifašističke aktivnosti i bio je jedan od glavnih vođa Oslobođenja, član Odbora za nacionalno oslobođenje (sjeverna Italija), čovjek koji je preko radija pozvao na pobunu i opšti štrajk 25. aprila 1945. godine. Prethodno je kao izgnanik u Francuskoj, zajedno s Filipom Turatijem (Filippo Turati), Karlom Roselijem (Carlo Rosselli) i Feručom Parijem (Feruccio Parri), bio pokretač otpora i borio se da Mussolini ne bude predat saveznicima, već uhapšen i osuđen na smrt. Inače, do slučajnog “susreta” između Dučea i budućeg šefa države došlo je u Milanu, kada je jedan ulazio, a drugi izlazio sa sastanka na kome je Mussolini namjeravao da pregovara o predaji.

Ušao je u Ustavotvornu skupštinu kao direktor lista *Avanti!*, i suprotstavio se načinu primjene Toljatijeve amnestije, odnosno ostavljanju velikih mogućnosti da se sljedbenici republikanskog fašizma tretiraju kao republikanci. Bio je takođe protiv “zaokreta iz Salerna”, inicijative koju je takođe pokrenuo Najbolji, kako su zvali Toljatija. Kao borac za socijalističku nezavisnost i njeno jedinstvo, beskompromisno se zalagao za izbjegavanje podjela, rascjepa i fragmentacije, sigurno prisjećajući se pogubne suprotstavljenosti dvadesetih godina koje su dovele, ili bolje rečeno, pogodovala usponu Musolinija i utemeljenju diktature. Uprkos razlikama i traganju za alternativom revolucionarnog karaktera ne-lenjinističke provenijencije, uvijek se zalagao za jedinstvo ljevičara. Rascjep „palate Barberini“ i nastanak Socijalističke partije italijanskih radnika i Italijanske socijaldemokratske partije našao je u Pertiniju odlučnog protivnika i strpljivog pregovarača i posrednika, iako je na kraju bio poražen.

Izabran u Parlamentu u izbornoj jedinici Đenova-Imperija-La Specija-Savona, kada je mijenjanje izbornih jedinica bilo manje uobičajeno i više osuđivano, oštro je reagovao tokom kongresa Italijanskog socijalnog pokreta sazvanog u Đenovi, gradu koji je bio nagrađen odlikovanjem za hrabrost u vrijeme Otpora. To je bilo turbulentno vrijeme nove i srećom kratkotrajne vlade koju je vodio Tambroni, a koju su podržali Italijanski socijalni pokret i Demohrišćanska partija. To iskustvo se ubrzo okončalo zahvaljujući i velikom angažmanu naroda, uključujući i onaj nezaboravni, tragično okončani protest u Ređo Emiliji, koji je Pertini branio osuđujući zloupotrebe i prekomjerno korišćenje sile policijskih snaga. Uvijek je bio na strani slabijih, radnika, nezaposlenih, i nije štedio podršku sindikatima. Stavio se na njihovu stranu bez ikakvog oklijevanja posebno nakon ubistva Gvida Rose (Guido Rossa), izvršenog od strane Crvenih brigada, koje je oštro osudio.

Međutim, bio je i nepredvidljiv u odnosu na uobičajenu praksu, odlučan u intervenciji i hrabar u suočavanju s protestom i štrajkom kontrolora leta – koji su tada potpadali pod ratno vazduhoplovst-

vo – koji su blokirali vazdušni saobraćaj. Pertini je pozvao njihove predstavnike i naredio im da odmah nastave sa radom, pravdajući tu odluku funkcijom vrhovnog komandanta oružanih snaga.

Kao predsjednik parlamenta i senator, nikada član vlade, uspio je da održi kontakt s “političkom i društvenom” stvarnošću zemlje, uvijek pažljivo prateći njena raspoloženja, emocije i potrebe. Osjetio je da je državi potrebno vođstvo u trenucima dezorijentacije izazvane smrću djeteta koje je palo u bunar, što je bila prva bezobzirna komercijalizacija patnje putem masovnih medija koji su bili u očitj krizi ideja i moralnom opadanju. Kao sin borbi za oslobođenje od svih vrsta zlostavljanja, nepravdi i gospodara, bio je glasnik socijalističkog načela o emancipaciji čovjeka i njegovog dostojanstva, a takođe se borio protiv mafije, koja je dugo negirana u zemlji Don Abondija.⁵ Porodica sindikaliste Salvatorea Karnevalea (Salvatore Carnevale), koji je ubijen u Šari (Sciarra) jer se borio za odbranu oblasti okupiranih od strane mafije, pronašla je u Pertiniju saosjećajnog i efikasnog branioca, kome se suprotstavio drugi budući predsjednik Republike, Đovani Leone. Druga vremena, drugačije okolnosti. Godine 1983. raspustio je gradsko vijeće jedne kalabrijske opštine zbog infiltracije mafije, nakon što je u svojoj novogodišnjoj poruci uzdigao djelovanje Pija la Torea (Pio La Torre) i generala Dala Kjeze (Dalla Chiesa).

Isto takvo emotivno nadahnuće pokazao je tokom zemljotresa 1980. godine koji je razorio Irpiniju i otkrio nesposobnost države da organizuje i obezbijedi resurse za civilnu zaštitu. Uprkos svemu, postao je predsjednik “državnih pogreba”. Užasno ljeto 1980. godine označilo je početak Pertinijevog predsjedničkog mandata: obaranje aviona italijanske kompanije Itavia koji je letio između Bolonje i Palerma podsjetilo je sve da Italija leži na još uvijek vrlo vidljivoj geopolitičkoj, vojnoj i ideološkoj granici, koju je oblikovao bipolar-

5 *Prim. prev.* Don Abondio je književni lik u najpoznatijem italijanskom romanu iz perioda romantizma - Vjerenici, kroz koji autor Alesandro Manconi kritikuje kukavičluk nekih crkvenih lica i njihovo zatvaranje očiju pred nepravdom.

an svijet stvoren u Jalti i u potresima hladnog rata. Malo više od mjesec dana kasnije, fašistički napad u Bolonji poljuljao je Pertinijev duh, ali, budući veoma izdržljiv, nije se prepustio očaju, već je posjetio grad, simbolično i fizički podržavajući gradonačelnika Renata Cangerija (Renato Zangheri) u osudi “gnusnog zločina”.

U odnosima s partijama, parlamentom i izvršnom vlašću, Pertini je uveo značajnu promjenu. Dao je mandat za formiranje vlade republikancu Ugu la Malfi 1979. godine, a neuspjeh tog aranžmana označio je kraj tog saziva parlamenta. Otmica Alda Mora dovršila je posao, a La Malfa je postao potpredsjednik Andreotijeve vlade, što je bio uslov samog Pertinija. Otvorio je put za vladu s laičkim premijerom, prvu nakon one koju je predvodio Pari (Parri), još uvijek formalno pod monarhijom, ali u oslobođenoj Italiji. Uspio je da imenuje Đovanija Spadolinija (Giovanni Spadolini) 1981. godine, a na kraju došao do suživota s Betinom Kraksijem koji je preuzeo dužnost predsjednika vlade, što je predstavljalo istorijsko istovremeno prisustvo dvaju socijalista na najvišim institucionalnim funkcijama. Primjer zaštite parlamentarnog primata i ustavne ravnoteže protiv koncentracije moći dao je kritikujući takozvani “prevarni” izborni zakon iz 1953. godine koji bi pobjednicima dodijelio veliku većinu u broju mandata.

Tragična, helenska smrt Enrika Berlingvera duboko ga je pogodila zbog okolnosti, ličnih veza, političkog nadahnuća. I slučajnosti, budući da se Pertini nalazio u Padovi dok je komunistički vođa održavao svoj posljednji govor. Pertini je bio vidno potresen: “Nosim ga u srcu kao bratskog prijatelja, kao sina, kao saborca”. Nekoliko dana kasnije, na sprovodu na Trgu San Đovani, Nilde Joti (Nilde Iotti) uputila je pozdrav “drugu” Pertiniju, predsjedniku, i s neizbježnom retorikom pozvala na topli pozdrav, zahvalnost, koju su okupljeni, tužni i ponosni, već više puta uputili tog dana. “U ime partijskog vođstva i centralnog odbora stranke, u ime komunista, u ime svih vas koji ste ovdje prisutni, želim iz srca reći, hvala, predsjedniče Pertini!”

Pertini je imenovao pet doživotnih senatora, uključujući prvu ženu, Kamilu Raveru (Camilla Ravera), a svojom odlukom povećao je broj aktivnih doživotnih senatora iznad ustavne granice, od koje kasnije nije odstupljeno. Broj “izjava” (341) manji je od broja izjava drugih predsjednika koji su djelovali u približno istom vremenskom razdoblju. Svakako manji od veoma aktivnih Kosige i Skalfara, koji su se suočavali sa strankama u fazi njihovog razaranja.

Predsjednik Pertini govorio je iskreno, zbog svog karaktera i socijalističke retorike koju je upoznao u knjigama prvih revolucionara s početka 20. vijeka, ali i zato što je poznao dušu naroda s kojim se direktno družio radeći kao zidar na gradilištima u Francuskoj, na selima u Pijemontu i u politici. Takođe su ga odlikovale očigledne populističke crte, prije nego što je taj izraz postao uobičajen, zbog čega su ga neki obožavali, ponekad i nekritički, i pamtili kao narodnog predsjednika, naročito zbog njegovih najvatrenijih izjava. Uostalom, slavili su ga savremeni populisti koji miješaju “morske taksiste”,⁶ elite i neposrednu demokratiju. Bio je predsjednik protiv sistema, suprotstavljao se pasivnosti Petostranačke koalicije i korupciji u nekim demohrišćanskim i socijalističkim krugovima, državnom klijentelizmu, osporavanju prava, sistematskom kršenju ustavno utemeljenih prava radnika i potlačenih slojeva i prljavštini Propagande dva koja je konačno raspuštena 1982. godine.

Većina ga pamti po navijačkom oduševljenju na Svjetskom prvenstvu 1982. u Španiji, odmah nakon što je zemlja izašla iz fašističke vlasti, i vjerojatno je za njega pobjeda nad njemačkim protivnikom imala značaj starog revanša. Pretečama „storija“ na društvenim mrežama mogu se smatrati novinarske slike nezaboravne i spontane partije tablića, koju je, pri povratku u Italiju, Pertini igrao s nekim fudbalerima, koji su ga – kako kažu – pustili da pobijedi da ga ne bi naljutili. Karakter mu je bio temperamentan, revolucionaran, seljač-

⁶ Prim. prev. Izraz je novijeg datuma i osmišljen je s ciljem diskreditovanja nevladinih organizacija koje pomažu migrantima u nevolji na Mediteranu.

ki, buntovnički i jakobinski. Bio je duboko institucionalan, elegantan i suzdržan, ali nikada tih. Bio je spreman da interveniše izlazeći iz palate, ali bez pretjeranih polemika i institucionalnih izjava poput Kosige. Uvijek među ljudima, branio je njihova prava, ubjedljivim izjavama upućivao apele i optužbe. O zemljotresu u Beličeu rekao je: “Nijesam ni gluv ni nijem ni slijep”, a o zemljotresu u Kampaniji: “Ko je profitirao od ove nesreće?”. Čekanje na odgovor bilo je uzaludno.

Lula je ulivala sigurnost, dodavala je eleganciju već suptilnom profilu, dajući mu izgled oca Domovine, spremnog da ošamari i pomiluje po potrebi, poput mudrog direktora u posjeti nemirnom razredu, kako je počeo da izgleda sistem partija u procesu tranzicije od stabilne do visoko nestabilne strukture.

Izabran je u šesnaestom krugu sa ogromnom, nikada nadmašenom većinom (82%), bez buke i iznenađenja. Njegov izbor proglasio je komunisti Pjetro Ingrao (Pietro Ingrao), predsjednik Parlamenta.

Nešto prije nego što je počelo “bijelo polugodište”, dnevni list Il Giorno zatražio je ranu ostavku Pertinija, kako bi se u korijenu ugušili uporni glasovi koji su željeli da podrže njegovu ponovnu kandidaturu. Među njima je bio i sam Pertini, iako gotovo devedesetogodišnjak, koji je - možda i zbog toga - uživao veliku popularnost. Ponovni izbor je takođe predlagan iz socijalističkih krugova (Rino Formika), u cilju približavanja komunistima kako bi se pripremila smjena/alternativa.

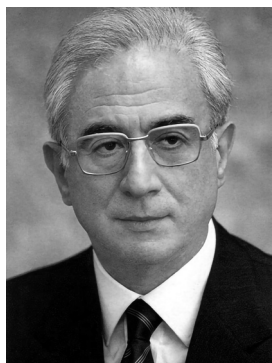
Vjerujem da je najznačajnija politička izjava koju je Pertini izrekao sadržana u jednom intervjuu: “[...] Ne može biti prave slobode bez socijalne pravde, kao što ne može biti prave socijalne pravde bez slobode [...]” Sjajno i efikasno spaja poštovanje socijalnih i individualnih prava. Manifest koji treba ponovo otvoriti i slijediti sa neuromnim reformističkim duhom.

IX

**FRANČESKO KOSIGA:
NAJMLAĐI PREDSEDNIK**

Francésko Kosiga: najmlađi predsjednik

(Sasari, 26. jul 1928 – Rim, 17. avgust 2010)

Predsjednik Senata, Premijer i na kraju Predsjednik Republike, Francésko Mauricio Kosiga (Francesco Maurizio Cossiga) jedini je italijanski političar koji je obavljao najvažnije političke i institucionalne funkcije. Dana 24. juna 1985. godine izabran je za najvišu državnu funkciju, baš kada je kao predsjednik Senata direktno učestvovao u vođenju izbora zajedno s predsjednicom Skupštine, Nilde Joti.

Bio je vrsni, karijerni političar, čvrsti demohrišćanin, poznat po svojoj oštirini kao ministar unutrašnjih poslova, što je dovelo do toga da mu vanparlamentarna ljevica i pokreti, sa kojima nije imao idiličan odnos, kao prvo slovo prezimena (Cossiga) prišiju „K“, a dvostruko „S“ napišu runskim pismom u nacističkom stilu. Proveo je političku karijeru na vrhu političkih i republičkih institucija, uvijek u centru zbivanja, a njegov put je bio ispunjen političkim žarom, polemičnošću, određen ideologijom i političkim idejama, ali i oblikovan okolnostima. Nacionalnim i međunarodnim, koje nijesu izgovor, već činjenica s kojom se mora računati.

Funkciju ministra unutrašnjih poslova Kosiga je dobio 1976. godine, u izbornoj godini neostvarenog “preticanja”, u trenutku najvećeg pritiska komunističkog neprijatelja. To su bile dvije vrlo intenzivne i tragične godine za italijansko društvo. Sedamdesete, olovne godine crvenog/crnog nasilja, različitog, suprotstavljenog, ali smrtonosno

sličnog. Na kraju jednog portika u starom dijelu Bolonje, jedan student i aktivist organizacije “Stalna borba”, ubijen je tokom sukoba i demonstracija hicima iz pištolja mlađeg karabinjera. Pjerfrancesko Loruso (Pierfrancesco Lorusso) imao je samo 25 godina. Da bi obuzdao nered u narednim danima, Kosiga je poslao tenkove, blindirane – tvrdili su jedni, kartonske – govorili su drugi. S druge strane, Đordana Mazi (Giorgiana Masi) je bila mlada demonstrantkinja radikalna koja je učestvovala u protestu te stranke, organizovanom upravo nakon Kosigine zabrane održavanja skupova. Objavljena je fotografija obavještajnog agenta u civilu s pištoljem u ruci i uslijedile su Peneline optužbe Kosige za “moralno saučesništvo” kroz odobravanje metoda čvrste ruke u situaciji velike napetosti. Kosigin stil je istovremeno bio institucionalan i pretjeran, malo stil stranačkog funkcionera, malo kabadahijski, oduvijek. S takvim obimnim i intenzivnim političkim iskustvom, greške, gafovi i problemi su uračunati statistički rizik. Međutim, Kosiga je imao i neku prirodnu sklonost ka sukobu i borbi, ponašanju izvan uobičajenih okvira. Bio je predsjednik Vlade kada mu je predočen optužni akt da je obavijestio Karla Donata Katina (Carlo Donat Cattina), potpredsjednika Demohrišćanske partije, da mu je sin tražen kao pripadnik organizacije “Stalna borba” i zbog nekih vojnih akcija. S grubom komunističkim otvorenošću Berlingver mu je saopštio da će komunisti glasati za proceduru za podizanje optužnice protiv njega. To su bile olovne godine, za sve. Kosiga je uvijek iznosio svoje mišljenje, ušančen, s često neugodnim, otvorenim i katkad vrlo spornim stavovima.

Porijeklom sa Sardinije, dalji rođak Enrika Berlingvera, njegovao je prijateljstva i simpatije prema baskijskim borcima za nezavisnost, što je pomalo izazivalo smijeh kad se pomisli na državnika koji je namjeravao da brani državnu vlast od svakog separatističkog zahtjeva. Po svaku cijenu. Kao onda kad je iskreno, ali sa primjesom drske provokacije, istakao svoj doprinos strukturiranju Gladio mreže ili u izostavljanju određenih djelova u vezi sa subverzivnim/polu-pučkim

planom Solo, ili govoreći o tragediji u Ustiki 27. juna 1980. godine,⁷ koju je pripisao francuskoj raketi koja je trebalo da obori avion na kojem se nalazio Muamar Gadafi. Ili pak govoreći o fašističkom masakru 2. avgusta iste godine na željezničkoj stanici u Bolonji: “Za mene je to bio incident”, u smislu da je eksplozivna naprava slučajno eksplodirala dok je prolazila preko italijanskog tla, a prenosili su je Palestinci iz Palestinske oslobodilačke organizacije. U tim riječima postojala je suptilno skrivena referenca na takozvani “Lodo Moro” pakt, koji je predviđao veću blagonaklonost prema palestinskim teroristima, pod uslovom da ne napadaju Italiju. Zemlja raskrsnica svega i svačega, takođe je doživjela trzaj nacionalnog ponosa u kontekstu poluograničene suverenosti, ili bolje rečeno suverenosti definirane geopolitičkim planovima nastalim nakon Konferencije u Jalti. Otmica broda Akile Lauro (Achille Lauro) od strane palestinskih terorista dovela je do veoma složene diplomatske i vojne situacije kada je avion sa otmičarima sletio u vojnu bazu Sigonela (Sigonella). Kraksi je oštro kritikovao Regana zbog intervencije SAD-a, na što je Regan reagovao, ali ne pretjerano, a tek izabrani Kosiga je podržao socijalističkog premijera, što je dovelo do krize vlade zbog protesta proatlantskog ministra obrane Spadolinija.

Slučaj otmice i ubistva Alda Mora snažno je pogodio i Kosigu, kako na ličnom, kako je rekao, tako i na političkom i institucionalnom planu, bar na kratko. Dana kada je pronađeno tijelo državnika historijskog kompromisa, podnio je ostavku, noseći sa sobom teret stvarnih i pretpostavljenih odgovornosti za neuspješno oslobađanje, čak i za pregovore s Crvenim brigadama koji nikada nijesu započeti niti traženi, bilo formalnim ili neformalnim putem. Njegov status člana Vlade nacionalnog jedinstva obezbijediće mu kasnije određenu popustljivost komunista, upravo prilikom izbora za predsjednika. Dok je bio u rukama Crvenih brigada Moro je poslao (makar) jedno pismo Kosigi, zanemarujući svaki „emotivni aspekt“, kako bi ga poz-

⁷ Prim. prev. U pitanju je avionska nesreća na letu između italijanskih ostrva Ponce i Ustike. Avion se prepolio i pao u Tirensko more, prilikom čega je život izgubio 81 putnik.

vao da prihvati razmjenu, iako je, očito, razumio državne razloge. S obzirom na to da je bio poslanik od 1958. godine, a zatim senator po sticanju prava od 1992. godine, Kosiga je donekle završio svoju “aktivističku” političku karijeru u relativno mladoj dobi, bar prema nacionalnim standardima. Kraj sedmogodišnjeg predsjedničkog mandata donio mu je, zapravo, značajnu marginalizaciju, iako je podrazumijevala ugled. Gromoglasnih izjava nije nedostajalo ni prije ni poslije završetka institucionalnih iskustava visokog ranga. Sklonost ka polemici, političkoj konfrontaciji, razmjeni snažnih i odlučnih ideja, stoje kao suprotnost opštoj savremenoj ispraznosti. Kosiga se sukobio s partijskim liderima, s unutrašnjim i spoljnim protivnicima Demohrišćanske partije (od Mora do Andreotija), sa sudijama i komunistima. Oštroomno i zlobno je prozvao Lučana Violantea (Luciano Violante) “malim Višinskim”, upućujući na sudiju-dželata Staljinovog Sovjetskog Saveza. Upavo mu je polemika sa pravosuđem donijela pseudonim-epitet “udarač”, zbog njegovih otvorenih optužbi upućenih Parlamentu i političkom sistemu, nesposobnom da se reformiše, da ispuni svoje dužnosti. Naročito nakon pada Berlinskog zida i reformi koje je trebalo sprovesti. I u vrijeme isprepletane korupcionaške mreže poznate kao „Tandžentopoli“ (Mitograd). Ali i protiv Rozarija Livatina (Rosario Livatino), “sudije-djeteta”, kako ga je nazvao, u širem kontekstu kritike automatskog napredovanja u sudskoj karijeri i neadekvatnosti davanja širokog diskrecionog ovlašćenja tek diplomiranim pravnicima. I protiv Vrhovnog sudskog i tužilačkog savjeta, ponekad izazivajući veliku pažnju. Godine 1998. godine bio je presudan faktor u formiranju prvog italijanskog kabineta koji je predvodio bivši komunist: D’Alema je postao premijer zahvaljujući ekipi iz novoosnovane UdEur stranke na čelu s Kosigom. Ovu partiju je isti Kosiga nazvao “Valmijski odrpanci”, kako bi evocirao neobičnu grupu vojnika koja je porazila prusko-ugarsku vojsku, i tako odgovorio na optužbe Berluskonijevih pristalica za izdaju.

Kosiga je izabran u prvom glasanju, što se do tada nikada nije desilo, s veoma velikom većinom (75%), što je bilo rezultat prethodnog –

iako ne previše entuzijastičnog – dogovora između Demohrišćanske partije, Italijanske komunističke partije i Socijalističke partije, kao i ostalih laičkih partija. Unutar Demohrišćanske partije, Andreoti i De Mita mu se nijesu otvoreno suprotstavljali. Kao predstavnik “lijevog krila” Demohrišćanske partije, bio je samo djelimično pripadnik struje i nikada vođa unutar stranke. Tokom svog mandata, imenovao je pet predsjednika Vlade, pet doživotnih senatora i isto toliko ustavnih sudija. Posljednja faza njegovog sedmogodišnjeg mandata podudarala se s strašnim godinama italijanske demokratije, s rastućim nepovjerenjem javnosti, očiglednom i razotkrivenom korupcijom i napadima mafije. Ubistvo Đovanija Falkonea upravo se dogodilo u tom periodu između Kosiginog predsjedništva i nastupa jućeg izbora Skalfara, podstaknutog građanskim nezadovoljstvom pred nemoćnim i preplašenim parlamentom. Sa svojim uobičajenim porukama (onima na kraju godine) i raznim izjavama, Kosiga je bio jedan od „najpričljivijih” predsjednika države, posebno u posljednjoj fazi mandata i, treba napomenuti, uglavnom je govorio o institucionalnim i pravnim pitanjima. Raspustio je Parlament 1987. godine s Fanfanijem i 1992. godine s Andreotijem. Petostranačka koalicija kao konsolidovana formula i osa Demohrišćanske partije i Socijalističke partije kao kostur vlade nijesu se mijenjali. Tako da je u prve dvije godine Kosigine predsjedničke karijere došlo do smjene u Palati Kiđi (rezidencija premijera) između socijalista i demohrišćana.

Sedmogodišnji Kosigin mandat je simboličan; kada se bolje razmotri, čini se da se radi o dva pirandelovska lika koji se smjenjuju u razdoblju prije i nakon 1989. Zapravo, osim “lika”, mnoge promjene su uzrokovane kontekstom, političkim sistemom koji se brzo mijenjao. Do vremena prije pada Berlinskog zida, imao je „notarski” stav jer se sistem samoregulisao. Nakon toga, Kosiga je shvatio da se sistem raspada i pokušao je da na neuobičajen način ukaže na cilj demokratije zasnovane na smjeni, posebno putem poruke zastupničkim domovima 1991. godine. Možda čak i da bi spasio Demohrišćansku partiju. Sve to unutar granica NATO-a. I to je tačka koju je evocirao tokom državne posjete Škotskoj, upućujući, ne

baš zagonetno i suptilno, na operaciju Gladio; to je govor u Edinburgu, nekoliko nedjelja prije nadolazećeg “bijelog polugodišta”.

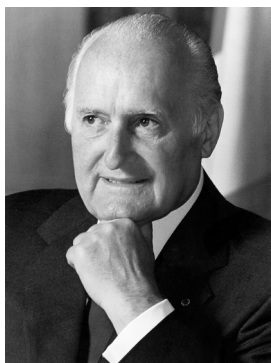
Godine 1991. čak je usvojena ustavna reforma kako bi se suočilo sa slučajnom posebnosću Kosiginog predsjedničkog mandata, koji se završavao (bijelo polugodište) sa istekom zakonodavne vlasti. Predsjednički mandat se završavao 3. jula 1992, a skupštinski saziv (deseti) 2. jula iste godine. To je bio paradoksalan spoj, jer predsjednik ne bi mogao da raspusti Parlament, niti bi Parlament mogao da izabere novog šefa države, kako je predviđeno članom 85 Ustava. Demokratska ljevičarska stranka pod vođstvom Oketa (Occhetto) htjela je da pokrene postupak za opoziv predsjednika, s raznim optužbama, uključujući podršku operaciji Gladio i “udaranje” koje je Oketo smatrao neustavnim. Do napada nije došlo: nakon što je više puta zaprijetio ostavkom, zaista je podnio na “poseban dan” (25. aprila), u svom karakterističnom stilu, retorički se zapitavši o postignućima tokom svog mandata (“sedam teških godina za mene i za zemlju”). Ultrakonzervativni Indro Montanelli (Indro Montanelli) je u listu *Giornale* duhovito naslovio da će oslobođenje doći sa završetkom Kosiginog predsjedničkog mandata. Neozlijeđen u željezničkoj nesreći u Pjačenci 1997. godine, preminuo je 2010. godine, a njegov kovčeg je bio prekriven zastavom sa „četiri Maurina“ Sardinije.

X

**OSKAR LUIĐI SKALFARO:
PREDSJEDNIK KOJI
JE SVJEDOČIO PROMJENAMA**

Oskar Luiđi Skalfaro: predsjednik koji je svjedočio promjenama

(Novara, 9. septembar 1918 – Rim, 29. januar 2012)

Razjarena, pomalo manconijevska gomila, kao i još uvijek svježja krv u Kapačiju (Capaci), doveli su Oskara Luiđija Skalfara (Oscar Luigi Scalfaro) do palate predsjednika Republike upravo na dan sahrane Đovanija Falkonea (Giovanni Falcone). Pokolj u kome su se mogle uočiti veze između mafije, masonerije i korumpiranih državnih službi izazvao je neočekivano dostojanstvenu reakciju Parlamenta čija su oba doma na zajedničkoj svečanoj sjednici izabrala Skalfara nakon šesnaestog kruga glasanja, izbjegavši na taj način mučenje koje je preživio Leone postavši predsjednik tek nakon više od dvadeset krugova.

Tih dana je terorizam sa jugoistoka doveo do promjena taktike, izgubili su na značaju dogovori o podjeli plijena u pohlepnoj Demohrišćanskoj stranci i sa Italijanskom socijalističkom partijom. Pale su Kosigine zabrane budući da je on već bio praktično opozvan, ali je prikupio 60 glasova i podršku predstavnika neofašista (dok je Sjeverna liga (Lega nord) glasala za Đanfranka Milja (Gianfranco Miglio). Đulio Andreoti (Giulio Andreotti) je primijećen samo letimično, budući da nije prisustvovao sahrani. Uostalom, on nije ni bio na zvaničnoj funkciji, bio je samo doživotni senator. Novoizabrani predsjednik Skalfaro, premda bez neposredne odgovornosti, kritikovan je kao predstavnik rukovodećih struktura koje su se pokazale suštinski nesposobnim

da odgovore izazovu borbe protiv mafije, dok su Palermo i Italija oplakivali Paola Borselina noseći na ramenima njegov kovčeg, i dok je neko šamarao načelnika Policije. Skalfaro je bio ministar unutrašnjih poslova u Kraksijevim vladama, ali ta pobunjena gomila nije tražila individualnu odgovornost. To je bio krik bola na koji je predsjednik Republike odgovorio uopštenim pozivom na “veću odlučnost”, kao da je mafija nastala te užasne godine i kao da dešavanja u vezi sa sicilijanskim šefovima Demohrišćanske stranke nijesu ništa drugo nego apolitični ljetnji tračevi.

Kao predsjednik Predstavničkog doma parlamenta Skalfaro je odlučio da izbjegne djelimični sukob interesa i pošto je procijenio proceduralnu regularnost sopstvenog dolaska na funkciju predsjednika, na prethodnoj funkciji ga je zamijenio Stefano Rodota (Stefano Rodotà) koji je i proglasio njegov izbor. Zamjena Skalfara na poziciji predsjedavajućeg Predstavničkog doma izazvala je niz polemika, upravo uoči budućih prepirki u Predsjedništvu, a uz sukob između ambicioznih kandidata Rodote i Đorđa Napolitana (Giorgio Napolitano), koji je odnio prevagu kao bliskiji Demokratskoj partiji lijevice (Democratici di sinistra), i na taj način zabilježio bod u svoju korist na budućem putu ka funkciji predsjednika. Skalfarova pobjeda zaustavila je dvojicu planiranih kandidata – Andreotija i Forlanija – koji su težili kontinuitetu/zatvaranju prvog političkog sistema.

Skalfarov predsjednički mandat podudarao se, kako je pomalo ishitreno rečeno i napisano, sa terminalnom fazom prvog perioda republikanskog političkog sistema. Taj se sistem počeo mijenjati makar dvije decenije ranije, ali je nakon pada Berlinskog zida njegov kraj i zvanično potvrđen. Novi predsjednik je po svemu bio karijerni političar, jedan od onih preziranih i kritikovanih, kakvi se danas prizivaju i za kakvima se žali u vremenu u kom predugo dominiraju jedva pismeni magarci. Otac mu je porijeklom iz Katancara, a on je rođen u Novari, pa je i biran za Ustavotvornu skupštinu iz izbornog okruga Torino-Novara-Verčeli. Hladni rat, dogovor o isključivanju (*conventio ad excludendum*), proporcionalni izborni sistem, preferencijalni

sistem glasanja, česta kupovina glasova, suprotstavljene struje, vlade i vanparlamentarne krize - Skalfaro je poticao iz toga svijeta, a našao se usred modernog društvenog i parlamentarnog okruženja koje je poremetilo njegovu percepciju, budući da je morao da se prilagodi drugačijem ambijentu bez ranijih koordinata.

Žestoki protivnik komunizma, usprotivio se dvojcu Fanfani – Moro čija je namjera bila stvaranje uravnoteženog lijevog centra koji bi činile Demohrišćanska stranka i Italijanska socijalistička partija, i za to je u Andreotiju pronašao vještog i efikasnog saveznika. Blizak Šelbi (Scelba) insistirao je na četverostranačkoj Vladi i centrizmu kao političkoj konstanti. Promijenio je različite struje, ali je ostao vjeran ne samo svojoj partiji nego i (ultra)konzervativnim stavovima koje je oduvijek otvoreno zastupao. Negdje između stvarnosti i legende ostala je zabilježena priča iz pedesetih godina o prepirci između budućeg predsjednika, tada mladog Skalfara i izvjesne rimske gospođe koja je po njegovom mišljenju bila kriva zbog toga što se u nekom rimskom restoranu pojavila sa predubokim dekolteom. To su bila druga vremena i drugačija kultura, pa je i bilo moguće ponašati se poput Homeinijevih čuvara revolucije u licemjernoj zemlji punoj bogomoljaca i lažnih moralista. Protivio se zakonu o razvodu i aktivno djelovao na njegovom referendumskom ukidanju. Suprotstavio se i dijalogu između Berlingvera i Mora potpisujući takozvani “Manifest stotine” protiv Cakanjinija (Zaccagnini) na mjestu sekretara Demohrišćanske stranke. Skalfaro, partijski čovjek i pobornik parlamentarne Republike, bio je iskreno zapanjen svim “novinama” koje je tumačio na sebi svojstven način, iz perspektive prošlog vremena. Postao je vodeći zagovornik centralne uloge Parlamenta (premda diskutabilno i loše interpretirane). Parlament je trebalo da bude vrhovno sjedište donošenja svih odluka, što se nije dešavalo u kritikovanoj i loše definisanoj takozvanoj “prvoj Republici”. Parlament je, kao i parlamentarizam, imao svoje rituale i mitove, različite izopačenosti, “ljetnje” vlade, skrivene krize, rekonstrukcije sa ciljem očuvanja unutrašnje ravnoteže na partijskim kongresima. Skalfarova politička uvjerenja sazrijevala su u takvom ambijentu. Ta su uvjerenja suštinski bila vezana za prvi period Republike, premda uz neke inovacije, koje su ipak bile pod

snažnim uticajem proživljenog, ali i političkog vrijednosnog sistema čiji je Skalfaro bio odraz. Nakon izbora 5. aprila 1992. godine, posljednjih održanih na taj način, a nakon što je stupio na funkciju, novoizabrani predsjednik je mandat za formiranje Vlade povjerio Đulijanu Amatu (Giuliano Amato) koji je imao većinsku podršku četiri partije, pokušavajući na taj način da još jednom primijeni već istrošeni obrazac koji se ponavljao prethodnih petnaest godina. I pored svega, ni kompetentnost “suptilnog doktora” kao ni njegova politička težina nijesu bile dovoljne da se očuva jedinstvo Vlade zapljusnute talasom sudskih istraga sa kojima se suočilo mnogo, čak previše, nevinih parlamentaraca. (Skalfaro se na to osvrnuo u svom inauguracionom govoru kritikujući činjenicu “da se ispod sudijske odore mogu javiti sumnje o loše prikrivenim partikularnim interesima”). Finansijska operacija vrijedna 93 000 milijarde lira i prinudno povlačenje sa tekućih računa ograničili su štetu finansijskog sloma, ali su zemlju bacili u očajanje. Aktivnosti oko referenduma o izbornom zakonodavstvu i maltene neprekidno djelovanje pravosuđa gotovo su prinudili praktično razvlašćenu političku klasu da donese nove norme za izbor Parlamenta istovremeno označivši kraj Amatove Vlade. Donošenje Matarelinih zakona označilo je prelazak u novu fazu, jednu kulturnu pauzu u odnosu na partijski sistem koji je kasnije ipak obnovljen. Predsjednik Skalfaro je potpuno samostalno odabrao pojedinca nepovezanog sa političkim partijama i imenovao Karla Acelja Čampija (Carlo Azeglio Ciampi), guvernera Italijanske centralne banke, što je predstavljalo presedan za buduće slične poteze uključivanja vanpartijskih lica i stručnih pojedinaca kako bi se nadomjestili nedostaci republikanskih institucija. Preuranjeni kraj Vlade označio je dolazak Viteza iz Arkorea⁸ sa kojim je Skalfaro imao izuzetno napet odnos (tek posljednjeg dana potpisao zakon o budžetu koji su pripremile stranke Naprijed, Italijo i Sjeverna liga (Forza Italia i Lega Nord). U pitanju je preuranjeno raspuštanje za koje zasluge ima isključivo predsjednik, i to po članu 88 Ustava koji je protumačen drugačije nego u periodu prije 1993. godine kada su predsjednici samo primali k znanju krizne

8 Prim. prev. Cavaliere di Arcore, nadimak Silvija Berlusconi.

situacije o kojima su odlučivale političke partije. Nakon izlaska (bije-ga) Bosijeve Sjeverne lige iz prve Berlusconijske izvršne vlasti, više iz izbornih razloga nego zbog odbojnosti prema najavljenim sudskim istragama, Skalfaro je postupio u skladu sa idejom o centralnoj ulozi Parlamenta i odlučio da ne pristupi njegovom raspuštanju, premda bi to bilo politički prikladno i institucionalno usklađeno nakon promjena paradigme uslovljenih novim izbornim sistemom i novom uvedenom/nametnutom dvopolnom dinamikom. Ukratko, Berlusconi je, premda odmjereno, govorio o državnom udaru i u upotrebu uveo kovanicu “promjena kursa”, iako je imao argumenata i da zahtijeva izlazak na birališta. Uzalud. Skalfaro je legitimno imenovao Vladu na čelu sa Lambertom Dinijem (Lamberto Dini) iako je u Parlamentu, za razliku od 1993. godine, postojala većina spremna za izlazak na glasanje. Po istoj logici Prodijsvu Vladu zamijenila je D’Alemina, nastala uz podršku starog protivnika Kosige, za lijevi centar već sklon padu. Neformalni Prodijsvi zahtjevi za izborima nijesu uzeti u obzir.

Dopadao se Kraksiju (Craxi) čiji je i ministar bio, kao i postkomunistima (kao protivnik Kosige), a zahvaljujući nespornoj moralnoj vrijednosti izabran je sa 672 glasa, što je činilo dvije trećine glasača svih partija izuzev Sjeverne lige, Nove komunističke partije (Nuovo partito comunista) i Nacionalne alijanse (Alleanza nazionale). Čim je preuzeo funkciju, otkazao je paradu predviđenu za 2. jun kao i planirani prijem, kako bi istakao da je zbog sahrane potrebno sačuvati umjerenost i uzdržanost. Tokom ljeta 1993. godine i praznine koja je nastupila između starog ustrojstva i novog sistema koji se još nije konsolidovao – trojstvo koje su činili mafija, masonerija i službe podmetalo je bombe u Milanu, Firenci, Rimu. “Partijska republika” je smrtno ranjena što je predsjedniku dalo mogućnost da ozbiljnije interveniše u političkom sistemu.

Usprotivio se Vladinoj naredbi čiji je predlagatelj bio Đovani Konso (Giovanni Conso), a kojom se nelegalno finansiranje političkih partija oslobađa kvalifikacije krivičnog djela. Kada se posmatra sa distance, ova epizoda otkriva pretjeranu moć veta sudstva, koje je i pored sve-

ga djelovalo polazeći od realnih pretpostavki o postojanju korupcije. Uz to, Skalfaro je izvršio i primjetan moralni pritisak kako bi partije natjerao da se urazume. Naglašavajući centralnu ulogu Parlamenta, a prije svega Ustava, težio je da istakne distancu u odnosu na svog prethodnika - oštrog kritičara, kao i da uputi pomirljive poruke "novom" Parlamentu. Vratio je šest zakona, ali je prije svega iznosio sopstvene stavove oko hiljadu puta, po čemu je apsolutni rekorder, čime je ukazao da predsjednik ne treba da bude samo činovnik nego aktivan i pažljiv učesnik političkog života.

U pokušaju da privede kraju ipak kontroverznu operaciju Čiste ruke (Mani pulite) novoizabrana Berluskonijeva Vlada je donijela dekret nazvan po tadašnjem ministru pravde Bjondiju (Biondi). Sjednica Vlade sazvana je jednog toplog julskog popodneva dok su mnogi Italijani uzvikivali "Naprijed, Italijo!" ispred tv aparata na kome je, naravno, emitovan prenos fudbalske utakmice. Ministar unutrašnjih poslova, pripadnik Sjeverne lige Maroni, pokušao je da prigovori u vezi sa elementom "spašavanja lopova" koji je norma sadržala, ali je Berlusconi bio istrajan. Predsjednik Skalfaro je izložio primjedbe Bjondiju koji, međutim, nije bio spreman da ih prihvati u cjelini. I pored toga, narodni gnijev doveo je do blokade dekreta u Parlamentu.

U periodu između 1996. i 1997. godine kada su verbalni ispadi predstavnika Sjeverne lige i njihove prijetnje secesijom dostigli vrhunac, Skalfaro je u punom sjaju predstavio svoje vrline čovjeka institucija, borca protiv fašizma, vatrenog katolika, ali i vjernog sluga otadžbine. Čvrsto je držao kormilo kao garant jedinstva države u razdoblju unutrašnjih i međunarodnih tenzija i promjena (rat na Kosovu i u Srbiji, mafijaški napadi, secesionističke težnje, nepovjerenje). Kao doživotni senator bio je izuzetno aktivan u promociji zaštite Ustava, na čemu je intenzivno radio posebno u vrijeme Berluskonijevih vlada. "Proučavajte Ustav posebno u dijelu neprikosnovenih ljudskih prava", rekao je obraćajući se studentima. Uprkos svojoj izraženoj pristrasnosti, izgleda da je dobro predvidio budućnost.

XI

**KARLO ACELJO ČAMPI:
NEPOKOLEBLJIVI
REPUBLICANAC**

Karlo Aceljo Čampi: nepokolebljivi republikanac

(Livorno, 9. decembar 1920. – Rim, 16. septembar 2016.)

Drugoga juna obilježava se stvaranje Republike, ali je upravo Karlo Aceljo Čampi jedan od najzaslužnijih za to što je ovaj datum postao dio kolektivnog sjećanja. Ili, preciznije rečeno, što je to ponovo postao od 2001. kada je zakonom čije je donošenje “pogurao” Čampi poništena sramotna odluka iz 1977. kojom je ovaj “praznik” izbrisan iz kalendara. Država koja je tragala za načinima povećanja industrijske proizvodnje i koja se nalazila u ekonomskoj krizi, donijela je odluku o tome da se odrekne dana na kome je počivao njen identitet jednostavno ga izbrisavši iz građanskog almanaha, kao kad bi Sjedinjene Američke Države ukinule 4. jul ili kad bi se Francuska odrekla 14. istog mjeseca. Italija je u tom trenutku još uvijek bila zemlja bez Države i sa malim brojem građana, između ostalog i zbog izraženih podjela na demohrišćane i komuniste koje su dodatno zaoštrene tokom sedamdesetih godina. Predsjednik Čampi je te nedostatke pokušao da ublaži neprekidnim djelovanjem u smjeru buđenja republikanske građanske svijesti. On sam je, uostalom, bio odraz najboljeg republikanizma, istaknuti predstavnik Partije akcije (Partito d’azione) koju je Masimo D’Alema ismijao sa toljatijevskim realizmom. Čampi nije bio “ekstremista”, purista i stoga protivan dogovoru i dijalogu, ali je bio posvećeni i beskompromisni republikanac. Kao odličan poznavalac ekonomskih i finansijskih procesa i generalni direktor Centralne banke Italije tokom petnaest godina – kao i Luidi Einaudi (Luigi Einaudi) koji je takođe

bio guverner - Čampi je bio naklonjeniji društvenom i građanskom kapitalu nego kapitalu i kapitalizmu bez pravila.

O njemu se pisalo i govorilo kao o stručnjaku u Predsjedništvu. Međutim, Čampi je bio i pravi političar i njegovo djelovanje bilo je nadahnuto radikalno republikanskim, građanskim i ustavnim načelima. On je bio poput francuskih predsjednika republikanaca - promovisao je suverenitet Države, laički koncept, nauku i znanje, ljudske vrline i traganje za zajedničkim i kolektivnim dobrom, u miru sa drugim narodima, u saglasju sa Evropom i ostatkom svijeta, ali sa razvijenom svijesću o Domovini.

Godina 1992. označila je kraj puta i tužnog podražavanja političkog sistema nesposobnog da upravlja zemljom u okolnostima nakon pada Berlinskog zida, djelimično korumpiranog i u navikama i u djelovanju. Čampi je, na poziv i na osnovu samostalne odluke Skalfara, preuzeo funkciju predsjednika Vlade. Po prvi put se na čelu Savjeta ministara našao političar koji nije bio predstavnik nijedne partije i nijedne političke struje i koji nije imao nikakvih veza sa rimskim interesnim grupicama. To je bila nezamisliva i neopisiva uvreda u partijskoj republici i partitokratiji koja je slavljena, prezirana, odbačena, napuštena i za kojom se danas možda žali. Budući da nijesu bile u stanju da reaguju, gotovo odumrle političke partije su dobro prihvatile ideju da Vladu i politiku vodi neko ko nije potekao iz njihovih redova. Tokom 1993. i 1994. godine Čampi je pokušao da zemlju izvuče iz škripca, ali združeni rezultati djelovanja sudstva koje je izvršilo udar na svijet politike i pravnih posljedica održanih referendumu doveli su do pada izvršne i zakonodavne vlasti. Naime, Demokratska ljevica (Democratici di sinistra) povukla je svoje ministre prvog dana izvršne vlasti. Skalfaro je preuzeo punu odgovornost i po prvi put u istoriji Republike predsjednik je sopstvenom odlukom raspustio Parlament prije predviđenog roka. Parlamentarci, iako protivni i preplašeni nastupajućom prazninom, mogli su samo da tu odluku prime k znanju, uprkos početnoj galami.

Predsjednik je postao 1999. godine, šest godina nakon iskustva na čelu Vlade Italije. Upravo u tom šestogodišnjem periodu promijenilo se mnogo toga, a te su mu promjene omogućile da bude izabran. Porijeklom iz Livorna, student Visoke škole u Pizi, po obrazovanju pravnik prije nego što se kao novi državni funkcioner uključio u bankarski sektor. Bio je pod snažnim evropskim uticajem, što je podrazumijevalo prilike, ali i ograničenja i za zemlju i za politiku. Te prilike iskorišćene su samo djelimično, često zbog neslaganja oko preduzimanja neodložnih mjera, ali i zbog nesposobnosti da se riješe evidentni problemi na koje je ukazivano. Čampi se kao uvjereni Evropejac, premda ne fanatičan ili nekritičan, u tom ambijentu ugodno osjećao, locirajući se u sferi italijanske federalističke misli koja je dala značajan doprinos oblikovanju Evrope.

Izabran je sa 70% podrške. Protiv njega su bili samo neki “slobodni strijelci” koji ipak nijesu bili u stanju da ponude neke druge prijedloge ili da sabotiraju izbor Čampija koji je proglašen za predsjednika nakon prvog kruga glasanja, što je u prošlosti pošlo za rukom samo Kosigi.

Vješt posrednik, čovjek izuzetnih moralnih kvaliteta i intelektualne vrijednosti, nepristrastan i nepotkupljiv – svi ovi njegovi kvaliteti mogli bi se smatrati razlozima zbog kojih je izabran uz širok politički i partijski konsenzus.

Italiji nije nedostajalo teških momenata ni za vrijeme sedmogodišnjeg Čampijevog mandata tokom koga se morao suočiti sa ubistvom Masima D'Antone (Massimo D'Antona) i sa ponovnim bezumnim potezima Crvenih brigada. Još uvijek neotklonjena sramota zbog dešavanja u vezi sa sastankom G8 u Đenovi, namjerna skretanja sa pravog traga, prikrivanja i mučenja: Čampi je zatražio da se sve “potpuno rasvijetli”, ali se i dalje tumara u mraku Republike, i tako od 2001. godine. Te godine, nakon rušenja Kula bliznakinja došlo je do skretanja svjetske politike udesno, kao i do odlučnijeg svrstavanja Berluskonijeve Vlade uz Sjedinjene Američke Države.

Kosovo je dvije godine ranije poslužilo kao izborni test ljevice na vlasti, pa je Čampi za svoju prvu međunarodnu posjetu odabrao Albaniju. Kako bi podsjetio na sve užase rata, napravio je sjajan potez organizujući u Marcabotu susret sa predsjednikom Njemačke i podsjećajući neprekidno na vrijednosti pokreta Otpora i na njegov doprinos građanskom iskupljenju Italije nakon sramotnog razdoblja fašizma. Prihvatio je prenošenje posmrtnih ostataka članova dinastije Savoja, saradnika fašističkog režima, ali je bio nepopustljiv u vezi sa mjestom njihovog sahranjivanja (čak) u Panteonu, zbog toga što se “ne mogu miješati zasluge i odgovornosti, heroji i izdajnici”. Predsjednik Čampi je jedini “granični” slučaj koji je tokom posljednjih šest mjeseci svog mandata (zahvaljujući novoj zakonskoj odredbi iz 1991. godine) pristupio raspuštanju Parlamenta, premda svega dva mjeseca ranije i isključivo iz tehničkih razloga, budući da je taj parlamentarni saziv suštinski bio završio svoje djelovanje. Godine 2001, isto kao i 1992. do raspuštanja nekoliko sedmica ranije došlo je samo iz želje da se izbjegne održavanje predizbornih skupova tokom ljetnjih mjeseci.

Neprekidna posvećenost Čampija ubjeđivanju, posredovanju, pregovaranju i preventivnoj diplomatiji bila je uslovljena ne samo izmijenjenim političkim kontekstom, slabljenjem i nestajanjem političkih subjekata zaslužnih za nastanak Republike, nego i njegovim ličnim i profesionalnim karakteristikama, odnosno njegovim političkim profilom. Čampi nije direktno odražavao ideje nijedne političke struje, pa se stoga suočavao sa izvjesnim ograničenjima u posredničkom djelovanju, budući da nije bio uključen ni u jednu političku organizaciju, ali je istovremeno mogao, a i morao da koristi drugačiji, inovativan registar u komunikaciji.

Petogodišnja kohabitacija sa Berluskonijem i njegovom Vladom bila je posebno napeta, ali je Čampi upravo u tim okolnostima pokazao sav svoj talenat strpljivog pregovarača i ni u jednom trenutku nije dozvolio da se dijalog prekine. Predsjednik je Parlamentu uputio poruku u vezi sa temama pluralizma i nepristrasnosti u informisan-

ju, vratio je sedam zakona na ponovno odlučivanje, ali je prije svega pratio zakonodavne procese blagonaklono usmjeravajući izmjene, uz izbjegavanje sukoba sa Vladom ili Parlamentom, a imenovao je i četvoricu doživotnih senatora, uključujući i Napolitana.

Danas se trobojka (često izgužvana) vijori sa javnih zgrada, a za to je zaslužan Čampi. Italija se 2022. godine nalazi u sličnoj situaciji kao i 1993. kada je on bio predsjednik Vlade, s tim što je ekonomsko stanje drugačije. Tada joj je nedostajao potrošački kapacitet, ali su na cijeni bili njena stručnost, međunarodni ugled i kredibilitet. Nakon napuštanja evropskog monetarnog sistema 1992. godine Italija je pristupila Eurozoni upravo zahvaljujući podršci, kompetentnosti, kredibilitetu i ugledu Čampija. Predsjednik je uvijek djelovao veoma odmjerenom, kako institucionalno tako i vaninstitucionalno, u pratnji diskretne gospođe Franke.

Djelovanje Valtera Veltronija (Walter Veltroni), sekretara Demokratske ljevice i stvarnog idejnog tvorca “operacije Čampi”, kao i pomirljivost najvećeg protivnika Berluskonija omogućili su bivšem guverneru Centralne banke Italije da već tokom prvog kruga glasanja ostvari dvotrećinsku većinu, iako sa svega tridesetak glasova viška. Predsjednik Vlade D’Alema podržao ga je kako bi došao do kompromisa sa Berluskonijem, a ne zbog političke usklađenosti. Njegov cilj je bio da se izabere narodni/popularan predstavnik budući da je on lijevi centar posmatrao kao sintezu Demokratske ljevice i Italijanske narodne stranke (Partito popolare italiano). Čampi je bio prvi i do sada jedini italijanski predsjednik koji nije bio direktno povezan sa političkim partijama, svojim djelovanjem ili pripadnošću. Đanfranko Fini (Gianfranco Fini) mu se nije usprotivio, tako da su kao jedini protivnici ostali Sjeverna liga i Partija komunističke obnove (Rifondazione comunista). Stoga je 707 glasova, što je ipak bilo manje od glasačkog potencijala političkih partija koje su ga podržale, predstavljalo uspješan ishod političkog eksperimenta nacionalne sloge, budući da je lijevi centar bio podijeljen i nije bio u stanju da samostalno izabere šefa Države, dok su u desnom centru željeli

da izbjegnu “borbenog” predsjednika kakvim je smatran Skalfaro. Ovim činom je pokazana i sposobnost da se preokrene parlamentarna tradicija privržena biranju partijskih ljudi, ili makar pojedinaца koji nijesu strani onima koji sjede u parlamentarnim klupama. Skalfaro je bio posljednji šef države koga su izabrale partije nastale nakon oslobođenja i stvaranja Republike. Čampi je na dužnost stupio zahvaljujući podršci novih i/ili temeljno promijenjenih partija u bipolarnom političkom sistemu sa izbornim zakonodavstvom logički suprotstavljenim onom prethodnom. Kada je izabran, glasanje je sa njim u prostorijama Ministarstva finansija pratio generalni direktor Centralne banke Italije Mario Dragi (Mario Draghi).

XIII

**ĐORĐO NAPOLITANO:
OD ITALIJANSKE KOMUNISTIČKE
PARTIJE DO EVROPSKOG SOCIJALIZMA**

Đorđo Napolitano: Od Italijanske komunističke partije do evropskog socijalizma

(Napulj, 29. jun 1925 - Rim, 22. septembar 2023)

Bio je prvi funkcioner Italijanske komunističke partije koji je boravio u posjeti Sjedinjenim Američkim Državama. Bio je pristalica meliorista – onih koji su zagovarali postepeni progres – odnosno desničar, kako bi ga okarakterisali klevetnici. Na sticanju kredita u Vašingtonu tada se radilo u nastojanju da se dođe u Vladu na kojoj je radila Berlingverova kancelarija, a koju su zavidni izborni rezultati iz 1975. i 1976. godine učinili prihvatljivom, iako još uvijek ne i vjerovatnom, bez obzira na međunarodne obaveze koje su proizlazile iz pripadnosti zapadnom bloku. Da bi se do Vlade ipak došlo, bilo je neophodno uspostaviti komunikaciju sa Bijelom kućom. Sve se dešava tokom 1978. godine, kada je razdoblje nacionalne solidarnosti na neki način pripremiло teren za mogući ulazak komunista u vlast. Kraj istorijskog kompromisa i promjene unutar Demohrišćanske stranke nakon ubistva Alda Mora učinili su ovo nesprovodivim u djelo i suštinski su odložili smjenu na nekoliko decenija. Put koji je bivšeg komunistu doveo do devetogodišnjeg predsjedničkog mandata bio je dug, ali dosljedan. Đorđo Napolitano je profesionalni političar, veteran. Još od oslobođenja Napulja pristupio je Italijanskoj komunističkoj partiji (Partito comunista italiano) priklonivši se stavovima njenog sekretara i podržavši zaokret iz Salerno. Konstantna odlika Napolitanovog djelovanja je toljatijevski realizam koji povezuje analizu stvarnosti, odbranu us-

tavnih principa i vrijednosti, uz progres i emancipaciju svojstvene komunističkom manifestu. Prvi dokaz ovih tvrdnji vidljiv je nakon dešavanja u Mađarskoj 1955. godine i sovjetske represije, kao i nakon Toljatijeve odluke da “zaštiti” majku Rusiju. Kao učenik i pristalica Đorđa Amendole (Giorgio Amendola) i reformatorske struje koja će predstavljati ljudsku, političku i intelektualnu suštinu cijelog njegovog političkog života, Napolitano će kasnije patiti zbog tog nekritičkog izbora, uslovljenog samim pristupanjem jednom sistemu vrijednosti i jednoj organizaciji, odnosno političkoj zajednici. Situacija se promijenila 1968. godine nakon Praškog proljeća, kada se Italijanska komunistička partija distancirala od Moskve, iako je ostala među organizacijama koje su zagovarale komunizam po sovjetskom obrascu. “Od Italijanske komunističke partije do evropskog socijalizma”, kako je sam napisao u zanimljivoj i poučnoj autobiografiji u kojoj je obrazložio sve etape svog političkog, ljudskog i intelektualnog puta kao jednog od najznačajnijih rukovodilaca i predstavnika italijanske ljevice. Taj značajni tekst objavljen je godinu prije izbora za predsjednika i predstavlja neku vrstu manifesta njegovog sedmogodišnjeg mandata, koji će se još produžiti. Uspon ka funkciji predsjednika započeo je, dakle, još u vrijeme članstva u Komunističkoj partiji, kada se potvrdio kao inovjeran, otvoren, spreman na dijalog i sklon prevazilaženju komunističkog organizma, kao i kulturne i ideološke zavisnosti od Moskve. Nakon dugog i značajnog iskustva u partijskim organima Napolitano je obavljao funkciju predsjednika Predstavničkog doma od 1992. do 1994. godine, a potom i ministra unutrašnjih poslova između 1996. i 1998. godine u prvoj Prodijevoj Vladi. Ta funkcija je bila puna simbolike u imaginarijumu komunističkih aktivista zbog toga što je predstavljala snagu države, toliko željeno zauzimanje Bastilje. Bio je i predsjednik Komisije za ustavna pitanja evropskog Parlamenta (1999-2004) i doživotni senator kog je imenovao Čampi 2005. godine. Naredne godine sekretar Demokratske ljevice (Democratici di sinistra) Pjero Fazino (Piero Fasino) predložio je za predsjednika Masima D’Alemu, ali nije bilo saglasnosti za taj prijedlog, prije svega među partijama lijevog centra. Napolitano je izabran u četvrtom krugu i to samo

zahvaljujući glasovima partija članica Vlade (543) i zbog toga je često napadan i optuživan za pristrasnost i preveliku bliskost sa lijevim centrom, a onda i sa Demokratskom strankom (Partito democratico), čiji je bio uvaženi savjetnik i posrednik. Sjeverna liga je glasala za Bosija (Bossi), dok su predstavnici desnog centra predali prazne listiće. Izuzetak u toj grupaciji bio je Marko Folini (Marco Follini) koji se oduvijek postavljao kao nezavisni intelektualac sa sopstvenim stavovima. Berlusconi je isprva bio “neutralan”, a onda je oživio svoje antikomunističko *njet*, koje je njegova osnovna izborna i politička odlika u ovoj zemlji koja ne pamti, upravo u slučaju onoga koji je bio najmanje komunista od svih. Napolitano je bio prvi predsjednik koji je u potpunosti bio uključen u dinamiku većinskog, ili bolje rečeno bipolarnog političkog sistema, premda se druga faza njegovog mandata podudara sa raspadom koalicija za i protiv Berlusconija i nastankom treće struje, Pokreta pet zvjezdica (Movimento 5 stelle).

Evropu je posmatrao kao svetionik, zvijezdu vodilju političkog djelovanja u partiji, u institucijama, u Vladi. Jedan od njegovih prvih javnih nastupa u funkciji šefa države bio je prilikom odavanja pošte Altijeru Spinelliju (Altiero Spinelli) upravo na ostrvu Ventotene, a povodom obilježavanja dvadesete godišnjice njegove smrti. Dan nakon stupanja na funkciju Napolitano je Romanu Prodiu povjerio mandat za formiranje vlade čiji je nastanak obilježila zla krv zbog “osakaćene” pobjede do koje je doveo namjerno destabilizujući izborni zakon. Nije bilo dovoljno ni 24 000 glasova više u odnosu na desni centar u sukobu dviju nezasićenih koalicija u punom smislu te riječi. U nedostatku zajedničkog neprijatelja B. ispostavilo se da ekstremno iscjepkani lijevi centar, lišen bilo kakve strategije, više nema dovoljno snage. Ljudska i politička krhkost pojedinih političkih snaga označile su njegov kraj, između ostalog zahvaljujući i Berlusconijevim izaslanicama u Senatu koji su izdašnim “podmazivanjem” uspjeli da ubijede pojedince da promijene dres. Ispadi predstavnika Komunističke obnove u vezi sa vanjskom politikom kao i uključivanje pitanja izbornog sistema u reformsku agendu brzo su doveli do nestabilnosti. Prodiu je izglasano nepovjerenje, pa je Napolitano

morao da raspusti Parlament 2008. godine. Zapravo je Prodi, nakon nekoliko kontroverznih glasanja u Senatu podnio ostavku još 2007, između ostalog i zbog polemike u vezi sa podrškom nekih doživotnih senatora, zbog koje je Vlada bila izložena kritikama onih koji su zastupali tezu o postojanju dvije većine – jedne koju čine izabrani senatori, i druge koja je politička. Napolitano je odbio ostavku i prepuštio Parlamentu odlučivanje o sudbini Vlade. Najkraća zakonodavna vlast koja je trajala od 1992. do 1994. godine završila je svoj rad na najgori mogući način, kada su na površinu isplivali ekstremni radikalni nacionalistički stavovi pojednaca slični ideologijama koje su izbile u prvi plan nakon I svjetskog rata, uz povremene fašističke ispade. Predsjednik Senata Franko Marini pokušavao je da obuzda haos: “Kolege, nijesmo u kafani...”. Upravo je njemu Napolitano formalno povjerio zaduženje da pokuša da sastavi novu vladu, iako je bilo jasno da je taj pokušaj unaprijed osuđen na propast. Nakon toga je predsjednik izrazio žaljenje “zbog toga što još jednom mora da građane pozove na birališta, a da prethodno nije izglasana reforma izbornog zakonodavstva”. Na izborima 2008. pojavile su se dvije nove partije sa “sposobnošću stvaranja većine”. One su nastale povezivanjem, a ne cijepanjem, što je novina u italijanskom političkom sistemu. Veltronijeva Demokratska stranka i Berlusconijev Narod slobode (Popolo della libertà) privukli su preko 70% podrške, što se nije desilo od 1976. Euforija zbog mogućeg dvopartijskog sistema i smjenjivanja demokrata i konzervativaca trajala je tokom jednog prijedpodneva, koliko je trebalo da se ponovo iznenada rasplamte nikada u potpunosti ugašene podjele na jednoj i drugoj strani. Berlusconijska Vlada od početka je bila osakaćena međunarodnom ekonomskom i finansijskom krizom, ali se pokušalo sa održavanjem perspektive političkog djelovanja i oporavka zemlje. Međutim, Narod slobode, nastao u Milanu uz iznuđeni zajedljivi blagoslov Finija – “došli smo do posljednjeg komičnog skeča” – počeo je da se raspada. Bivši lider Nacionalne alijanse bio je predsjednik Predstavničkog doma i Napolitano ga je branio kada su se tenzije između njega i Berlusconijske zaoštrile i kada je ovaj protiv njega pokrenuo oštru političku kampanju, “usmjerenu ka tome da se

oduzme legitimitet Predsjednika jednog doma Parlamenta”, kako je rekao šef države. Eliminisanje Finija čija je krivica bila u tome što je podigao prst i glas prema Berlusconiju potvrdilo je lični i privatni karakter partije iz Arkorea. Na “nama neprijateljskom terenu” scenario je bio jednako turoban, pa je ostavka Veltronija označila početak bratoubilačke epopeje italijanske ljevice koja je otvorila put želji za nestankom (*cupio dissolvi*) koja je i dalje aktuelna. Značajni politički i institucionalni potezi povučeni su u vezi sa temom pravosuđa koja je predstavljala veliku muku Berlusconijevih vlada, dok je predsjednik Napolitano pokušao da usmjeri djelovanje većine desnog centra. O takozvanom Alfanovom zakonu, koji je predviđao suspenziju sudskih pocesa protiv najviših državnih zvaničnika, nakon što ga je Ustavni sud proglasio neustavnim, Napolitano je u dva navrata iznio svoje prilično kritički intonirane stavove, ali je ipak taj zakon proglasio nakon što je jasno istakao da “o ustavnosti zakona može da odlučuje isključivo Ustavni sud”. U političkim odlukama koje su sadržale etičke elemente, poput slučaja Eluane Englaro, Napolitano je prvo sugerisao predsjedniku Vlade da bi trebalo izbjeći “formalni sukob” u vezi sa pitanjem donošenja hitnog dekreta, a potom je odbio da taj dekret potpiše kada je Berlusconi odlučio da ne odustane od “hitnog” postupanja. Istu sudbinu doživio je i Bondijev zakon o operskim kućama, s tim što je u ovom slučaju Napolitano pozvao Vladu da ponovo razmotri neke kritične tačke. Zemljotres koji je teško pogodio grad L’Akvilu (L’Aquila) predstavljao je udar za cijelu zemlju, a ne samo za Vladu i neke naročito nesposobne države agencije poput Civilne zaštite pod vođstvom Bertolaza (Bertolaso). Konačan kraj Berlusconijeve Vlade označilo je otkrivanje pisma Centralne evropske banke (pismo Trišea i Dragija) koje je potvrdilo očiglednu nesposobnost vlasti da se suoče sa ekonomskom i finansijskom krizom. Na to su se nadovezali sukobi među vladajućim strankama i mogućnost glasanja o nepovjerenju Vladi. Na primjer, jednom prilikom je u Parlamentu blokiran nacrt zakona o Završnom računu budžeta. Napolitano se angažovao kako bi usmjerio različite činioce i institucije sa ciljem očuvanja već ozbiljno ugroženog ugleda Italije u inostranstvu. Berlusconijeva ostavka najavljena je neuo-

bičajenim saopštenjem iz predsjedničke palate koje je glasilo ovako: “Predsjednik Vlade vratiće svoj mandat predsjedniku države”. Ovo je otvorilo put “operaciji Monti”. Nakon imenovanja za doživotnog senatora ovaj nekadašnji evropski komesar postao je predsjednik Vlade u novembru 2011. godine. U pitanju je bila predsjednička Vlada sa širokom podrškom velike koalicije, odnosno neka vrsta Vlade nacionalnog jedinstva (bez Sjeverne lige), kojom su se pokušale nadomjestiti partijske slabosti, ali i nedostatak hrabrosti lijevog centra. Napolitano je prošao i kroz jednu konfliktnu situaciju sa dijelom tužilaštva u vezi sa korišćenjem nekih materijala dobijenih prisluškivanjem telefona i pokrenuo je pitanje konflikta nadležnosti. Na društvenom i političkom planu njegovog angažmana treba istaći susret sa udovicama Đuzepea Pinelija (Giuseppe Pinelli) i Marija Kalabrezija (Mario Calabresi), u okviru neprekidnog angažovanja s ciljem nacionalnog pomirenja. Bio je nepopustljiv u vezi sa vrijednostima pokreta Otpora na kojima je zasnovan italijanski Ustav. Principe povezane sa vrijednosnim sistemom države istakao je i prilikom obilježavanja 150. godišnjice ujedinjenja Italije (1861-2011). Izbori održani 2013. godine predstavljali su prekretnicu u političkom životu zemlje, ali i u predsjedničkom mandatu Napolitana. Podvig ideološki ispraznog Pokreta pet zvjezdica doveo je do parlamentarnog ćorsokaka. Sekretar Demokratske stranke Bersani bio je primoran na bijedno insceniranje pregovora sa bezočnim populistima i autodafe u direktnom televizijskom prenosu, uz izjavu “pustite nas da počnemo, pa ćemo vidjeti” - kada mu je Napolitano povjerio mandat za formiranje Vlade, i to više po ustaljenoj praksi nego iz uvjerenja, iz čega se nije izrodilo ništa. Insistiranje Demokratske stranke na tome da se izabere Napolitanov nasljednik dovelo je do obaranja prvo Marinija, a onda i Prodiya, koje su srušili oni slobodni strijelci koji su bili znatno brojniji od ozloglašanih sto i jednog. Našavši se u bezizlaznoj situaciji, Skupština je u Napolitanu vidjela spasitelja, pa je od njega zatraženo da ostane na funkciji, uz obećanje da će se djelovati časnno i da će se sprovesti reforme, što je ipak izostalo. Izabran je u šestom krugu glasanja sa 73% podrške, naspram 21% koliko je osvojio Stefano Rodota (Stefano Rodotà)

koga su podržali Pokret pet zvjezdica i koalicija Ljevica, ekologija, sloboda (Sinistra, ecologia, libertà), što je predstavljalo značajnu većinu u odnosu na 2006. godinu, kada je dobio 54% glasova, što je jedna od najnižih stopa podrške izboru predsjednika u historiji. Kontrolu nad Vladom preuzeo je Enriko Leta (Enrico Letta) dva dana nakon proslave praznika Oslobođenja. Nova izvršna vlast imenovala je komisiju sačinjenu od 35 stručnjaka (od kojih je samo jedan bio iz oblasti političkih nauka) kako bi se otvorila tema institucionalnih reformi. Međutim, nova Vlada imala je dosta problema sa donošenjem odluka zbog stalnih međusobnih veta, tako da je njen mandat završen intervencijom Matea Rencija (Matteo Renzi). Njemu je Napolitano povjerio mandat nakon što je unutar kluba poslanika Demokratske stranke registrovao promjenu orijentacije. Trideset godina nakon posjete Americi Napolitano je dočekao “predsjednika nade” Baraka Obamu, na samom početku mandata. Na taj način se simbolički zatvorio jedan historijski i politički krug. Na početku posljednjih šest mjeseci mandata Napolitano je ilustrovao smisao političke i institucionalne logike kojom se vodio u svom cjelokupnom djelovanju kao predsjednika Republike koji “ne svodi svoj mandat na presijecanje vrpce i inauguracije” i koji “mora da preuzme odgovornosti ne zadirući u nadležnosti koje mu ne pripadaju”. Njujork Tajms ga je nazvao “kralj Đorđo” zbog njegove spremnosti da se umiješa, ali i zbog njegovog ugleda. To je američka optička distorzija: Napolitano je bio “samo” Predsjednik-garant nacionalnog jedinstva i poštovanja državnog Ustava.

XIII

**SERĐO MATARELA – UZOR U
POLITIČKOM AMBIJENTU**

Serđo Matarella – uzor u političkom ambijentu

(Palermo, 23. jul 1941 -

Predsjednik Republike Serđo Matarella (Sergio Mattarella) predstavlja zbir svih pozitivnih odlika koje bi trebalo da ima šef države. On je odmjeren, staložen, trezven, poštovalac forme i suštine, pravila i običaja – koji, međutim, ne prerastaju u rutinu – kao i svih učesnika u političkom životu, građana i Ustava. Uzdržan u nastupima ukoliko se uporedi sa nekima od prethodnika, uvijek spreman za neumornu diplomatsku aktivnost sa Parlamentom i Vladom, ali nepopustljiv u vezi sa poštovanjem institucionalnih i demokratskih vrijednosti i principa kao i akata koje u vezi sa njima treba usvojiti. Matarelin stil se od samog početka jasno ispoljio u odnosima sa Parlamentom i Vladom. Odmah je postala očigledna njegova mudrost u vođenju konsultacija, kao i besprekorno poštovanje formalnog aspekta. Njegov prvi sedmogodišnji mandat obilježen je značajnim angažovanjem u procesu imenovanja predsjednika Vlade. Matarelinu djelovanje vezano je za politički i partijski kontekst koji se u značajnoj mjeri izmijenio u poređenju sa prethodnim petogodišnjim periodom. Nestabilnost nakon izbora 2018. godine, suštinska podijeljenost na tri pola i značajna rascjepkanost, kao i nastanak savezništava i koalicija bitno različitih od onih u trenutku izbora, razotkrili su nesposobnost Parlamenta da vrši zakonodavnu vlast. Matarelina intervencija bila je značajna u barem dva od četiri slučaja imenovanja i formiranja Vlade – kod izbora drugog kabineta Đuzepea Kontea (Giuseppe Conte), ali i kod izbora Marija Dragija.

Međutim, odmah nakon izbora 2018. godine šef države je jasno istakao stav da se mora bezuslovno poštovati evropsko opredjeljenje Italije. Matarella nije imenovao Paola Savonu (Paolo Savona) za ministra ekonomije zbog njegovih jasnih i više puta ponovljenih antievropskih stavova, kao i zbog protivljenja euru, odnosno zbog zalaganja za istupanje Italije iz Evropske unije, čime bi bile prekršene važeće ustavne odredbe (između ostalog i član 117). Ovo je dovelo do ozbiljnih političkih tenzija koje su kulminirale zahtjevom Luiđija Di Maja (Luigi Di Maio) da se pokrene procedura i predsjednik optuži za veleizdaju zbog nejasno definisanih krivičnih djela. Matarella je nepristrasno prihvatio “suverenistički” savez. U konsultacijama za formiranje Dragijeve Vlade – bez obzira na uzajamno dugogodišnje poštovanje – šef države je konstatovao da je situacija u Parlamentu bezizlazna kao i da postoji konflikt među partijama koalicije, ali i kriza u samom Pokretu pet zvjezdica, što bi trajanje izvršne vlasti učinilo još kraćim. Provjerom koja je povjerena predsjedniku Predstavničkog doma koga su izabrali poslanici Pokreta pet zvjezdica, a koja je trebalo da ukloni sumnje u vezi sa neprijateljskim stavovima prema Konteu, potvrđeno je da nema drugih scenarija i da postoji saglasnost oko izbora Dragija. Kao i u prethodnim slučajevima, i ovdje je Matarella odmjerio širinu i dubinu svoje intervencije u odnosu prema Vladi i Parlamentu na osnovu čvrstine, stabilnosti i jasnoće partijskog sistema koji je bio posebno oslabljen i rascjepkan tokom njegovog prvog sedmogodišnjeg mandata.

Dvanaesti predsjednik je uvijek precizno iznosio svoje stavove, ukazivao na pravce izlaska iz krize, iskazivao sopstvena uvjerenja, u svakoj prilici nepokolebljivo odmjeren i upечатljiv. I pored toga, onaj ko bi njegovu trezvenu smirenost protumačio kao popustljivost, napravio bi ogromnu grešku, budući da je sedmogodišnji Matarelin mandat bio za nauk i mogao bi da posluži kao opomena. Od svih predsjednikovih intervencija, suštinu Matarelinog shvatanja predsjedničke funkcije najupečatljivije pokazuje istup nakon Konteovog odustajanja od formiranja Vlade. Govoreći o prijedlogu da Savona bude izabran za ministra, Matarella je istakao priliku da se izabere

“predstavnik koji nije pristalica više puta iznesenih stavova koji bi eventualno, ili čak neizbježno, mogli da dovedu do izlaska Italije iz eurozone, što se bitno razlikuje od odlučnog nastojanja zemlje da Evropsku uniju sa italijanskog stanovišta mijenja nabolje”. Od pitanja imigracije, nezaposlenosti, nasilja, borbe protiv mafije, Matareline poruke predstavljaju esenciju jasnoće, preciznosti i upečatljivosti, blagosti i neke gotovo kalvinističke strogosti, kao i mudre nježnosti koja nikada nije predstavljala znak slabosti, nego je, naprotiv, pokazatelj republikanske nepokolebljivosti. Na primjer, kada je govorio o protestima protiv vakcinacije protiv korona virusa, izrazio je “potrebu da se suprotstavi antinaučnim zastranjivanjima”. U drugoj prilici otkrio je jednu situaciju iz privatnog života kada je iskreno i jednostavno obraćajući se svom portparolu izjavio da zbog pandemije “ni on nije u mogućnosti da pođe kod berberina”, opominjući tako sve građane da je neophodno poštovati propisana pravila.

Njegova politička vizija, odnos prema društvu, kulturi i institucijama bili su jasno definisani od samog početka. U inauguracionom govoru Matarella je naglasio “odgovornost da predstavi prije svega nacionalno jedinstvo” koje se u tom trenutku činilo “teškim, krhkim, dalekim”. Novoizabrani predsjednik upozorio je i na to da bi ekonomska kriza mogla da ugrozi vrijednosti “na kojima se zasniva društveni dogovor definisan Ustavom”. Ta poruka bila je odraz njegovog izuzetnog razumijevanja modernog svijeta. Osim toga, evropsku perspektivu je odredio kao neizbježnu, ali i poželjnu za učvršćivanje mira, institucionalna postignuća i dostizanje društvenih ciljeva. Značajno je i pozivanje na član 3 Ustava sa ciljem da se potvrdi ustavni dogovor koji “čuva jedinstvo zemlje” čija demokratija vuče korijene iz Oslobođenja od nacifašizma i iz pokreta Otpora. Te vrijednosti, podsjetio je Matarella, moraju se njegovati “bez mržnje i ozlojeđenosti, sa iskrenim i snažnim uvjerenjem”, jer bez tih tekovina ne bismo spoznali naša prava, građanski razvoj, mir. Sa istom retoričkom uvjerljivošću, jasnoćom i nepokolebljivošću predsjednik se obratio javnosti i 2021. godine nakon napada Nove snage (Forza nuova) na sjedište nacionalnog sindikata rekavši da je “uznemiren,

ali ne i zabrinut”, odnosno da snažne institucije reaguju preduzimajući adekvatne mjere i nadzirući situaciju.

Matarelina glavne odlike – trezvenost, odmjerena i strogoš – ispoljavale su se i u njegovoj dugoj profesionalnoj i političkoj karijeri, koja je predstavljala plodno tle za njegovanje takvih vrлина koje su bez ikakve sumnje odlike njegove ličnosti. Politika je u Matarelinoj porodici oduvijek bila prisutna: njegov otac Bernardo bio je istaknuti predstavnik demohrišćana na Siciliji i više puta je obavljao ministarsku funkciju. Sicilija i Demohrišćanska stranka su nesumnjivo obilježile sudbinu i životni put budućeg šefa države. Slika Matarele koji u naručje uzima čovjeka, svog brata, stradalog od mafijaške ruke, pokazala je njegovu snagu, svjesnost, odlučnost i dostojanstvo. U Italiji se nije promijenilo mnogo toga od tog nesrećnog januarskog dana 1980. godine kada je Serđo Matarela uzeo u ruke ne samo mrtvog voljenog brata Pjersantija (Piersanti), predsjednika regije Sicilija, nego i istoriju i budućnost tih krajeva. Iz centrale Demohrišćanske stranke od njega su zatražili da se direktno angažuje, što je i učinio postavši poslanik 1983. godine. Na tu je funkciju neprekidno biran sve do 2008. Matarela je i izuzetan pravnik, profesor parlamentarnog prava u Palermu sa diplomom Univerziteta Sapijenca (Sapienza). Političko iskustvo, kompetentnost i pripadnost značajnoj političkoj struji (ljevici) pomogli su mu da se nađe u Vladi. Međutim, Matarela je podnio ostavku na ministarsku funkciju pošto se nije slagao sa odlukom Andreotijevog kabineta da podrži nacrt zakona o radiju i televiziji (Mamijev zakon) koji je, prema mišljenju onih koji su ga osporavali, pružao ozbiljne garancije za podjelu tržišta između dvije kompanije (Rai i Mediaset) dajući na taj način mogućnost jedinom značajnom privatnom emiteru da dominira tržištem. To je bila hrabra, sasvim sigurno za Italiju neuobičajena odluka, koju su podržali još neki predstavnici njegove političke opcije. Sve ovo dešavalo se 1990. godine, mnogo prije nego što je Berlusconi monopolizovao privatno televizijsko tržište i obezbijedio nadmoć desnog centra koji je doveo na vlast. U prelaznoj fazi od prvog ka drugom partijskom ustrojstvu Matarela je bio tvorac novog izbornog sistema (zakon

iz 1993. godine) koji je uzimao u obzir izmjene koje su podstakle pristalice referenduma predvođene Mariotom Senjijem (Mariotto Segni), ali i narodno nezadovoljstvo i promjene na svjetskoj sceni, kao i djelovanje italijanskog pravosuđa u tom periodu. Izbori su bili organizovani uz podjelu na velike izborne okruge sa više kandidata i preferencijalno glasanje, kao i uz proporcionalni sistem, što je Matarella označio kao “prevaziđeno” imajući u vidu uticaj ovakve organizacije izbornog procesa na nestabilnost vlada koje su prosječno trajale 11 mjeseci, kao i na sukobe među strujama, na rasprostranjenost kupovine glasova, bez mogućnosti da se suzbije korupcija i troškovi u izbornim kampanjama. Matarella je, prije kao naučnik nego kao političar, iskazao i svoju sumnjičavost u vezi sa prijedlogom da se predsjednik Vlade bira na izborima. Bio je i član D’Alemine komisije kada je podržao prijedlog većinskog dvokružnog sistema, odnosno formulu koja podrazumijeva *majority assuring*.

Na jednoglasan prijedlog Demokratske stranke i Rencija izabran je za dvanaestog predsjednika u četvrtom krugu glasanja, a uz podršku Demokratske stranke, Građanskog izbora (*Scelta civica*) i partije Ljevica, ekologija, sloboda (*Sinistra, ecologia, libertà*), sa ukupno 665 glasova (kao Saragat i Skalfaro), kao i uz blagonaklon odnos stranke Naprijed, Italijo koja ipak nije bila spremna da otvoreno odbaci tako uglednu ličnost. Oko 50 predstavnika desnog centra pružili su podršku Matareli i na taj način se otvoreno usprotivili sugestiji da se preda prazan listić. Iako je imao jasan i poznat razvojni put kao demohrišćanin, a onda predstavnik lijevog centra, Matarella je sa 74 godine izabran kao “nezavisni” kandidat koji je u trenutku glasanja bio na funkciji sudije Ustavnog suda. Iako je izabran u prvom krugu u kome više nije bila potrebna kvalifikovana većina, ipak je dobio dvotrećinsku podršku zahvaljujući velikoj zastupljenosti Demokratske stranke koja je 2013. godine uprkos podršci jedne četvrtine birača dobila 55% mjesta u Parlamentu kao nagradu koju je predviđao tadašnji izborni sistem.

Kao glavna odlika njegovog sedmogodišnjeg mandata mogla bi se izdvojiti nepristrasnost. Posmatrajući ulogu šefa države kao nepristrasnog sudije i garanta Ustava, Matarella je odmah istakao da u njegovu nadležnost spada “precizna primjena pravila”, ali je tokom mučnih sedmica nakon izbora 2018. godine dodao i to da vršeci funkciju garanta “nije nikada, niti bi ikada trpio bilo kakva nametanja”. Predsjednik Matarella je međutim često upozoravao na građanske dužnosti bez delegiranja i pozivao na angažovanje u stvarnoj primjeni Ustava, “na svakodnevnom životu uz njega”, garantujući tako njegovu vitalnost. Podsjećanje na različita prava odražava uticaj Pjera Kalamandreija (Piero Calamandrei), koji je govorio o Ustavu koji treba sprovesti u djelo u svakom njegovom aspektu, ne samo formalno, nego prije svega suštinski i principijelno. Ako, dakle, “demokratija nije konačno postignuće, nego se mora neprekidno spoznavati”, sljedeći Matarelin potez bio je pun simboličkog značenja. On je, naime, nakon smrti maestra Klaudija Abada (Claudio Abbado) za doživotnu senatorku imenovao Lilijanu Segre (Liliana Segre), iskoristivši na taj način jedino raspoloživo mjesto za predsjedničko imenovanje, kako bi još jednom potvrdio posvećenost borbi protiv antisemitizma u skladu sa onim što je saopštio i u svom inauguracionom govoru, prisjetivši se malenog Stefana Takea (Stefano Taché), “koji je ubijen u kukavičkom napadu na rimsku sinagogu u oktobru 1982. godine”. Matarella je uvijek postupao odmjereno, manje se izlažući nego neki njegovi prethodnici, ali zbog toga nije bio manje uvjerljiv, budući da je navikao na kulturu koja je u prvi plan izbacila aktivizam zasnovan na posrednim akcijama, što je predstavljalo neizbježnu posljedicu već sazrele krize. U sklerotičnom partijskom kontekstu Matarella je predstavljao svetionik u tami političkih oluja paralizovane legislature. Šef države je ostajao pomalo rezervisan, ali su njegovi trezveni istupi uvijek predstavljali sigurnost u svim teškim trenucima sa kojima se zemlja suočavala. Njegov mandat od samog početka odlikuju moralni autoritet, neumorna diplomatska aktivnost, ali i slanje trupa i upotreba oklopnjača po potrebi, kako se blagost ne bi pomiješala sa slabošću. Njegovo je poštovanje Ustava, neprekidno nastojanje da se on prim-

jenjuje, opomene i lekcije o građanskoj republikanskoj svijesti koje je dijelio 2. juna, 25. aprila, uvijek. U posljednjoj fazi njegovog mandata istakao je da nije spreman na to da se ponovo kandiduje i ukazao na mogućnost da se izvrši ustavna reforma kako bi se ukinulo pravilo o posljednjem semestru mandata i došlo do toga da niko ne može biti optužen za to da favorizuje izbor sopstvenog nasljednika, podsjećajući u tom smislu na Senjija i Leonea. Upozorio je i na rizik od nestabilnosti Parlamenta rekavši da bi “posljednji semestar sa ograničenim aktivnostima mogao da omogući period političke neodgovornosti”. Potpuno jasno je ukazao na prilično ozbiljan rizik da se uđe u razdoblje tenzija, haosa i nereda u parlamentu. *Horror vacui* koji je obuzeo parlamentarne stranke, ali i potreba da se privedu kraju ekonomske reforme sedmicama su bili ključni argumenti u nastojanjima da se Matarella privoli da razmotri mogućnost ponovnog izbora.

Svi njegovi potezi i svi istupi u periodu oko reizbora bili su odraz preciznog plana punog građanske simbolike, pažljivo i strpljivo njegovane, dok su riječi - pune historijskog značaja – pažljivo tražene, birane i odmjeravane. Ćutanja, strateška strpljivost, mirnoća, samokontrola. Prvi istup desio se tokom popodneva nakon izbora, kada se uputio na mjesto Ardeatinskog masakra a potom održao veličanstveni inauguracioni govor u kom se ogleda suština njegovog građanskog i političkog obrazovanja. Potom su duga rječita ćutanja tokom prvih sedmica novog mandata ostavila zapanjenim gomile novinara željnih komentara o svemu i svima. On je politička figura koja predstavlja rijetkost u političkom ambijentu zemlje čiji su političari prečesto skloni ličnim digresijama, postupcima izvan protokola i miješanju u tuđe poslove. On neprekidno ističe republikansku građansku svijest sopstvenim primjerom, istupima, posjetama, izjavama, ali i uporno opominje na to da treba isticati obilježja Republike kao opomenu i za nauk novim generacijama. Država, demokratija, Republika nijesu (samo) apstraktni pojmovi, nego su, kako je rekao Matarella u obraćanju Parlamentu, “lice Republike vidljivo u svakodnevnom životu: bolnica, opština, škola, sud, muzej.” P. S. Imao sam čast da

ga sretnem. “Dobro došli, gospodine predsjedniče!”, rekao sam mu kao mladi i zbunjeni istraživač-početnik na univerzitetu *Sapijenca*, gdje je on otvorio komemorativnu sjednicu povodom godišnjice ubistva Vitorija Bašelea (Vittorio Bachelet). Brojni su bili novinari, ali i druge zvanice, svi željni izjava prilikom jednog od prvih javnih istupa novoizabranog predsjednika. Serdo Matarela nije progovorio. Time nam je rekao sve.

XIV

**REIZBOR PREDSEDNIKA.
NEPREKIDNO OTVORENO PITANJE**

Reizbor predsjednika. Neprekidno otvoreno pitanje

Ustavom nijesu postavljena ograničenja u vezi sa reizborom šefa države, budući da nije utvrđeno ograničenje niti ukupnog, niti uzastopnog broja mandata. Najvišim pravnim aktom definisani su isključivo način izbora predsjednika i trajanje mandata. Predsjednički mandat Đorđa Napolitana i njegov reizbor 2013. godine, kao i trenutna nestabilnost Parlamenta uzrokovana ogromnom partijskom iscjepkanošću i nesposobnošću političkih lidera da usmjere biračko tijelo, doveli su do toga da se ova tema ponovo nađe na dnevnom redu. Aktuelni predsjednik (2022. godine) Serđo Matarella više puta je izrazio želju da ne učestvuje u trci za drugi mandat. Važno je istaći da je tema reizbora oduvijek bila prisutna u političkim debatama, još od samog začetka republikanskog uređenja. Tokom rada Ustavotvorne skupštine ograničenje broja mandata nije uvedeno budući da je uzeta u obzir činjenica da se predsjednik bira indirektno, što ovu funkciju čini manje podložnom uticajima autoritarnih ili plebiscitarnih struja nego što bi to bilo u slučaju da se predsjednik bira direktno na izborima. Prvi šef države izabran u parlamentu Luiđi Einaudi (Luigi Einaudi) usudio se da razmišlja o tome, odnosno pokušao je da bude reizabran, ali nije dobio dovoljnu podršku, između ostalog i zbog činjenice da iza sebe nije imao neku jaku partiju (Italijanska liberalna partija – Partito liberale italiano), dok su demohrišćani već radili na tome da na ovu funkciju izaberu svog čovjeka. U posljednjem krugu dobio je 70 glasova, a tokom cijele procedure glasanja najviše 120, pa je na kraju pobjedu odnio protivkandidat Đovani Gronki. I on je pokušao da dobije drugi mandat, ali se na njegovom putu našao Aldo Moro, koji je već radio na “otvaranju” ka ljevici. Morova odluka da podrži Antonija Senjija imala

je za cilj da se pruže otvorene i čvrste garancije demohrišćanima, prije svega njihovoj desnoj struji, koju nije bilo uputno zastrašivati, ali da se istovremeno uputi jasan signal lijevom krilu stranke u vezi sa njegovim političkim putem i pozicioniranjem među različitim frakcijama. Gronki je dobio maksimalno 45 glasova u jednom od krugova glasanja u kome je izabran njegov nasljednik. Senji je prijevremeno završio svoj predsjednički mandat koji je trajao manje od dvije godine podnijevši ostavku iz zdravstvenih razloga prije nego što je proglašen “trajno spriječenim” za obavljanje funkcije. Iz tog razloga Senji nije mogao da se eventualno kandiduje za drugi mandat, a ni kao doživotni senator (do smrti 1972. godine) nije aktivno učestvovao u političkom životu na državnom nivou. Neraskidivo povezano sa pitanjem reizbora ostalo je njegovo obraćanje Parlamentu iz 1963. godine, budući da je on bio prvi predsjednik koji je iskoristio to pravo koje mu je garantovano Ustavom. U svojoj poruci Senji je, između ostalog, iznio i prijedlog o tome da se ukine ograničenje prema kome predsjednik u posljednjih šest mjeseci svog mandata (*semestre bianco*) nema pravo da raspusti Skupštinu, što bi posljedično onemogućilo izbor novog predsjednika odmah po isteku mandata prethodnika, a upravo sa ciljem da se izbjegne “bilo kakva, makar i neopravdana sumnja da je šef države nekim svojim postupcima pokušao da utiče na sopstveni reizbor”.

Đuzepe Saragat bio je jedan od predsjednika koji je uživao poštovanje, kako među predstavnicima političkih partija, tako i u Parlamentu, ali i kod građana. On je, međutim, poticao iz redova lijevog centra i predstavljao je odraz političke epohe koja je postepeno gubila svoj pokretački zamah i koja će nedugo nakon toga doći do svoga kraja. To što je bio predsjednik jedne partije (Italijanske socijalističke demokratske stranke – *Partito socialista democratico italiano*) u početku je predstavljalo njegovu prednost tokom dugih pregovora i uzajamnih veta, ali se nakon toga pretvorilo u identitetski teret lako podložan kritici Demohrišćanske stranke koja je bila odlučna da na predsjedničku funkciju ponovo postavi svoga predstavnika. Prisutna je bila i ljubomora Italijanske socijalističke partije koja je

željela monopol nad lijevim krilom političkog spektra i koja nije imala namjeru da dijeli prostor sa “desničarskim socijalistima” nakon gorkog iskustva i neslavne propasti savezništva dvije godine ranije. I pored svega, stabilnost Saragatovog mandata potvrđena je i sa 56 glasova koje je dobio prilikom izbora novog predsjednika 1971. godine. Đovani Leone je možda želio, a vjerovatno i mogao da bude reizabran. Uživao je određenu popularnost, u samoj Demohrišćanskoj stranci bio je jedan od najjačih kandidata, ali se čini da nije imao dovoljnu snagu da skloni sa puta najopasnije protivkandidate. I on se, kao i Saragat, našao u okolnostima koje su predstavljale prekretnicu, odnosno smjenu između dviju političkih epoha. Ovdje se može uočiti početak kraja pokušaja da se postigne istorijski kompromis i da se formiraju vlade nacionalnog jedinstva, što će definitivno biti potvrđeno dvije godine po isteku Leoneovog mandata na kongresu Demohrišćanske stranke, na kome je izglasan dokument u čijoj se preambuli iskazuje protivljenje bilo kakvom savezništvu sa komunistima. Đovani Leone bio je pogođen i skandalom sa kompanijom za proizvodnju borbenih aviona Lockheed koji je, iako nije imao sudski epilog, doveo u pitanje njegov kredibilitet prilikom novih izbora. U svakom slučaju, otmica i ubistvo Alda Mora predstavljali su otežavajuću okolnost za ugled predsjednika koji je u javnom mnjenju doživljavao kao dio cjelokupne političke strukture sa kojom je dijelio krivicu zbog neoslobađanja vođe demohrišćana. Konačno, premda ne i najmanje bitno, obnovljena popularnost socijalista zahvaljujući političkoj prodornosti novog sekretara Betina Kraksija (Bettino Craxi) koji je bio odlučan da se na funkciji šefa države nađe predstavnik Italijanske socijalističke partije, uklonili su bilo kakvu mogućnost da se Leone ponovo izabere, iako, istini za volju, o tome nikada nije ni bilo govora u javnosti. Sam Leone - jedini uz Senjija – nije dobio niti jedan glas prilikom glasanja o izboru novog šefa države. Sandro Pertini je na kraju svog sedmogodišnjeg mandata (1985) bio prestar da bi se mogao ozbiljno uzeti u razmatranje njegov eventualni reizbor. Iako je bio veoma oštar, pa čak i plahovit političar koji nije pokazivo ozbiljnije znakove slabosti, morao je da odustane zbog svojih poodmaklih godina (89). Pored njegove krštenice,

ovakvom razvoju situacije doprinijela je i prethodno donesena odluka o tome da se završi sa “epizodom” socijalista. Demohrišćanska stranka nastojala je da povрати svoju centralnu ulogu nakon što je predugo prepuštala funkcije predsjednika države i Vlade dvijema laičkim partijama. Pošto se odustalo od mogućnosti smjenjivanja i formiranja alternative na ljevici, a i zahvaljujući opadanju ugleda socijalista, Demohrišćanska stranka je trebalo da preuzme vodeću ulogu u odlučivanju oko Vlade i koalicija. Isto tako, Kraksi nije ispoštovao takozvani “dogovor o štafeti” (smjenjivanje predstavnika socijalista i demohrišćana na čelu Vlade). Kandidatura Frančeska Kosiga se pripremala već neko vrijeme i bila je nagovještaj petostranačke koalicije. Predsjednik partizan Pertini dobio je svega šaćicu glasova, što je pokazalo da je otvoren put za izbor njegovog nasljednika. Kosiga je prilično loše odigrao prilikom izbora sopstvenog nasljednika i praktično je sam sebi zatvorio vrata. Njegov odnos prema partijskom sistemu donio mu je popularnost, ali je i doprinio tome da se unaprijed završi priča o eventualnom reizboru. Politički i partijski sistem prve italijanske republike se urušavao, a predsjednik kritičar je među prvima to uočio. Napadi na političke partije (poput nastupa u Edimburgu i sličnih zapaljivih istupa), kao i kritike upućene njegovoj Demohrišćanskoj stranci doprinijeli su njegovoj popularnosti, ali su bili očigledno neprikladni u kontekstu u kome se šef države bira indirektno, u Parlamentu. U nastojanju da bude reizabran Kosiga je možda mogao da pokuša da se predstavi kao neko ko traži promjene, budući da su zahtjevi za time stizali sa više strana, ali su ga problemi i nesuglasice u Demohrišćanskoj stranci u tome spriječili i doveli u bezizlaznu situaciju. Parlament na kraju mandata izgubio je legitimitet, a period masonsko-mafijaških pokolja doprinio je tome da se zauzme distanciran stav od svih mogućih dvosmislenosti. Najmlađi predsjednik dobio je najviše 63 glasa (pretežno od pristalica Italijanskog socijalnog pokreta) tokom glasanja koje je na predsjedničku funkciju dovelo Oskara Luiđija Skalfara, što je potvrdilo njegovu “popularnost” i među parlamentarcima. Skalfaro nije razmatrao mogućnost reizbora, makar ne u toj mjeri da bi se ovo pitanje našlo na dnevnom redu. I u ovom slučaju na takvu odluku

uticale su nove, promijenjene okolnosti. Izborni zakoni zasnovani na većinskoj podršci, stupanje na scenu Berlusconi, izbori iz 1996. godine i smjenjivanje koalicija, kao i prvi ulazak postkomunista u Vladu...svi ovi događaji ukazali su na kritičke promjene i na uspostavljanje novog političkog sistema. U odnosu na taj sistem Skalfaro se pokazao kao pažljiv, prilagodljiv, ali suštinski neadekvatan izbor. Njegova velika popularnost među građanima nije se preslikavala u Parlamentu, gdje su ga osporavali prije svega predstavnici desnice zbog njegove često navodne, a povremeno stvarne pristrasnosti. Skalfaru je nedostajao politički, kulturni i organizacioni oslonac partija koje su ga izabrale, a koje su u trenutku isteka njegovog mandata bile suštinski iščezle sa političke scene. Gotovo nikome od novih parlamentaraca nije pao na pamet (dobio je svega pet glasova) prilikom izbora novog predsjednika koji je trebalo da predstavlja i novi politički kurs. Karlo Aceljo Čampi (Carlo Azeglio Ciampi) nije stigao ni da razmotri mogućnost reizbora zbog spleta više okolnosti. Pored njegovih godina (86) Čampi je predstavljao izuzetak, premda sjajan, među onima koji su nastanjivali predsjedničku palatu. Bio je do sada jedini “ekspert”, a ne parlamentarac. Izabran je zahvaljujući podršci lijevog centra, ili bolje rečeno kao prijedlog koalicije L’Ulivo (Maslina), premda je dobio dosta širu podršku. Zbog toga je, međutim, bio omražen među predstavnicima desnice, a posebno kod Berlusconi, sa kojim je imao prilično napet odnos, iako te napetosti nikada nijesu eskalirale kao tokom Skalfarovog mandata, ali su bile dovoljne da bude označen kao protivnik čiji bi reizbor najbolje bilo izbjeći. On reizbor nije tražio, a ni dobio budući da su samo četvorica poslanika napisala njegovo ime na listićima prilikom izbora predsjednika za novi milenijum. Đorđo Napolitano (Giorgio Napolitano) bio je prvi predsjednik koji je reizabran, premda je ranije završio svoj drugi mandat, po prethodnom dogovoru sa političkim partijama koje su (gotovo) jednoglasno zatražile od njega da ostane na funkciji, i u skladu sa svojim namjerama, što je posebno naglasio u svom drugom inauguracionom govoru. Napolitano jeste bio veoma popularan, ali su presudni za takav razvoj situacije bili izbori održani 2013. godine koji su politički sistem učinili izuzetno

nestabilnim i iscjepkanim, nakon uspona Poketa pet zvjezdica i naknadnog približavanja Demokratske stranke i Berlusconijevog Naroda slobode (Popolo della libertà). Potom su uslijedile ekonomska i politička kriza, dovođenje u pitanje vladajuće klase, što je izazvalo “krizu sistema” i gotovo dovelo do kraha institucija. U ovakvoj situaciji u Parlamentu su se opredijelili za siguran, ohrabrujući izbor, premda su uticaja imali i “sporedni” razlozi, poput ispada Demokratske stranke koja je “potrošila” dvojicu svojih kandidata – Franka Marinija i Romana Prodiya.

I pored svega, pravo, odnosno jedino smisljeno pitanje je: “Zašto to nije uspio niko u prošlosti?” Upravo o tome treba govoriti umjesto razmatranja navodnih ili dokazanih kvaliteta pojedinih kandidata za reizbor. Između 1948. i 2013. godine splet okolnosti nikada nije bio takav da bi se pružila vjerodostojna prilika za reizbor šefa države, bez obzira na njegove političke i lične osobine. Postojao je konsenzus o tome da odlazeći predsjednik treba da se povuče pred novim kandidatom, a bilo je rasprostanjeno i uvjerenje da je dovoljno služiti državi sedam godina. Međutim, i prije svega, partijski sistem je bio stabilan, uticaj partijskih lidera značajan, pa su pregovori, koliko god teški bili, dovodili do rješenja. Nijedan od ovih uslova nije ispunjen za izbore 2022. godine.

XV

**KAKO SE BIRA
PREDSJEDNIK REPUBLIKE**

Kako se bira predsjednik Republike

“Predsjednik Republike bira se u Parlamentu na zajedničkoj sjednici njegovih članova”. Na ovaj način, jasno i sažeto, u Ustavu se kaže da se šef države bira indirektno. Ovakvo rješenje rezultat je dominantnog opredjeljenja članova Ustavotvorne skupštine, premda se do njega nije došlo bez diskusije i suprotstavljenih stanovišta.

Po dogovoru, ali i iz praktičnih razloga, sjednica se održava u sali Predstavničkog doma (čiji predsjednik preuzima ulogu predsjedavajućeg), koja se prilagođava za prijem senatora i regionalnih delegata. Svaka regija ima tri predstavnika, sa izuzetkom oblasti Vale d’Aosta koja ima samo jednog. Plenum se formira na ovaj način od izbora Đovanija Leonea (1971) budući da su regije, iako predviđene Ustavom, formirane tek 1970. godine, kada su i održani prvi izbori za regionalne organe vlasti. Dakle, u radu izborne Skupštine učestvuje 629 poslanika, 321 senator⁹ (šestorica sa doživotnim mandatom, od kojih je jedan bivši predsjednik, a petorica su dobila tu funkciju zahvaljujući predsjedničkom imenovanju), kao i 58 delegata iz regionalnih parlamenata. To čini ukupan broj od 1008 predstavnika koji pristupaju izboru predsjednika Republike tajnim glasanjem sa dvotrećinskom većinom. Ukoliko nakon trećeg kruga niko ne ostvari kvalifikovanu većinu, dovoljna za izbor postaje apsolutna većina. To znači da su 2022. godine za stupanje na funkciju šefa države, dovoljna 673 glasa, s tim što se od četvrtog kruga taj broj smanjuje na 505.

9 U decembru 2021. godine još uvijek nije bila donesena odluka o tome ko će zamijeniti senatora Paola Savijanea (Paolo Saviane) koji je bio izabran u izbornom okrugu Veneto, a preminuo je u avgustu te godine.

Od 1948. godine predsjednik je u prvom krugu izabran svega dva puta: Frančesko Kosiga 1985. i Karlo Aceljo Čampi 1999. godine. U svim ostalim slučajevima izborni proces završen je izglasavanjem apsolutnom većinom. Premda je prosjek 11 krugova glasanja, do pozitivnog ishoda između četvrtog i devetog kruga došlo se prilikom izbora šestorice predsjednika. Skalfaro i Pertini izabrani su u 16. krugu, dok se u slučaju Saragata iz ćorsokaka izašlo tek nakon 20, a u slučaju Leonea nakon 23. kruga. Takva situacija se više nije ponovila. Praksa je da prvo glasaju senatori, a potom poslanici, i na kraju predstavnici regija, i to tako što u glasačku kutiju ubacuju listić na kome nema unaprijed odštampanih imena, već na njemu svako ko glasa mora/može da napiše jedno ime i prezime. Tokom godina ovakva pravila su dovela do toga da se na listićima nađu najrazličitija kreativna rješenja koja su plod individualne inventivnosti, ali i pokazatelj nedostatka konsenzusa, što otvara prostor za “slobodno” glasanje – kako bi se brojalo, kako bi se prebrojali, kako bi se uputili manje ili više suptilni signali, kako bi se eliminisao neki omraženi kandidat, kako bi se obnovili pregovori. Tu vladaju slobodni strijelci, tu se sprovode u djelo godinama u tišini pripremane osvete i sebi daju oduška vječite šaljivdžije.

Ako se pođe od parlamentarnih grupa i odnosa u regionalnim organima vlasti, za 2022. bi se mogle iznijeti neke pretpostavke imajući u vidu odnos snaga u globalu, a ne uzimajući u obzir unutrašnja previranja koja su uvijek moguća, pa čak i vrlo vjerovatna. Na papiru, desni centar može da računa na 451 glas (od toga 197 glasova Lige (La Lega), 127 stranke Naprijed, Italijo (Forza Italia), 58 glasova Italijanske braće (Fratelli d’Italia) i još četrdesetak “ostalnih”, kojima treba dodati regionalne delegate, a njih je, sudeći prema rezultatima regionalnih izbora, ukupno 33. Slika na lijevom centru je složenija imajući u vidu da su savezništva promjenjiva još i prije početka manevara za izbor predsjednika. Polazeći od najvećih partija, brojka varira između 420 glasova ukoliko se isključi Živa Italija (Italia viva), i 463 ukoliko se uzme u obzir i Rencijeva stranka. Pokret pet zvjezdica raspolaže sa 233 glasa, Slobodni i jednaki (Liberi e uguali)

sa 18, a još dvanaestak glasova nose Kalendina i frakcija Bruna Tabacčija (Bruno Tabacci). Demokratska stranka može računati na 132 glasača, budući da nakon pobjede na opštinskim izborima u Rimu u oktobru 2021. novoizabrani gradonačelnik Gvaltijeri (Gualtieri) mora da pređe na novu dužnost, a novoizabrani kandidat za rimski izborni okrug možda neće biti određen na vrijeme. Ovim grupama treba dodati i 25 regionalnih delegata. Imajući u vidu ove brojke, jasno je da nijedna frakcija ne može samostalno izabrati predsjednika, ni kvalifikovanom, ali ni apsolutnom većinom. Ustavom su predviđeni kriterijumi koje bi trebalo da ispunjava kandidat za predsjednika, ali oni nijesu previše strogi niti zahtjevni. Zakonom je propisan samo donji starosni prag (50 godina) i posjedovanje građanskih i političkih prava. Kao uslov se ne postavlja *ius soli*, što je slučaj, na primjer, u Sjedinjenim Američkim Državama. Ne postoji ni gornja starosna granica (o čemu bi se moglo raspravljati prilikom prijedloga reformi), kao ni ograničenje broja mandata, bilo da su oni uzastopni ili ne, što je prisutno u pojedinim sistemima – naročito tamo gdje se predsjednik neposredno bira – premda se ovo najčešće odnosi na dva ili više mandata. Što se vremenskog okvira mandata tiče, u skladu sa tipičnim ustrojstvom parlamentarnih modela upravljanja, trajanje predsjedničkog mandata ograničeno je na sedam godina, što je duži period u odnosu na mandat Parlamenta. Naravno, vršenje funkcije predsjednika Države nekompatibilno je sa obavljanjem bilo koje druge dužnosti.

Pored formalno-pravnog aspekta treba uzeti u obzir i političke izbore, prijedloge partija i njihove metode isticanja kandidatura za šefa države, budući da su neki od njih i simbolično poučni. Nakon izbora Luidžija Einaudija do koga je došlo bez prethodnog iskustva i Gronkijevog dolaska na funkciju što je označilo povratak Demohrišćanske stranke, prva planirana politička operacija izvedena je prilikom izbora Antonija Senjija 1962. godine. Njegov izbor može se smatrati rezultatom angažovanja Alda Mora, budući da su njegova poslovična diplomatska vještina i sposobnost da rješava složena pitanja dovele do izbora predsjedničkog kandidata koji je mogao da na

minimum svede opasnost od dezertstva i koji nije predstavljao trn u oku slobodnim strijelcima koji su uvijek bili spremni da eliminišu određenog pojedinca kako bi predložili nekog drugog. Moro je predložio da demohrišćanski kandidat bude onaj ko bi dobio apsolutnu većinu glasova parlamentarnih grupa i regionalnih delegata, ukoliko bi u glasanju učestvovala najmanje dvije trećine onih sa pravom glasa. Tako je i bilo, a saboteri su morali da se saglase, htjeli to ili ne. Nakon što su razriješene unutrašnje nesuglasice među demohrišćanima, ostatak procesa nosio je znatno manje briga. Pa ipak, Saragat je ostao kandidat i suparnik sa konkretnim šansama za izbor, premda je na kraju Senji dobio preko 100 glasova više. Smjena rukovodstva u Italijanskoj socijalističkoj partiji kao i ambiciozna i agresivna kampanja sekretara Kraksija koji je bio odlučan da se otrgne iz ralja demohrišćana i prekine nostalgичne veze sa komunističkom partijom, kao i podjele u Demohrišćanskoj stranci, omogućili su Pertiniju da preuzme dužnost šefa države. Godine 1999. pregovori koje je vodio Valter Veltroni doveli su do toga da Čampi bude izabran ogromnom većinom u prvom krugu glasanja. Tokom 2013. počelo se otvoreno raditi na “direktnom biranju kandidata za predsjednika”, što predstavlja pogrešan politikološki koncept. U Pokretu pet zvjezdica bili su uvjereni da se model karakterističan za neposredne izbore može primijeniti i na indirektan izborni proces i pokušali su da prevare birače. Navedena imena, bez ikakvih pregovora, na kraju su mogla predstavljati isključivo identitetsku odrednicu, čime je i postignut cilj – građenje imidža. Napolitano je reizabran zahvaljujući podršci i ljevice i desnice. Te iste godine odigrala se i drama u redovima Demokratske stranke koja je “potrošila” dvojicu kandidata – prvo Franka Marinija, a onda i Romana Prodiya, čije su ime, kako se čini, parlamentarni predstavnici prihvatili aklamacijom, ali je onda više od 100 njih odlučilo da ne izađe u susret njegovim željama, slijedeći uputstva partije. Nakon 2013. i reizbora Napolitana koji je zapravo predstavljao paradoks, odnosno dogovor zbog nemogućnosti dogovora, stiglo se do izbora 2015. Na tim izborima Demokratska stranka, zahvaljujući lukavosti svog sekretara uspjela je da jednim potezom ujedini partiju, da poremeti partije desnog centra ostavivši

Berluskonija bez ikakvog uticaja i da ključeve predsjedničke palate preda jednom pravom gospodinu.

Obično izbor predsjednika ne predstavlja iznenađenje budući da se odluka donosi prvo glasanjem parlamentarnih grupa, te stoga postoji razumna doza sigurnosti u to da će na Skupštini dobijeni rezultat biti i potvrđen. Vjerovatnoća se, naravno, povećava sa povećanjem broja partija i delegata koji učestvuju u preliminarnim dogovorima. Međutim, postoji i mogućnost “izdaje”, i glasanja suprotnog dogovoru, budući da se uvijek mora računati na određen promjenjiv broj “slobodnih strijelaca” koji iz različitih, često neobjašnjivih individualnih ili kolektivnih razloga, odluče da ne podrže kandidata kom podršku pruža njihova partija. Stoga se, dakle, pravim iznenađenjem može smatrati situacija u kojoj kandidat do koga se došlo prethodnim dogovorima različitih političkih snaga ne dođe do potrebnog broja glasova koji je na papiru za njega izgledao dostižno.

Trideset dana prije isteka predsjedničkog mandata (3. februara za Matarelu) predsjednik Predstavničkog doma saziva zajedničku sjednicu Parlamenta i regionalnih delegata. U tom trenutku glasanje počinje. U vezi sa tim važno je napomenuti da je samo u tri slučaja, od dvanaest – prilikom izbora Einaudija, Senjija i Leonea – razlika između prvoplasiranog i drugoplasiranog kandidata bila manja od 100 glasova. U ostalim odmjerenjima snaga pobjednik je direktnog izazivača ostavljao iza sebe za najmanje 500 glasova, što potvrđuje tezu da se izbor formalno obavlja na zajedničkoj sjednici Parlamenta, ali da se ta suštinski politička odluka donosi ranije i na nekom drugom mjestu.

XVI

DODATNE INFORMACIJE

Dodatne informacije

Tabela 1. Izbor predsjednika Republike (procenat glasača)

Predsjednik	Mandat	Procenat glasova	Partija
Luiđi Einaudi	1948-1955	59,5	Nacionalna demokratska unija/Italijanska liberalna partija
Đovani Gronki	1955-1962	79,0	Demohrišćanska stranka
Antonio Senji	1962-1964	52,6	Demohrišćanska stranka
Đuzepe Saragat	1964-1971	69,7	Italijanska socijaldemokratska partija
Đovani Leone	1971-1978	52,0	Demohrišćanska stranka
Sandro Pertini	1978-1985	83,6	Italijanska socijalistička partija
Frančesko Kosiga	1985-1992	77,0	Demohrišćanska stranka
Oskar Luiđi Skalfaro	1992-1999	67,1	Demohrišćanska stranka
Karlo Aceljo Čampi	1999-2006	71,4	Nezavisni – nekadašnja Partija akcije
Đorđo Napolitano	2006-2013	54,8	Demokratska ljevica
Đorđo Napolitano (II)	2013-2015	74,0	Nezavisni (nekadašnja Demokratska ljevica)
Serđo Matarella	2015-2022	66,8	Nezavisni (nekadašnja Demohrišćanska stranka)
Prosjeak		68,0	

Izvor: autorova analiza podataka iz palate Predsjednika

Tabela 2. Glasanje za izbor predsjednika Republike

Predsjednik	Krug glasanja
Đovani Leone	23
Đuzepe Saragat	21
Sandro Pertini	16
Oskar Luiđi Skalfaro	16
Antonio Senji	9
Đorđo Napolitano (II)	6
Luiđi Einaudi	4
Đovani Gronki	4
Đorđo Napolitano	4
Serđo Matarela	4
Frančesko Kosiga	1
Karlo Aceljo Čampi	1
Prosjek	10,6

Izvor: autorova analiza podataka iz palate Predsjednika

Tabela 3. Ministarske dužnosti dosadašnjih predsjednika Republike

Predsjednik	Budžet	Vanjski poslovi	Unutrašnji poslovi	Industrija	Obrana	Obrazovanje	Šumarstvo i poljoprivreda	Ostalo	Ukupno ministarskih zaduženja
Luidi Einaudi	1								1
Đovani Gronki			1	1					1
Antonio Segnji		1	1		1	1	1		5
Đuzepe Saragat		1							1
Đovani Leone									0
Sandro Pertini									0
Frančesko Kosiga		1	1					1	3
Oskar Luidi Skalfaro			1			1		1	3
Karlo Aceljo Čampi	1								1
Đordo Napolitano			1					1	2
Serđo Matarella					1	1		1	3
Ukupno	2	3	4	1	2	3	1	4	1,8

Izvor: autorova analiza podataka iz palate Predsjednika

Tabela 4. Institucionalne dužnosti dosadašnjih predsjednika

Predsjednik	Predsjednik Senata	Predsjednik Predstavničkog doma	Predsjednik Vlade	Ukupno institucionalnih dužnosti
Luidi Einaudi				0
Đovani Gronki		1		1
Antonio Senji			1	1
Đuzepe Saragat				0
Đovani Leone		1	1	2
Sandro Pertini		1		1
Frančesko Kosiga	1		1	2
Oskar Luidi Skalfaro		1		1
Karlo Aceljo Čampi			1	1
Đorđo Napolitano		1		1
Serđo Matarela				0
Ukupno	1	5	4	0,9

Izvor: autorova analiza podataka iz palate Predsjednika

Tabela 5. Socio-demografske karakteristike predsjednika Republike

Predsjednik	Starost u trenutku izbora	Regija rođenja	Stručna sprema	Profesija	Profesija Funkcija u vrijeme izbora
Luidi Einaudi	74	Pijemont	Diplomirani pravnik	Univerzitetški profesor	Guverner Banke Italije
Đovani Gronki	68	Toskana	Diplomirani profesor	Sindikalni vođa	Predsjednik Predstavničkog doma
Antonio Senji	71	Sardinija	Diplomirani pravnik	Univerzitetški profesor	Ministar vanjskih poslova
Duzepe Saragat	66	Pijemont	Diplomirani ekono- mista	Bankarski funkcioner	Sekretar Italijanske socijaldemokratske partije
Đovani Leone	63	Kampanija	Diplomirani pravnik	Univerzitetški profesor	Doživotni senator
Sandro Pertini	82	Ligurija	Diplomirani pravnik	Advokat	Poslanik
Frančesko Kosiga	57	Sardinija	Diplomirani pravnik	Univerzitetški profesor	Predsjednik Senata
Oskar Luidi Skalfaro	74	Pijemont	Diplomirani pravnik	Javni tužilac	Predsjednik Predstavničkog doma
Karlo Aceljo Čampi	79	Toskana	Diplomirani pravnik i diplomirani profesor književnosti	Rukovodilac u državnoj službi	Guverner Banke Italije
Đorđo Napolitano	81	Kampanija	Diplomirani pravnik	Partijski funkcioner	Doživotni senator
Serđo Matarela	74	Sicilija	Diplomirani pravnik	Univerzitetški profesor	Sudija Ustavnog suda
Prosjek	71,7				

Izvor: autorova analiza podataka iz palate Predsjednika

Tabela 6. Doživotni senatori koje su imenovali predsjednici

Predsjednik	Muškarci	Žene	Ukupno	... između ostalih
Luidi Einaudi	8	0	8	Luidi Sturco (Luigi Sturzo)
Đovani Gronki	1	0	1	
Antonio Senji	3	0	3	Feručo Pari, Meučo Ruini (Ferruccio Parri, Meuccio Ruini)
Đuzepe Saragat	4	0	4	Đovani Leone, Pjetro Neni, Euđenio Montale (Giovanni Leone, Pietro Nenni, Eugenio Montale)
Đovani Leone	1	0	1	Amintore Fanfani
Sandro Pertini	4	1	5	Norberto Bobio, Kamila Ravera, Eduardo de Filipo (Norberto Bobbio, Camilla Ravera, Eduardo De Filippo)
Frančesko Kosiga	5	0	4	Đulio Andreotti, Đovani Spadolini, Đovani Anjeli (Giulio Andreotti, Giovanni Spadolini, Giovanni Agnelli)
Oskar Luidi Skalfaro	0	0	0	
Karlo Aceljo Čampi	4	1	5	Đorđo Napolitano, Rita Levi-Montalcini (Giorgio Napolitano, Rita Levi-Montalcini)
Đorđo Napolitano	4	1	5	Mario Monti, Klaudio Abado (Mario Monti, Claudio Abbado)
Serđo Matarela	0	1	1	Lilijana Segre (Liliana Segre)
Ukupno	34	4	38	
Procenat	89,5	10,5	100,0	

Izvor: autorova analiza podataka iz palate Predsjednika

Tabela 7. Proces izbora predsjednika Republike

FAZA 1	FAZA 2	FAZA 3	FAZA 4	FAZA 5
"Prozivka"	Listić i glasanje	Brojanje glasova	Rezultat	Proglašenje
Svaki birač se proziva da glasa. Ide se po alfabetskom redu, s tim što se po običaju prvo prozivaju senatori, pa poslanici, i na kraju regionalni delegati.	Svaki birač dobija listić koji ubacuje u glasačku kutiju koja se žargon-ski zove "zdzela za salatu".	Predsjednik Predstavničkog doma čita imena kandidata na listićima. Pojedinci koji dobiju manje od dva glasa svrstavaju se u kategoriju "rasutih" glasova.	Na kraju svakog kruga glasanja saopštava se broj glasova koji je dobio svaki od "kandidata".	Izabrani predsjednik polaže zakletvu i obraća se Parlamentu na zajedničkoj sjednici.

VEĆINA POTREBNA za izbor

- Dvije trećine članova Skupštine tokom prva tri kruga glasanja.
- Apsolutna većina od četvrtog kruga glasanja.

BROJEVI (2022): birači

Poslanici	629*
Senatori	315
Doživotni senatori	6
Regionalni delegati	58
Birači (ukupno)	1008

PREDSEDAVANJE SKUPŠTINOM

Predsjednik Predstavničkog doma obavlja funkciju predsjedavajućeg u čemu mu pomaže predsjednik Senata.

* poslanik Roberto Gualtieri (Demokratska stranka) nije na vrijeme dobio zamjenu za predsjedničke izbore nakon što je izabran za gradonačelnika Rima 2021. godine.

Bibliografija

Allegretti U. (2007), *Il Presidente della Repubblica italiana fra prassi e storia, in Passato e presente*, br. 71, str. 5-20.

Cassese, S., G. Galasso e Melloni, A. (urednici) (2018) *I Presidenti della Repubblica. Il Capo dello Stato e il Quirinale nella storia della democrazia italiana*, Il Mulino, Bologna.

Cavino M. (2008), *L'irresponsabilità del capo dello Stato*, Giuffrè, Milano.

Cheli E. (1999), *Il Presidente della Repubblica come organo di garanzia costituzionale*, u A. Pace (urednik), *Studi in onore di L. Elia*, vol. II, Giuffrè, Milano, str. 301-316.

Fusaro C. (1998), *Forma di governo e figura del capo dello Stato in Francia e in Italia*, u C. Fusaro, *Le radici del semi-presidenzialismo*, Rubbettino, Soveria Mannelli, str. 187-190.

Fusaro C. (2003), *Il Presidente della Repubblica*, Il Mulino, Bologna.

Fusaro C. (2009), voce *Capo di Stato*, u L. Pegoraro (urednik), *Glossario di Diritto pubblico comparato*, Carocci, Roma, str. 34-37.

Luciani M.-Volpi M. (urednik) (1997), *Il Presidente della Repubblica*, Il Mulino, Bologna.

Passarelli, G. (urednik) (2010) *Presidenti della Repubblica. Forme di governo a confronto*, Giappichelli, Torino.

Salerno G.-Malaisi B. (2006), *Art. 87, u Commentario alla Costituzione*, vol. II, Utet, Torino, str. 1685-1711.

Tebaldi M. (2005), *Il Presidente della Repubblica*, Il Mulino, Bologna.

Biografija autora

Gianluca Passarelli je redovni profesor političkih nauka na Odjeljenju političkih nauka, Univerziteta Sapienza u Rimu. Passarelli je takođe istraživač na Institutu Carlo Cattaneo i član Italijanskih nacionalnih izbornih studija.

Njegovi glavni istraživački interesi uključuju sljedeće teme: predsjednik republike, političke stranke, izborni sistemi, izbori i izborna ponašanje.

Autor je sljedećih knjiga: *Stati Uniti d'Europa* (2024); *The Preferential Voting Systems* (2020); *Eleggere il Presidente. Gli Stati Uniti da Roosevelt a oggi* (2020); *La Lega di Salvini. Estrema destra di governo* (2018); *The Presidentialization of Political Parties* (2015).

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетинье
ISBN 978-9911-556-20-2
COBISS.CG-ID 31006468

ISBN 978-9911-556-19-6

9 789911 556196 >

Gianluca Passarelli je redovni profesor političkih nauka na Odjeljenju političkih nauka, Univerziteta Sapienza u Rimu. Passarelli je takođe istraživač na Institutu Carlo Cattaneo i član Italijanskih nacionalnih izbornih studija.

Njegovi glavni istraživački interesi uključuju sljedeće teme: predsjednik republike, političke stranke, izborni sistemi, izbori i izborna ponašanje.

Autor je sljedećih knjiga: Stati Uniti d'Europa (2024); The Preferential Voting Systems (2020); Eleggere il Presidente. Gli Stati Uniti da Roosevelt a oggi (2020); La Lega di Salvini. Estrema destra di governo (2018); The Presidentialization of Political Parties (2015).